כתב עת פמיניסטי

נגה

חורף 1992 • גיליון 23 • 14 שקל

להרוג או לא להיות

פסק־דין בחסד האלוהים במאבק משפטי בין גבר לאשה. ציור מ־1288

לוח מודעות

מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית

איגוד מרכזי לסיוע לנפגעות
תקיפה מינית בישראל
ת.ד. 3117, ת"א 61030 03-5242706

תל־אביב	03-5234819
חיפה	04-675118
קו חירום	04-660111
ירושלים, קו חירום	02-514455(66)
רעננה	052-912858
אילת	07-331977
באר־שבע	057-494726

מקלטים לנשים מוכות

חיפה	04-662114
הרצליה	052-551524
אשדוד, קו חירום	08-550506
ויצ"ו – קו חירום לנשים מוכות 24 שעות	03-5461133

קו חירום לנפגעות אלימות בחיפה
ת.ד. 3610, חיפה 04-677556

מרכזי נעמ"ת לטיפול ולמניעת אלימות במשפחה

תל־אביב	03-5235922 5231675
ירושלים	02-690608
חיפה	04-513079
באר־שבע	057-32443
רמת־גן – לשכה משפטית	03-721490

קבוצות שונות

"התנועה הפמיניסטית בישראל"
תל־אביב, בן־יהודה 82 03-5234314

"אשה לאשה" – מרכז פמיניסטי
חיפה, ארלוזורוב 88 04-664949

שדולת הנשים בישראל
טל. + פקס. 02-610358
02-637927
ת.ד. 3171, ירושלים 91031
רח' התיבונים 14, רחביה, ירושלים
קו פתוח למניעת אפליה בעבודה
02-666904

מרכז ייעוץ לאשה
רח' החלוץ 47, ירושלים 91060
02-534133
רח' ישורון 4, תל־אביב 63457
03-5440260
תרפיה מנקודת מבט פמיניסטית

מכתבים

האם למישהו באמת אכפת

למעלה מ־50 נשים נרצחו בישראל על־ידי גברים מאז תום מלחמת המפרץ. מספר הדיווחים על אלימות בתוך המשפחה גדל במידה ניכרת בשנה האחרונה.

מה נעשה כדי להדביר תופעה זו? כיצד יכולה אשה להציל את עצמה? לאן יכולה אשה מוכה להימלט?

האם למישהו באמת אכפת? כן, לנו אכפת.

אנו ארגון נשים מתנדבות בשם מל"ב (מקלט לנשים בתל־אביב), שנוסד ופועל במטרה להקים מקלטים לנשים מוכות. למרבה ההפתעה והצער עדיין לא קיים מקלט באזור תל־אביב, שהוא בעל צפיפות האוכלוסין הגבוהה ביותר בארץ.

אנו מקוות שבמעשינו ובפועלנו נעורר את דעת הקהל, ונביא להקמת מקלטים שבהם תמצאנה נשים מוכות מחסה וביטחון.

מל"ב
ת.ד. 3117 ת"א

אמינות הדברים

אנו, דיירות ההוסטל לאסירות משוחררות, מעריכות מאוד את שיתוף הפעולה שלכן בכך שנשלחו אלינו גיליונות נגה.

חשוב לציין כמה תורם לנו מגזין זה. הוא מעלה בנו את מודעותנו כנשים, ומעשיר את הידע שלנו לגבי מה שקורה לשאר הנשים. אנו סומכות על אמינות הדברים ואמיתותם.

לכן חשוב לנו להמשיך לעמוד בקשר אתכן, ולא רק באמצעות קריאת המגזין. נשמח מאוד אם תשתתפו אתנו בפעילות נוספת.

ברגשי הערכה,
דיירות ההוסטל

תודות

ברצוננו להודות לכן על תרומתכן הנדיבה להוסטל לאסירות משוחררות.

ההוסטל לאסירות משוחררות הוקם לפני כשלוש שנים כדי להוות פתרון לבעיית שיקום אסירות. זהו המוסד היחיד בארץ שנותן מענה לבעיות ייחודיות של נשים אסירות. בהוסטל מושם דגש על פתרון בעיות אישיות ומשפחתיות, שיקום מקצועי, השלמת השכלה וכן העשרה תרבותית.

עקב בעיות תקציביות אין באפשרות ההוסטל לממן את רוב הפעילויות הקשורות להכשרה, להשכלה ולתרבות. אנו פונות למוסדות ולארגונים בבקשת עזרה.

אנו מודות לכן שנענתרתן לפנייתנו ותרמתן לנו מנוי על המגזין, ועל ששלחתן לנו גיליונות קודמים.

בכבוד רב,
ענת גור, מנהלת
רונית שפיגר, מדריכה

מכתבים שמתפרסמים בעיתונים אחרים לא יתפרסמו בנגה.

תיקון טעות

לצערנו נפלה טעות בגיליונות אחדים של נגה 22 בשמו של כותב הכתבה "ליל 4 באוגוסט של 'הגבר החדש'". את המאמר כתב משה צוקרמן ולא כפי שנכתב.

כתב עת פמיניסטי

נגה

מה בנגה?

הבחירות בפתח ואנו עומדות מול דילמה קשה בעד מי לבחור. האם שוב עלינו לקבל את המצב של־51% מהאוכלוסייה יש רק 8% נציגות בכנסת ואף לא אחת בממשלה? האם המועמדות המעטות אכן תדאגנה לאינטרסים שלנו? האם נציגות המפלגות שונות מאלה שכיהנו בכנסת הראשונה? האם הן שונות מאותה נציגה מטעם מפא"י שפנתה לח"כ רחל כגן, שעמדה בראש "רשימת נשים עצמאיות", בדרישה: "תפסיקי לדבר כל הזמן על נשים, את הופכת לבדיחה." האם לנו יש נציגה שתענה כמו כגן "בסדר גמור, אני אפסיק ברגע שאת תתחילי"?

מערכת הבחירות רק מדגישה ביתר שׂאת את החסר הגדול שלנו בנציגות מודעות שתצאנה להילחם באפליה הבוטה נגדנו.

כמו בכל גיליון אנו חוזרות ומדווחות על הזילות של חיי הנשים ועל הגידול באלימות המופנית כלפינו. אנו מקדישות את כל "על סדר היום" לנושא האלימות.

בשנת 1991, לפי דיווחי המשטרה, בוצעו בנשים כ־1100 מעשים מגונים בכפייה ו־362 מעשי אונס – עלייה של 40% לעומת השנה הקודמת. על־פי נתונים אלה מתבצעים בארץ אונס או מעשה מגונה בכפייה כל שש שעות. ואלה מהווים רק מיעוט ממקרי האלימות המינית בפועל, שכן רובם אינם מדווחים למשטרה.

מאז מרץ 1991 נרצחו בארץ למעלה מ־40 נשים בידי בני־זוגן. האלימות מופנית נגדנו בכל מקום, ברחוב ובבית. יש נשים שרוצחות את בני־זוגן כי לא מצאו דרך אחרת להפסיק את הסיוט: הן עמדו בפני הברירה של להרוג את המתעלל בהן או להמשיך להיות קורבנו. הספרות הפמיניסטית החדשה נותנת ביטוי לרגשות הזעם והתסכול הנשי, בהציגה גיבורות הרוצחות את בני־זוגן כדי להגן על חייהן. המאמר המרכזי דן בגיבורות אלה בספרות ובקולנוע העכשוויים.

נגה

נגה יוצאת לאור פעמיים בשנה,
בספטמבר ובמרץ.
דמי מנוי ל־4 גיליונות 55 ש"ח.
ניתן לרכוש גיליונות קודמים של **נגה**.

כתובת למשלוחים:
ת.ד. 21376, תל־אביב 61213,
טלפון 03-227663
פקס. 03-5237787

SUBSCRIPTION RATES OUTSIDE ISRAEL
AIR MAIL $30/4 ISSUES
SURFACE MAIL $25/4 ISSUES

OUR SINCEREST THANKS TO
WOMEN TO WOMEN – U.S.A.–ISRAEL
FOR THEIR SUPPORT AND CONTRIBUTION

נגה נשלחת חינם לבתי־הסוהר לנשים

עורכות: רחל אוסטרוביץ', מירה אריאל, רחל גיורא, אמירה גלבלום, אראלה דאור, אביבה עין־גיל, מירי קרסין. **עריכה ועיצוב גרפי:** אביבה עין־גיל. **עריכה לשונית:** יעל אונגר. **סדר־צילום והגהה:** "אגתה" – טלי רכלין, שפי פז. **לוחות:** יש אופסט. **הדפסה:** דפוס טל.

גיליון זה יצא לאור בזכות תרומתן של "נשים אל נשים – ארה"ב–ישראל"

זה מה שקורה...

את לא לבד בבית-המשפט

נוכחות של נשים בדיונים על מקרי אונס ורצח בבתי־המשפט יכולה לעזור למתלוננות, הנאלצות להתמודד לעתים קרובות עם מציאות משפילה בבתי־המשפט. כך טוענות יוזמות "פרוייקט הנוכחות". במסגרת פרוייקט זה מתייצבות קבוצות נשים באולמות בתי־המשפט, רושמות פרוטוקול פרטי, ומגיבות על המתרחש באולם במקרה הצורך.

"ישבה שם סוללה של גברים," מספרות נשים שישבו במשפט אונס הנערה משמרת, "קודם כול הנאשמים והמשפחות שבאו לתמוך בהם, ואחר־כך עורכי־הדין, לבושים בשחור. וכשהגינקולוג העיד הם חיטטו שוב ושוב בפרטים שכל־כך ברורים לכל אשה. הישיבה שלנו בבית־המשפט באה לשדר לה [למתלוננת] באופן הכי ברור: את לא לבד. יש מי שתעזור לך כשתצטרכי."

להתלונן על אונס זה דבר קשה, אמרו חברות הקבוצה. "אנחנו רוצות לחזק את המתלוננת, לתת לה אומץ וגם להביא לכך שבית־המשפט יידע שיש אוזן ציבורית קשבת, שהנשים רוצות לשנות את פני החברה. אנחנו מקוות גם שהתמיכה שלנו תעודד עוד נשים להתלונן כשקורה להן דבר כזה."

לנשים המעוניינות לקחת חלק בפרוייקט או לקבל פרטים נוספים, אפשר לפנות למרכז "אשה לאשה" בחיפה (ראו לוח המודעות של נגה).

אסור להגיע לבית-דין רבני

בית־הדין הרבני הגדול בירושלים פסק בנובמבר '91, כי לאשה אין שום זכות על הרכוש המשותף לה ולבעלה, לרבות קופות התגמולים והפנסיה שלו. גם אם קיימים נכסים משותפים הרשומים על שם האשה, קבעו הרב הראשון לציון מרדכי אליהו, הרב יוסף שרביט והרב אריה הורוביץ, אין לקבל את הרישומים הללו כהוכחת בעלות, כיוון שבהרבה מקרים רושם הבעל את נכסיו על שם האשה "מסיבות שונות".

פסק־הדין התקדימי ניתן בעקבות תביעת גירושים שהגישה אשת קברניט ב"אל־על", שהתגרשה ממנו לאחר 23 שנות נישואים. האשה ביקשה מבית־הדין לקבל מחצית משווי קופות הפנסיה וקרנות התגמולים של בעלה, סכום של מאות אלפי שקלים.

התובעת אמנם פנתה תחילה לבית־המשפט המחוזי בתל־אביב, אך מכיוון שבעלה הקדים אותה ופתח בהליכים בבית־הדין הרבני, קבע בית־המשפט כי האחרון הוא היחיד שמוסמך לקיים את הדיון. לאחר שתביעתה נדחתה בביה"ד הרבני האזורי בתל־אביב, היא ערערה בפני בית־הדין הרבני הגדול בירושלים, וזה, כאמור, דחה את הערעור.

200 אחוזים פיצויים על הטרדה מינית

עובדת בחברת מכוניות גדולה בתל־אביב שפוטרה, לטענתה, משום שדחתה את הצעותיו המיניות של הממונה הישיר עליה, ותבעה פיצויים בשל כך, הגיעה בהמלצת השופט לפשרה, שלפיה ישולמו לה 200 אחוזי פיצויים תמורת ביטול התביעה.

האשה, שהגישה תביעה נגד חברת המכוניות באמצעות היועצות המשפטיות של שדולת הנשים – עורכות־הדין עדה שמיר ונטע זיו־גולדמן, טענה כי מאז שהתחילה לעבוד בחברה נהג הממונה עליה להציק לה ולהטרידה מינית – הן בהצעות מפורשות והן בנגיעות בניגוד לרצונה. לדבריה פוטרה מפני שסירבה להיענות למטריד, למרות שהממונים עליה היו מרוצים מעבודתה ואף העלו פעמיים את משכורתה במהלך השנה. היא הוסיפה וסיפרה כי ידוע לה על עוד עובדת אחת לפחות שהוטרדה על־ידי אותו ממונה.

חברת המכוניות, אגב, דרשה לכלול בהסכם הפשרה גם סעיף הנוגע לאיסור פרסום שמה או שם עובדיה.

"ניסיון צבאי לא טוב" עם נשים

האגודה לזכויות האזרח תבעה את צה"ל והמדינה על אפליה נגד נשים בשמה של אשה בעלת תואר שני בפסיכולוגיה, שנענתה למודעת "דרושים" של צה"ל ונדחתה בגלל מינה. במודעה נאמר כי לצה"ל דרושים לפרוייקט פיתוח והדרכה גברים לקראת סיום תואר שני באחד מתחומי מדעי ההתנהגות. מועמדותה של התובעת, שענתה על כל הקריטריונים שהציב הצבא, נדחתה בטענה שלצה"ל יש "ניסיון לא טוב" עם העסקת נשים.

שופט דחה עסקת טיעון מקילה

נשיא בית־משפט השלום בבאר־שבע, יוסף רבי, גזר בינואר חודשיים מאסר בפועל ושישה חודשי מאסר על־תנאי על בעל שנאשם בתקיפת אשתו. הנאשם תקף את אשתו על מדרגות בית־הדין הרבני בבאר־שבע, סטר לה בפניה, דחף אותה ואיים לדקור אותה בסכין. עוברי אורח השתלטו עליו לפני שהוא הספיק לממש את איומיו.

השופט שלח אותו, כאמור, למאסר, למרות שנחתמה עסקת טיעון עם התביעה, שלפיה, בתמורה להודאתו, היא לא תבקש לשלוח אותו לכלא. "עסקת הטיעון אינה מחייבת את בית־המשפט," קבע השופט רבי.

בעל מכה יחויב בגט

בג"ץ אישר בחודש אוקטובר פסק־דין תקדימי שנתן אב בית־הדין הרבני בחיפה, הרב שאר ישוב הכהן, שלפיו בעל שהיכה את אשתו חייב לתת לה גט. "יש רושם בציבור כי לבעלים מותר להכות את נשותיהם. אבל כבר הרמב"ם אמר כי אין האשה שבויית חרב בידי בעלה. ברגע שהאשה אומרת שבעלה מאוס עליה ומוכיחה שלא ניתן לחיות עמו – זכותה לקבל את הגט," אמר הרב.

ארגונים פמיניסטיים, מקלטים לנשים מוכות וקווי חירום לנפגעות אלימות נגד נשים, וכן נשים מוכות רבות שהגישו בקשות גירושים בבתי־הדין הרבניים, קיבלו את פסק־הדין בשמחה. אך עו"ד תרז גורביץ מחיפה מצננת את ההתלהבות:

"נשים ימשיכו לעבור מדורי גהינום משום שנטל ההוכחה עדיין עליהן, ומשום שלא ניתן לאכוף על הבעל לתת גט אם הוא מסרב," אמרה בעקבות אישורו של פסק־הדין, והסבירה: פסק־דין לחיוב במתן גט חמור פחות מפסק־דין של מתן גט בכפייה, שהוא החמור ביותר, ואפילו בו יכול הבעל לסרב לחתום על הגירושים. "הבעל ייחשב אמנם סרבן גט במקרה הזה," אומרת גורביץ, "אבל בבתי־הכלא יושבים הרבה גברים המסרבים לתת גט לנשותיהם."

חוקר שב"כ היכה, חנק ואיים באונס

עיישה עבד אל־ראזיק (43), ממחנה הפליטים אל בורייג' שברצועת עזה, טוענת כי היתה קורבן להתעללויות מיניות מצד חוקרי שב"כ, ואף לאיום באונס, במהלך חקירתה לגבי מעורבות בנה ברצח החייל אמנון פומרנץ. אל־ראזיק סיפרה כי חוקר שב"כ בשם "אבו אסעד" היכה וחנק אותה במהלך החקירה, ולאחר מכן הכניס לחדר חייל אתיופי "גבוה ושמן", ואיים שאם לא תדבר – החייל יאנוס אותה. לדבריה, היא נבהלה מהאיום כיוון ששמעה לא מעט סיפורים על מעשי אונס בחקירות השב"כ.

גידול דרמטי בפניות לקווי החירום

שיעור הפניות לקווי הסיוע לנשים מוכות עלה בחודשים האחרונים במאות אחוזים. לקווי החירום של נעמ"ת בלבד פנו בשנה האחרונה יותר מ־5,000 נשים, וגם ביתר הקווים המופעלים במוקדים שונים בארץ מדווחים על מאות פניות בחודש – של עולות חדשות ותושבות ותיקות כאחד.

מרכזות קווי החירום מסבירות את הגידול העצום במספר הפניות בכך שהנושא מתחיל לחדור לתודעת הציבור. מתנדבת בוויצ"ו, למשל, סיפרה כי בזמן האחרון התקשרו לקו החירום גם כמה גברים, מנהלי מפעלים גדולים, שרצו לדווח על עובדות המגיעות לעבודה כשהן חבולות, ומתלוננות שבעלן מכה אותן.

הרוב רוצה שיפור במעמד הנשים

ב"מדגם העם" האחרון שערכו נעמ"ת ו"ידיעות תקשורת" עלה כי יותר מ־60 אחוזים חושבים כי נשים צריכות לתפוס חלק גדול יותר בעמדות המפתח במדינה, וכי יש לשנות את המצב הקיים במעמד האשה בישראל. רק 10 אחוזים אמרו שאין כל צורך בשינוי, וש"מוטב שיהיו מעט נשים בפוליטיקה ובניהול."

רוב המובטלים בעיירות הפיתוח – נשים

45 אחוזים מהמובטלים בעיירות הפיתוח הם נשים. כך אמרה מזכ"ל נעמ"ת, מאשה לובלסקי, בוועידת ערי הפיתוח שהתקיימה בנובמבר בקרית מלאכי. מהנתונים שהציגה לובלסקי מתברר שנשים תופסות מקום גבוה יותר באחוזי האבטלה, למרות שחלקן קטן מזה של הגברים בשוק העבודה.

ולא זו בלבד. בחלק מערי הפיתוח, ציינה לובלסקי, שבהן נסגרו בשנים האחרונות מפעלים שהעסיקו בעיקר נשים, גבוה מספר הנשים המובטלות בהרבה אפילו מן הממוצע הארצי הגבוה. כך למשל, באופקים מגיע מספר הנשים המובטלות ל־71 אחוזים, בכרמיאל ל־67 אחוזים, בשדרות ל־66 אחוזים ובקרית גת ל־58 אחוזים.

"אין אפילו תקציב למזכירה"

יו"ר המועצה הלאומית למעמד האשה, פרופ' מרלין ספר, התפטרה בתחילת השנה מתפקידה, במחאה על הזלזול שמפגינה הממשלה ביחס לעבודה ולהמלצות של המועצה, שהוקמה ב־1984. "מה ששבר את גב הגמל," אמרה ספר, "היה העובדה שלנו, כמועצה לאומית למעמד האשה, אין אפילו תקציב למזכירה, בעוד שליו"ר ועדת הכספים, משה פלדמן, יש זכות להשמיץ 51 אחוזים מציבור המדינה בעודו יושב על ברז התקציבים שלה ומנהל מיקח וממכר לכל גוף – אמיתי או פיקטיבי."

ספר מונתה לתפקיד ב־1986. מאז, היא טוענת, לא התייחסה הממשלה להמלצות המועצה ולא הקצתה לה כל משאבים או סמכויות. "שמיר אמנם הגיע לישיבות," אמרה, "כי קשה להתעלם מציבור של יותר מ־50 אחוזים מהאוכלוסייה, אבל לא שמעתי שהרים קול כדי לנזוף בפלדמן שהעליב מאות אלפי נשים בפומבי. עמוס גלבוע צריך ללכת הביתה אחרי הריאיון שנתן ב'חדשות', אבל כשמשמיצים במלים קשות ציבור גדול של נשים – איש אינו פותח את הפה."

"ריצה לחיינו"

כ־150 נשים השתתפו ב־25 בנובמבר ב"ריצה לחיינו" – מהדולפינריום בתל־אביב עד לכיכר העירייה – לציון היום הבינלאומי למאבק באלימות נגד נשים. לאחר הריצה התקיימה ברחבת העירייה עצרת, שבה קראו להקים בתל־אביב מקלט לנשים מוכות. במקומות אחרים בארץ העמידו ארגוני נשים, במסגרת "בת אדם", דוכנים לחלוקת חומר הסברה וחתימה על עצומה, הקוראת לממשלה ולאו"ם להכיר באלימות נגד נשים כהפרה של זכויות האדם.

בדוכן ההחתמה בירושלים הוצגה גם רשימת 32 הנשים שנרצחו מאז תחילת שנת 1991, רובן בידי בעליהן. כן הוצגו כלי הרצח השונים: חבל תלייה, תת־מקלע עוזי, אקדח, סכין קצבים, אלת ברזל, מחבט בייסבול ועוד.

ב־8 במרץ אמור להתקיים באו"ם דיון מיוחד, שבו יוגשו עצומות של נשים מכל רחבי העולם, לרבות ישראל, התובעות להכיר בזכויות הנשים כזכויות אדם, ולנקוט אמצעים מיידיים נגד הפרתן.

קבוצת מל"ב (צוות להקמת מקלט לנשים מוכות בת"א), אספה יותר מ־6,000 שקל ב"ריצה לחיינו" לשם הקמת מקלט בת"א (לפרטים: מל"ב, ת.ד. 3117 ת"א, 61030. טל' 03-5234917).

•

הוועדה למעמד האשה הצליחה להשיג הסכמה, בתיאום עם הרשויות המקומיות, לקבלת מבנים שישמשו מקלטים לנשים מוכות בצפון, במרכז ובדרום. כעת מנסה הוועדה להשיג תקציבים להפעלת המקלטים. ח"כ יאיר צבן תבע לעגן סעיף בנושא המקלטים בתקציב המדינה, והציע כי הוועדה תפעל בנושא אצל שר האוצר, יצחק מודעי.

הפגנת נשים ושלום

ב־27 בדצמבר התקיים גם השנה יום לציון ארבע שנים לאינתיפאדה מטעם תנועת "נשים ושלום". היום נפתח בעצרת בגן העצמאות בירושלים, שבה דיברו נשים מישראל ומהשטחים וכן נציגות של קבוצות נשים מחו"ל. בתום העצרת הצטרפו הנוכחות למשמרת הקבועה של "נשים בשחור" בכיכר צרפת, ולאחר מכן צעדו עד למגרש הרוסים, להפגנת סולידריות עם נשים מהשטחים ונגד איסור המפגשים עם אנשי אש"ף.

סיסמאות היום היו נגד הכיבוש ונגד מדיניות גירושן של נשים פלסטיניות מבתיהן, בעד משא ומתן עם אש"ף ובעד מדינה פלסטינית לצד ישראל. תנועת "נשים ושלום" קראה עוד לכל משלחות המו"מ הדו־צדדי בוושינגטון, ובראשן למשלחת הישראלית, לא לטרפד את סיכויי השלום.

הפגנות דומות התקיימו לאות סולידריות עם "נשים ושלום" בערים רבות ברחבי העולם.

מה קורה

הודעות

מבצע עדות '92

ב־8 במרץ תקיים "בת אדם" – קואליציית ארגוני הנשים בישראל למאבק באלימות נגד נשים – מבצע עדות, אשר נועד לאסוף עדויות רבות ככל האפשר של נפגעות אלימות מינית ופיסית, ונפגעות הטרדה מינית.

לצורך התיעוד יפעלו חמישה מוקדים טלפוניים ברחבי הארץ במשך שלושה ימים רצופים (9–12 במרץ), שאליהם מתבקשות נפגעות אלימות להתקשר ולספר את סיפורן. נוסף על כך יופץ שאלון באמצעות עיתון "לאשה", הארגונים החברים ב"בת אדם" ודוכנים שיוצבו במקומות שונים במדינה.

כל העדויות יסוכמו למסמך שיוגש למוסדות המדינה, בתביעה להעניק לתופעת האלימות נגד נשים את הטיפול הממלכתי והתקציבי הנחוץ.

אירוע הפתיחה של "מבצע עדות" יהיה מצעד "קחי את הלילה בחזרה", שייצא מכיכר מלכי ישראל בתל־אביב ב־8 במרץ בשעה 19:30 אל רחבת הסינמטק, שם תיערך עצרת. לאחר מכן יתקיימו אירועים שונים, כגון קבוצות דיון, הקרנות סרטים ועוד, בבניין הסינמטק עצמו.

לפרטים נוספים אפשר לפנות ל"בת אדם", טל' 03-5242706.

כנס ארצי: פמיניזם של שני עשורים

פורום השמונה – אשה לאשה, ל.כ.ן., המכון לחקר התקשורת והמשפחה, נגה, נשים נגד פרסום פוגע, קל"ף, שדולת הנשים והתנועה הפמיניסטית – יקיים בחיפה ב־21–23 במאי (ל"ג בעומר) כנס ארצי, לציון 21 שנות פמיניזם בישראל. פרטים נוספים אפשר לקבל בכל אחד מארגוני פורום השמונה.

מי שרוצה להעביר סדנה או הרצאה, או להשתתף בפאנל, נא לפנות בהקדם ללולי זקס בשדולת הנשים.

במסגרת הכנס תיערך תערוכת "20 שנות פמיניזם בישראל". אם יש לך פריטים הקשורים לפעילות התנועה כמו סטיקרים, ידיעונים, פוסטרים, חולצות וכיו"ב, נא לפנות לשרון ב"אשה לאשה" חיפה.

פרוייקט תעסוקה לעולות

"קרן מוריה" העניקה למרכז "אשה לאשה" תרומה בסך 15 אלף דולר לפרוייקט תעסוקה לעולות חד־הוריות ומחוסרות עבודה מברית־המועצות. את העולות יאמצו נשים בעלות מקצוע דומה, שילוו אותן בתהליך הקליטה בשוק העבודה. במסגרת הפרוייקט תינתן גם הדרכה בכל התחומים הקשורים לזכויות נשים עובדות ולקבלה לעבודה.

פרוייקט בריאות

מידע על שירותי הבריאות בארץ, רופאות, מחקרים עדכניים בנושאי בריאות ועוד תוכלו למצוא בפרוייקט הבריאות החדש שיזם מרכז "אשה לאשה" בחיפה. צוות הפרוייקט מנהל קשר עם מרכזים דומים בכל רחבי העולם, ומקיים הרצאות לציבור. הרכזת היא רג'ינה סנדלר־פיליפס. (לפרטים נוספים אפשר לפנות ל"אשה לאשה", ראו לוח המודעות של נגה.)

מרכז מידע פמיניסטי

מרכז "אשה לאשה" בשיתוף עם מרכז הסיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית, קו חירום לנפגעות אלימות, והמכון לחקר התקשורת במשפחה, מקימים מרכז מידע פמיניסטי בכל התחומים. המרכז כולל גם ארכיון וספרייה.

הספרייה התרחבה לאחרונה באורח ניכר לאחר ששתי נשים מאורגון, ארצות־הברית, אימצו אותה. משלוח הספרים הראשון, שתרמו לצורך זה נשים מכל רחבי ארצות־הברית, כבר הגיע. גם המשוררת והמסאית האמריקנית אדריאן ריץ' שלחה למרכז מספריה.

ארגון למען זונות בישראל – מפגשים שבועיים

הארגון "אנחנו שוות" מקיים מפגש שבועי מדי יום שני, ברחוב המלך ג'ורג' 37 בת"א, חדר 11, בין השעות 17:00–19:00. לפנות ללינדה.

שני פרסי נובל לנשים

שני בניה של אונג סאן סוקי, מנהיגת האופוזיציה מבורמה, קיבלו את פרס נובל לשלום בשם אמם. סאן סוקי, מנהיגת מפלגת האופוזיציה, שזכתה ברוב מוחץ (יותר מ־80 אחוזים) בבחירות שהתקיימו בבורמה במאי '90, מוחזקת על־ידי שלטונות בורמה כבר יותר משנתיים במעצר בית.

נדין גורדימר מדרום אפריקה קיבלה את פרס נובל לספרות.

ספורט

מצמצמות פערים

נשים מצמצמות במהירות את הפערים, ובקרוב יעלו הישגיהן בריצות לטווח קצר, בינוני וארוך על הישגי הגברים. כך טוענים מדענים, החוקרים את הישגי האתלטים והאתלטיות במאה ה־20.

לדבריהם, ביצועי אצניות משתפרים ביותר מפי שניים בהשוואה לאצנים, בכל סוגי הריצות. קצב השיפור בריצת המרתון הוא הגבוה מכולם. לפי הערכתם, כפי שפורסם בכתב־העת המדעי "Nature", הרי שכבר ב־1998 נשים עשויות להשיג את הגברים בריצה ארוכה זו. לגבי סוגי הריצות האחרים, טוענים המדענים, הן עשויות להשתוות לגברים כבר באמצע המאה הבאה.

סוזן וורד ובריאן וויפ, שניהם פרופסורים לפיסיולוגיה באוניברסיטת קליפורניה, לוס־אנג'לס, אומרים כי הסיבה לקצב השיפור המהיר של נשים בספורט אינה ברורה עדיין ויש לחקור אותה. עם זאת, הם אינם מוציאים מכלל אפשרות כי השינויים החברתיים ביחס לנשים מעודדים יותר ויותר נשים להשתתף בספורט תחרותי, בכללן נשים מהירות, שפעם אולי לא היו מעלות על דעתן לטפח את הכישורים הללו.

העולם השלישי

550 מיליון נשים מתחת לקו העוני

ב־20 השנים האחרונות עלה מספר הנשים בעולם השלישי החיות מתחת לקו העוני ב־50 אחוזים. כך עולה מדו"ח של ועדה מיוחדת בחסות האו"ם שפורסם

השנה. 550 מיליון נשים, קובע הדו"ח, המהוות 67 אחוזים מכוח העבודה החקלאי ומספקות כ־70 אחוזים מצריכת המזון של המשפחה, חיות בעוני. וזאת למרות הצמיחה הכלכלית באותן 114 מדינות שהדו"ח סקר.

הנשים מופלות על־ידי הבנקים, נמסר עוד, אשר מסרבים לאשר להן הלוואות. גם חוקי הירושה מפלים אותן לרעה במדינות אלה. נוסף לכך, ציינה הוועדה, כל הפרוייקטים הממשלתיים פוסחים בקביעות על משקים חקלאיים קטנים, המנוהלים ברוב המקרים על־ידי נשים.

אלג'יריה

נשים ללא קול

"הנשים צריכות ללכת הביתה, ולפנות את המקום למובטלים הצעירים. הן ממילא עובדות רק כדי להוציא את כל המשכורת על איפור." כך אומר עבד אל־קאדר מוגני, ממנהיגי חזית ההצלה האיסלמית באלג'יר, שזכתה בניצחון מוחץ בבחירות שהתקיימו באלג'יר בדצמבר 91', ובוטלו לאחר מכן על־ידי הצבא שתפס את השלטון.

הנשים, כך נראה בעליל, למרות שהן מהוות יותר ממחצית בעלי זכות הבחירה במדינה, הן בכל מקרה הקורבנות העיקריים של מערכת הבחירות הזאת, יהא אשר יהא עתידה. שכן גם לפני הבחירות, תחת שלטון "חזית השחרור הלאומית" (פ.ל.ן.), היה מצבן רעוע ביותר, למרות שנושא שוויון הזכויות לנשים היה אחד הדגלים העיקריים של הפ.ל.ן.

אבל דגל לחוד ומציאות לחוד. מתוך 5,712 המועמדים לבחירות האחרונות, רק 57 היו נשים – פחות מאחוז אחד. לחזית האיסלמית לא היתה אף מועמדת אחת ואילו החזית הלאומית הסתפקה בשתיים.

יתר על כן, אותה מפלגה שחרתה על דגלה את זכויות הנשים אימצה ביוזמתה את "חוק המשפחה", השולל מנשים לחלוטין כל זכויות על רכוש. היא חוקקה חוק נוסף, המאפשר לבעל להצביע במקום אשתו, שבוטל בהתערבות בית־המשפט רק באוקטובר האחרון.

אך גם לאחר ביטול החוק, רק חלק קטן מהנשים שרצו להצביע יכלו לעשות כן, כיוון שלרוב הנשים במדינה עדיין אין תעודת זהות בנפרד מהבעל, ויש אזורים שבהם בכלל אסור לנשים לצאת מהבית. וזה עוד לפני אימת המיזוגניה של חזית ההצלה האיסלמית.

טייוואן

קונדום לכל עובר אורח

3,000 מפגינות צעדו בחודש דצמבר ברחובות טייצ'ונג שבטייוואן, במחאה על התנהגותם המתירנית של הגברים, המסכנת את נשותיהם – בעידן האיידס – בהידבקות במחלה הקטלנית. "אנחנו, עקרות הבית, נשארות בתוך הבית בתחושה שאנחנו בטוחות. אבל זהו ביטחון מדומה מאוד, כי אנחנו עדיין חשופות מאוד למחלה האיומה הזאת," הצהירה קואו יואה־צ'ין, אשתו של ראש העיר.

המפגינות נשאו שלטים וחילקו קונדומים לגברים עוברי האורח.

סין

צדים נשים הרות

ממשלת סין מחייבת את הנשים שהרו יותר מפעם אחת לבצע הפלה, ושולחת פלוגות מיוחדות, בעיקר לאזורים הכפריים, כדי לאתר את אותן נשים שעברו על החוק. לאחר שאותרו, לרוב בעקבות הלשנות המזכות את המלשינים בתשלום נאה, חוטפים החיילים את ההרות ומאלצים אותן לעבור הפלה, לפעמים גם בחודש השישי או אפילו השמיני להיריון. לאחר מכן מעקרים אותן. מסיבה זו בורחות הרבה נשים צעירות לערים הגדולות, כיוון שקל בהן יותר "לרדת למחתרת".

עדת ראייה סיפרה בעילום שם לעיתון הבריטי "אינדיפנדנט", כי בכפרה איתרו "ציידי העוברים" 11 נשים שהרו בפעם השנייה או יותר. חמש מהן הועברו לבית־החולים האזורי, שם נכפתה עליהן הפלה. שש הצליחו להימלט מהכפר. נקמת המדינה לא איחרה לבוא: היא שרפה את בתיהן ואסרה על תושבי הכפר לתת מקלט למחוסרי הדיור.

על בית־החולים מספרת עדת הראייה: "מאות נשים, חלקן בהיריון מתקדם, הצטופפו במסדרונות אפלים ובאוהלים שהוקמו בחופזה, והמתינו לניתוח בחצר. בסמוך היו שירותים ציבוריים, מלאים נייר טואלט ספוג בדם, ובפחי האשפה שמאחורי האסלות היו מוטלים העוברים, חלקם בני שמונה חודשים."

קניה

אונס המוני בפנימייה

19 נערות נרצחו ויותר מ־71 נאנסו השנה על־ידי קבוצה של יותר מ־300 נערים בפנימייה קתולית ליד מרו שבקניה. רק 30 מהנערים הורשעו ברצח ורק שניים הורשעו באונס.

הנשים בקניה זועמות, אך חוששות להביע את דעתן. אנג'לינה מוואו, ממרכז המידע לנשים: "אף אחת לא רוצה לפתוח את הפה, מפחד שתצטרך לשלם על כך מחיר יקר, אבל כולנו חושבות שמה שקרה הוא מחריד. מחנכים פה את הבנים לראות בנשים יצורים חלשים שנועדו רק שיסתכלו עליהן, ומותר לעשות בהן הכול."

מרכז המידע מתכנן לפתוח במערכה ציבורית רחבת היקף בנושא האונס. "הממשלה צריכה לשנות את החוקים. אנחנו שומרות אמנם על פרופיל נמוך, אבל אנחנו לא מתכוונות לשתוק," אומרת מוואו.

הקהילה האירופית

הטרדה מינית היא עבירה פלילית

מיליוני נשים עובדות באירופה סובלות מהטרדות מיניות במקום העבודה. כך עולה ממחקרים עדכניים שהתפרסמו באירופה פחות או יותר בתקופה שבה הואשם המועמד לבית־המשפט העליון בארצות־הברית, קלרנס תומס, בהטרדה מינית של פרופ' אניטה היל.

בעקבות הנתונים והעניין הציבורי בפרשת תומס פרסמה בדצמבר ממשלת הולנד, אז הנשיאה התורנית של הקהילה האירופית, קובץ המלצות לטיפול בנושא ההטרדה המינית בעבודה. במבוא לקובץ קוראת נשיאות הקהילה לכל ממשלות המדינות החברות בקהילה לנקוט צעדים נגד כל צורה של התייחסות מינית בלתי מוזמנת, היוצרת סביבה עוינת ומאיימת, או עשויה להשפיע על קבלת מועמדים לעבודה או על קבלת קביעות.

ההמלצות עצמן אינן מחייבות את הממשלות לקבל דברי חקיקה ספציפיים נגד הטרדה מינית. עם זאת, קובץ התקנות מדגיש כי הטרדה או איום מיני הם בגדר הפרת ההנחיה שפרסמה הקהילה ב־1986, בדבר הבטחת הזדמנות שווה בתעסוקה לנשים ולגברים.

בקובץ מצוין עוד כי על כל מדינה בקהילה לדווח בתוך שלוש שנים על הצעדים שננקטו במסגרת המאבק נגד הטרדות מיניות במקום העבודה, ומידת האפקטיביות שלהם.

בהולנד: באוקטובר האחרון הקציבה הממשלה 4.8 מיליון גילדן (2.6 מיליון דולר) למימון מערכת פרסום ציבורית נגד הטרדה מינית, לאחר שמחקרים העלו כי 58 אחוזים מהנשים העובדות מחוץ לביתן הן קורבנות להטרדה מינית, מילולית או גופנית.

דוברת המשרד ההולנדי לעניינים חברתיים, מרי־לואיז רוול, מסרה כי ממצאים אלה דומים לממצאי מחקרים שנעשו במדינות אחרות בקהילה ובארה"ב.

בצרפת: מזכירת המדינה לזכויות נשים, ורוניקה ניירץ, העלתה הצעת חוק חדשה, שבאה להגן על נשים עובדות מפני הטרדה מינית מצד מנהליהן. "השינוי בחוק יגדיר את אחריותו של המעסיק במקרים של הטרדה מינית מצד בכירים במנגנון ההיררכי של החברה," אמרה ניירץ.

בשנה שעברה הגדיר החוק הצרפתי הטרדה מינית כעבירה פלילית, שהעונש המרבי עליה הוא שנה מאסר בפועל. החוק החדש של ניירץ מיועד להקל על התביעה במקרים שבהם מואשמים בהטרדה מינית מנהלים או בכירים בחברה.

סקר דעת קהל שנערך השנה מטעם מכון לואיס האריס גילה, כי 21 אחוזים מהעובדים בצרפת היו קורבנות או עדים להטרדה מינית במקום העבודה.

בריטניה

חרם מיני

רק חרם מיני הצליח לשכנע את גברי העיר ויגן לוותר על הנוהג בן 50 השנים, שלפיו מותר רק לגברים לחגוג ולסבוא בכל יום א'

במועדון העובדים המקומי. תחילה ניסו הנשים לפתור את העניין באמצעות הפגנות, שיגור משלחות למפלגת הלייבור, ופניות לארגון העובדים הכלל־ארצי – אך דבר לא הועיל. ואז הן החליטו על החרם המיני.

"בהתחלה חשבנו שהנשים מגזימות," אמר אלן וודוורד, תושב העיר, "אבל אחרי שבוע היה לי כבר די ברור שהן ניצחו." ליתר הגברים זה לקח קצת יותר זמן, אבל אחרי חודש כולם הבינו, ופתחו את הדלת גם לנשים.

"רק נשים יודעות לשמור סוד"

סטלה רימינגטון (65) עומדת מאז חודש פברואר בראש רשות הריגול הנגדי בבריטניה, ה־MI5 המפורסם, במקום סר פטריק ווקר שפרש מתפקידו. עד אז עבדה כסגניתו.

רימינגטון, בעלת ותק של 22 שנה בשירות הריגול הבריטי, היא האשה הראשונה המחזיקה בתפקיד זה. שכרה יהיה 77,500 ליש"ט (140 אלף דולר) בשנה.

חבר הפרלמנט מטעם המפלגה השמרנית, רופרט אלסון, הגיב: "נשים היו תמיד מאוד מוצלחות בתחום שירותי הביטחון. גברים נוטים לרכל כדי להרשים את עמיתיהם – בעוד שנשים מרכלות על דברים טריוויאליים, ושומרות את הסודות האמיתיים כמו שצריך."

גם טייסות קרב

חיל האוויר הבריטי הודיע כי לראשונה יאפשר לטייסותיו להטיס מטוסי קרב המשמשים למשימות חזית. מאז '89 הותר אמנם לנשים בריטיות להתאמן, כטייסות וכנווטות, על מטוסי חיל האוויר הבריטי, אך לא על מטוסי קרב.

שבדיה

הגנה לנשים על חשבון המדינה

הממשלה החליטה להקציב השנה 2 מיליון דולר למימון מאבטחים אישיים ("גורילות") לנשים החוששות מתקיפה מצד בן־הזוג. "זכותה של אשה לקבל הגנה על חשבון המדינה אינה פחותה מזו של הפוליטיקאים," אמרה שרת המשפטים השבדית, יון הלקוויסט. הסכום שהוקצב יספיק אמנם רק לכמה עשרות מאבטחים בשנה, אבל אין ספק שזה תקדים חשוב.

זה מה שקרה

ארה"ב

פרס לאניטה היל

"הקואליציה הלאומית של נשים שחורות בארה"ב" העניקה בנובמבר את פרס האומץ והגבורה לאניטה היל, פרופ'

למשפטים באוניברסיטת אוקלהומה, אשר האשימה את השופט קלרנס תומס, שהיה אז מועמד לבית־המשפט העליון, כי הטריד אותה מינית בתקופה שעבדה אתו.

תומס הכחיש את האשמותיה, והסנאט אישר לבסוף את מינויו, אם כי ברוב זעום. היל סיפרה כי מאז שהעידה נגד קלרנס קיבלה אלפי מכתבי תמיכה – מארה"ב ומחו"ל. "כל המכתבים האלה מאשרים," אמרה היל, "שהחוויה שעברתי היא משותפת לכלל הנשים."

"קנדי־סמית אמנם זוכה אבל הוא אשם"

לאחר שמונה ימי משפט סנסציוני, המסוקר ביותר בהיסטוריה של ארה"ב, זוכה ויליאם קנדי־סמית (31) מאשמת אונס, שהגישה נגדו פטרישיה באומן (30). היא טענה כי אחיינו של הסנטור טד קנדי תקף אותה ואנס אותה בכוח באחוזת דודו הסנטור ב־30 במרץ '91.

המושבעים, ארבע נשים ושני גברים, קיבלו פה אחד את גרסתו של הנאשם, כי המגע המיני בינו לבין באומן נעשה מרצון. "קנדי־סמית יצא זכאי במשפט," אמרה באומן עצמה לאחר המשפט, "אבל הוא אשם. אני לא מתחרטת לרגע אחד על מה שעשיתי, אם בכך הקלתי על נשים אחרות לבחור באותה דרך."

ממש לא כדאי להיכנס להיריון

רק 37 אחוזים מהנשים העובדות במפעלים שמעסיקים יותר מ־100 עובדים, מקבלות חופשת לידה בתשלום. כך מגלה סקר שנערך בשנה שעברה. סקר אחר, חדש יותר, מראה כי 23 אחוזים מאותן נשים, שביקשו לחזור למקום עבודתן לאחר הלידה, נדחו. זאת בהשוואה לשני אחוזים בלבד בקרב נשים שקיבלו חופשת מחלה.

"אחרי הטרדה מינית בעבודה, אפליה בגין היריון היא התלונה מספר 1 שמפנות אלינו נשים בתחום העבודה," אומרת פטרישיה איירלנד מ־NOW (ארגון הנשים האמריקני).

המצב מחמיר כמובן בתקופת מיתון, כמו התקופה האחרונה. הרבה נשים עובדות הצליחו במשך השנים להגיע למיני הסכמים פרטיים עם מעסיקיהן ביחס לחופשת היריון בתשלום, אך עתה יותר ויותר קשה להשיג הסכמים כאלה או לקיים אותם.

בחודשים האחרונים עלה בצורה משמעותית מספר התלונות על הפגיעה במעמדן של נשים בהיריון. תלונות אלה חוצות את כל המעמדות – החל בפועלות, דרך מזכירות וכלה במנהלות בכירות בתאגידים.

"לא רוצה לראות נשים בקולג'"

"אני, באופן אישי, לא רוצה לראות נשים במקום הזה. כל הוויית המקום תהיה בסכנה אם הן יבואו לכאן," כך אמר אחד הסטודנטים של המכון הצבאי בווירג'יניה. הוא משקף ב־100 אחוזים את רוחו ומדיניותו של המוסד הוותיק הזה, שקיים כבר 152 שנה ואינו מתכוון לזוז כהוא זה מעמדתו מאז: רק בלי נשים.

השנה זכה הקולג' בניצחון משפטי ראשון, בתביעה שהגישה נגדו תלמידת תיכון מווירג'יניה, שניסתה להתקבל ללימודים אך נדחתה משום מינה. טענתו העיקרית של הקולג' היתה שהוא מספק חוויה חינוכית ייחודית, וזו תיהרס ברגע שתיכנס אשה לכיתת הלימודים. מעניין מה הם עושים שם.

מחלקת המשפטים האמריקנית, שהגישה את התביעה בשם תלמידת התיכון, הגישה ערעור על החלטת בית־המשפט המחוזי בווירג'יניה.

למרות הכול, לא נשברות

לא התרשמתי בכלל מפני התינוק של ויליאם קנדי־סמית, שהקנו לו אהדה ציבורית חסרת תקדים, וגם לא התרשמתי מהייחוס המשפחתי שלו, שהקנה לו את עורכי־הדין הפליליים הטובים והיקרים ביותר בארה"ב.

לעומת זאת התובעת, פטרישיה באומן, הרשימה אותי מאוד. אני מתכוונת לעוצמה, לכבוד העצמי ולכבוד הנשי שהקרינה בריאיון הבלעדי לטלוויזיה. היא הסכימה להעניקו לאחר שהפסידה במשפט המסוקר והמצולם ביותר בהיסטוריה האמריקנית. במהלכו – לעיני מיליוני אמריקנים ולא אמריקנים שהיו מרותקים למרקעים במשך שמונה ימים רצופים – עונתה והושפלה על־ידי סניגוריו של פני התינוק, הושמצה מכל בחינה אפשרית – המבנה הנפשי שלה, ההיסטוריה הפסיכולוגית שלה, העבר המיני שלה, והואשמה בנקמנות קטנונית, ברדיפת פרסומת, ברדיפת בצע, בהיסטריה ובמה לא.

"אני פוחדת פחד מוות מהגבר הזה," אמרה באומן בריאיון על קנדי־סמית, "אבל מה שעשיתי היתה הברירה היחידה שלי. רק כך אוכל להסתכל על עצמי במראה ולהישיר מבט אל בתי בת השנתיים. למרות המחיר העצום ששילמתי, איני מתחרטת לרגע על מה שעשיתי ועל הדרך שבחרתי." אני מאמינה לה, ויותר מזה, מסכימה אתה.

אני מאמינה לה ומסכימה אתה גם כשהיא אומרת שהיא הסכימה להתראיין לטלוויזיה רק כאמצעי להגיע לכל אותן נשים שמשפט קנדי־סמית – הן מהלכו והן תוצאתו הסופית – עלול להרתיע אותן מלהגיש תלונות דומות, ולומר להן שלא יירתעו, שלא יפחדו ממה שצפוי להן בבית־המשפט, קשה ככל שיהיה, שינהגו כמוה. ולו למען עצמן. "כל מה שעברתי היה שווה," אמרה בהודעה לעיתונות לאחר סיום המשפט, "אם בכך הקלתי על נשים באשר הן, לעשות את מה שעבורי היתה הברירה היחידה."

לעומתה יוצא קנדי־סמית, לפחות בעיני, עלוב, שחצן, גזען, מיזנטרופ ושוביניסט חסר תקנה. "אני חב חוב עצום לאלוהים ולמערכת המשפטית," אומר האיש שהיה מוקף בבני שבטו המיוחסים לאורך כל המשפט, וקיבל את ההגנה והכיסוי התקשורתי הטובים ביותר שכסף מסוגל לקנות. לאלוהים אין לו שום חוב.

אם כבר אז לשופטת מרי לופו, שלולא דחתה את בקשת התובעת להביא לדוכן העדים שלוש בחורות שיעידו כי גם הן הותקפו מינית על־ידי קנדי בעבר – היה מצבו הרבה יותר גרוע. אבל על השופטת הזאת כל מה שהיה לו להגיד היה: "אני בטוח שהיא מכינה לזניה מצוינת." וכל־כך למה? משום שהיא קודם כול אשה, ועוד ממוצא איטלקי – שתדע, בסופו של היום, איפה מקומה האמיתי.

ואם מדברים על סינדרום "האונס השני", אותה חוויה שעוברת נאנסת בחקירת השתי וערב של פרקליטי הנתבעים, אי־אפשר שלא להתייחס לעמידה המופלאה, למידת הכנות, לבגרות ולכבוד העצמי של הנערה בת ה־17 במשפט האונס הקבוצתי המחריד בקיבוץ שמרת ("הארץ", 29.11.91). היא עמדה מול סוללת הסניגורים שניהלו חקירה נגדית אלימה וברוטלית, ענתה להם בצורה העניינית והכנה ביותר שאפשר, ונשארה היא עצמה. היא פשוט לא הניחה להם לשבור אותה.

עו"ד משה גלעד חקר את הנערה לגבי עדותה שיום לאחר האונס קיימה יחסי מין, מרצונה, עם בחור בשם אסי. "עם אסי הרגשתי בטוחה," השיבה הנערה, "בגלל זה נהניתי אתו." עו"ד גלעד: "אז למה שלא תגידי, יכולתי ליהנות אתו למרות שבערב הקודם נאנסתי?"

אבל הנערה לא נגררה ולא נשברה. "אני עונה לך איך שאני רוצה. לא איך שאתה רוצה." וזה עוד במעמד פומבי, קשה, ובמהלך חקירות נגדיות משפילות שבהן היא, הקורבן, שעברה טראומה מחרידה, נהפכה לנאשמת על־ידי עורכי־דין מיומנים בהפחדות.

"ואני טוען לפנייך, גבירתי," המשיך עו"ד גלעד, "שמה שאת אומרת כאן אינו נכון, ושמה שעשית במכונית נעשה בהסכמה, כשכמה ילדים נוכחים מסביב." אך הנערה לא נשארה חייבת. "ילדים? הם היו נערים," תקפה אותו, והכריחה אותו לחזור על הניסוח שלה.

שמעתי הערכות שלפיהן למשפט קנדי־סמית יהיו השלכות שליליות מרחיקות לכת, הן מבחינת פסיקות ועמדות השופטים, והן – ובמיוחד – מבחינת נכונותן של נשים שנאנסו והותקפו מינית לעבור מדורי גהינום כאלה, דווקא במצבן החלש והפגיע ביותר. שתי הנשים האלה מוכיחות שאי־אפשר לשבור אותנו בקלות כזאת.

מירי קרסין

המדינה צריכה לשלם

"קופות החולים אינן מכסות אשפוז ילדים שהותקפו מינית" הכריזה כותרת ב"מעריב", ומנכ"ל משרד הבריאות התגייס מיד למתקפה נגד קופות החולים. "הסייג הזה כתוב באותיות הקטנות של קופות החולים," אמר המנכ"ל, ד"ר משה משיח, "ובכך הן מכשילות את המבוטחים." אבל לקופות החולים יש טיעון משכנע. על־פי התקנון הן אינן מכסות טיפול בפגיעות בארבעה תחומים: תאונות דרכים (האחריות על

חברות הביטוח), תאונות עבודה (בתחום אחריותו של המוסד לביטוח הלאומי), תאונות ספורט (שאותן מבטחות אגודות הספורט), ופגיעות ממעשים פליליים (כולל אונס, ולא רק של ילדים) – מקרים שבהם יכול הקורבן לתבוע את התוקף, ולבקש מבית־המשפט לחייבו לשלם את הוצאות הטיפול.

ההסדר הקיים מטיל עול כספי קשה על הקורבנות. קודם לכול עליהם לשלם עבור הטיפול הרפואי, ורק אחר־כך הם יכולים לתבוע את התשלום מהתוקף. תביעה כזו כרוכה גם בהוצאות משפטיות, והדיון בבית־משפט עלול להימשך זמן רב, אפילו שנים. בינתיים, הקורבן ומשפחתו צריכים, נוסף על הקושי להתגבר על הפגיעה הנפשית והגופנית, לכסות את ההוצאות בעצמם.

כאן ראוי דווקא להטיל את האחריות בחזרה לפתחה של הממשלה. כמי שאחראית להגן על האזרחים מפני מעשים פליליים, הממשלה צריכה לכסות את כל ההוצאות על טיפול באזרחים שנפגעו מתקיפה אלימה. אחר־כך, אם ברצונה להחזיר לעצמה את ההוצאות, תתבע המדינה את התוקף ותחייבו לשלם. אוצר המדינה יכול לעמוד בהוצאה הכספית הזו ולהמתין עד סיום המשפט, הרבה יותר בקלות מאשר קורבן התקיפה. יתרה מזאת, ברגע שאוצר המדינה ייאלץ לכסות את הוצאות האשפוז והטיפול, יהיה לו אינטרס כלכלי לשפר את ההגנה על האזרחים, כדי להקטין את מספר הפגיעות האלימות. לפתע זה יהיה לא רק צודק, אלא גם כדאי, להשקיע במלחמה נגד תקיפות אלימות, ולא רק בפעילות המשטרתית, אלא גם בפעילות חינוכית מונעת.

אהוד עין־גיל

3 פרח לקטוף

מלים רבות נכתבו על הביוגרפיה שכתב אמנון דנקנר על דן בן־אמוץ, ואין ספק כי תום שגב מיצה את העיקר כאשר סיכם ("הארץ", 10.1.92) ביוגרפיה פורנוגרפית, צדקנית ומיותרת זו. אם כך, מה הטעם להוסיף על מה שכבר נאמר? אין זאת אלא שמספר שאלות נשארו פתוחות, והצער, הכאב והזעם גדולים מכדי להשתיקן.

היכן היו כל אותם אנשים נאורים כאשר התרחשו מעשי הזוועה? מדוע לא קם, ולו איש אחד, להגן על אותן ילדות אומללות שבן־אמוץ אנס? הרי הדברים התרחשו, לפי עדות דנקנר, לא פעם אחת, אלא מספר רב של פעמים ולאורך שנים.

על 15 השנים האחרונות בחיי בן־אמוץ הוא כותב: "דן כבר לא הסתפק בבנות השש־עשרה, השבע־עשרה והשמונה־עשרה. עכשיו הוא רצה ילדות קטנות. חמש־עשרה היה לא רע, ארבע־עשרה ושלוש־עשרה – נהדר. שתים־עשרה אם אפשר היה להשיג במקרה נדיר – יוצא מהכלל."

דן לא שמר אותן לעצמו: "לעתים היה מזדמן חבר מבוגר של דן, וזה היה מציע לו להשתתף, בעיקר במקרים שבהם הילדה מוכרעת, עייפה ורוויה, שקועה באדישות – יעשה בה מה שיעשה."

מדוע לא שמענו מאיש?

דנקנר מסביר כי "לפעמים היו חברים (מי, דנקנר? מי?) מוזעקים בטלפון: 'תבוא מהר, יש פה איזה פרח לקטוף.' חלק מהם, שהיו מוכנים בלב חפץ להשתתף בעניין, כשהיה מדובר בנערות בנות שבע־עשרה ושמונה־עשרה, היו נרתעים כשבאו וגילו, כי מדובר עכשיו בילדות ממש." אותם חברים היו אבירים ממש, "הם ניסו לדבר על לבו של דן." בוודאי מגיע להם צל"ש. ואם כך, מדוע דנקנר אינו מגלה את שמם?

האם דנקנר חושב כמוני שהם אשמים בשיתוף פעולה, אם לא במעשה ממש כי אז בהסכמה שבשתיקה? האם אין למצות אתם את הדין?

ואם יש לסלוח לחברים הישנים – פרט לאנסקי, כנראה, ששמו מצוין מפורשות כמי שנתן תיאור קורע לב של ילדה בת שלוש־עשרה: "... חודשים ארוכים, שותקת, אינה נעה כמעט, וכל עת המשגל דמעות שקטות זולגות על לחייה" – מה על החברים החדשים שהחל דן בן־אמוץ להזמין לביתו? "עכשיו היה זה באמת חיזיון בהמי, והבית ביפו נעשה למקום שבו גברים כרסתנים, שיכורים, חותרים בגופות הנערות לשמה, בלא חסד, בלא חן, בלא רחמים..."

מי הם אותם גברים כרסתנים, אנשי עסקים? מדוע אין דנקנר מגלה לנו את שמם? הרי טען בפני ירון לונדון כי "בעניינים חשובים מאוד לא יכולתי להימנע משמות מפורשים..." האם אונס ילדות אינו דבר חשוב באמת?

מדוע שגברים כרסתנים לא ייתנו את הדין? על כולם לתת את הדין, אלה שהשתתפו בצורה פעילה ואלה שהסכימו בשתיקה.

* * *

ההגנה על ילדות קטנות אינה חלק מההתנהגות הטבעית של החברים הנאורים והגברים הכרסתנים, וכנראה גם לא של העיתונות שהרבה מהחברים כותבים בה. לאחרונה אנו מוצאים שכדי לציין את הקורבנות – ילדות בנות שתים־עשרה, שלוש־עשרה – משתמשים במונח "קטינות", ומעשה האלימות – אונס – מכונה "בעילה". וכך אנו קוראים על בעילת קטינה, ושוכחים שבעצם מדובר במעשה כפוי, נורא ואלים – אונס. אונס של ילדות קטנות.

אראלה דאור

4 גבר לא יבין זאת

סא"ל שניסה לכפות יחסי מין על פקידתו הורד בדרגה (אחת). השופטים התרשמו ש"המתלוננת גילתה סימני התנגדות שנראו לעין, אך הנאשם היה עסוק במטרה שאליה רצה להגיע

ר ה י ו ם

עד שלא הבחין בהם." (הדגשה שלי, מ.א.) מטרה. איזו מלה נהדרת. מלה חיובית. המטרה שאליה חתר הקצין היא אונס. המטרה בסדר, רומזים השופטים (2 קצינים וקצינה). האמצעים היו בלתי כשרים.

יתרה מכך, הקצין הנפלא לא זקוק למעשה לעונש לפי דעת השופטים. הוא למד את הלקח, מבריק שכמותו. אך בכל זאת, טענו השופטים, "אין צורך לחזור ולהדגיש את חומרת העבירות מסוג זה, לגבי תומתן של נערות צעירות." ("הארץ", 9.8.1991, הדגשה שלי, מ.א.) רוצה לומר, שופטים נכבדים, שנערות לא תמות מותר לתקוף מינית? שאונס או ניסיון לאונס הם פשעים רק משום שבתולים ותום הנערות עלולים להיבקע ולא משום שחופש הבחירה, חופש התנועה והפרטיות של נערות ונשים מופקעים בגסות?

גבר לא יבין זאת. את הפגיעה, את העלבון ואת הכאב הצורבים על שאחר עשה בגופנו כבתוך שלו, על שכפה עלינו את המגע האינטימי ביותר עם מי שמאוס עלינו, כל זאת בלי שיכולנו לו. והם, על תום הם מלהגים.

תומת הנאנסת עומדת גם לדין במשפט האונס הקבוצתי בקיבוץ שמרת. ילדה בת ארבע־עשרה וחצי נאנסה על־ידי נערים אחדים במשך שעות ארוכות במשך לילות מספר. והיא צריכה להוכיח שלא רצתה בזאת. שלא רצתה לקיים יחסי מין עם חבורה שלמה של נערים ש"אינם טלית שכולה תכלת" – לפי אחד הסנגורים שלהם. שלא רצתה יחסי מין עם נערים אשר כופים עליה את נוכחותם אחד אחרי השני בסדרה כשהשאר צופים ומפטירים הערות על מופקרותה.

כל זאת, משום שקו ההגנה של הסנגוריה הוא ש"זה בכלל לא היה אונס. היא 'ביקשה' את זה." ("הארץ", 29.11.1991) ראיית המחץ לקו ההגנה היא שבין לבין היא מקיימת יחסי מין מלאים או חלקיים עם עוד נער או שניים. בעולם גברי שוביניסטי, המפריד בין הנערה "הטובה" הבתולה לבין המופקרת שמקיימת יחסי מין "עם כל אחד", אין מקום להבחנה ולטעם אישיים של האשה. אם הנאנסת קיימה יחסי מין עם נער(ים) אחר(ים), לא ייתכן שסירבה לחבורת הפראים שעשתה בה שמות. אם היא לא בתולה אזי היא נימפומנית מופקרת. כמובן.

ואם היא אמרה לא, אז "זה לא היה יותר מ'כשאת אומרת לא למה את מתכוונת'" (שם), אמר הסנגור. והתובעת לא עצרה את השאלה, והשופט נתן לפרשנות המוזרה הזו של הסנגור לעבור. הנאנסת השיבה אמנם דברים כדרבנות: "כשאני אומרת לא אני מתכוונת לא" (שם). אך היא לא קעקעה את השאלה מן היסוד.

ובכן, כך הייתי עונה אני: הלכו הגברים והמציאו להם מיתוס נוח במיוחד, יעני, כשאנו אומרות "לא" לעתים קרובות אנו בעצם אומרות "כן". ועכשיו, לאחר שהמציאו את ההבל הזה הם משליכים אותו לפתחנו כעובדה. ואנחנו עוד צריכות להתגונן כנגדה. ואין שופט ואין דין שפוסלים את השאלה.

צריך לקרוא את חקירת עורך־הדין גלעד את הנאנסת כמה פעמים כדי להאמין למראה העיניים. שימו לב לשאלתו זו: "עברתי על ההודעה שלך במשטרה. אין שם בשום מקום 'אני לא רוצה שתשכבו אתי, לא רוצה שתזיינו אותי.' אני אגיד לך מה כן יש שם: 'כואב לי, אני עייפה, תעזבו אותי.' אין בשום מקום את ה'לא'." כלומר, עו"ד גלעד, "כואב לי, אני עייפה, תעזבו אותי" אינן אמירות מסרבות ליחסי מין? (כל זאת, בזמן שהנאנסת בועטת באנס/ים וצורחת) סמנטיקה חדשה זו מנין?

ואין שופט ואין תובעת שפוסלים את העיוות שעיוות הסנגור את עדות הנאנסת במשטרה. גבר לא יבין זאת. זה מנוגד לאינטרס שלו. כאשה, ועוד יותר, כאם לנערה מתבגרת, אני המומה שבכלל יכול להיות קו הגנה שכזה כנגד ילדה חסרת ניסיון מיני כמעט.

נקודה נוספת שעלתה מתוך העדות של הנאנסת במשפט שמרת היא סוגיית התלונה במשטרה. הסנגורים של נאשמי שמרת שואלים אותה חזור ושאול כיצד זה שלא התלוננה. כיצד זה שחיה עם האינוסים הללו ימים ולילות. והיא מספרת על פחד ובושה. על פחד מפני נער מסוים, ועל הבושה שתיגרם לה אם ייוודע בקיבוץ דבר האונס. אך ההסברים הללו נופלים על אוזניים ערלות. בוודאי. גבר שמורגל בסטנדרט כפול לא מבין מה פירוש קלון מיני. אך העובדה שהנאנסת היא זו שנאלצה לעזוב את הקיבוץ בסופו של דבר ולא האנסים, היא בדיוק ההוכחה לכך שמי שמשלם את מחיר הבושה הוא הנאנסת ולא האנס. אך במשפט האונס זה לא נחשב. בושה אינה מניע סביר להימנע מהגשת תלונה (למרות שאנו יודעים שאונס הוא אולי הפשע התת־מדווח ביותר). היא כנראה רק מניע סביר לומר "לא" ולהתכוון ל"כן". הבושה לגיטימית כטיעון משפטי רק כשהיא משרתת את ההגנה על הנאשמים באונס.

ואחרון אחרון למתסכלים, משפט האונס הסנסציוני ששודר בשידור חי מפלורידה. קנדי־סמית הואשם באונס, תוך שעדויות של שלוש נשים שרצו לספר כיצד אותו נאשם תקף אותן מינית לפני שנים אחדות לא התקבלו בבית־המשפט. ייתכן שבצדק. אך בתור אשה הלב נחמץ. לא עולה על דעתי שאשה תסכים לעבור את הגהינום שמציבים לה המשטרה – כשהיא באה להתלונן, פרקליטות המדינה והסנגורים של הנאשם לשווא. בעיני הוא אשם. אך הוא יצא זכאי. אולי בצדק. אינני יכולה לטעון שאין צל של ספק סביר באשמתו. יש, ותמיד יהיה. וזה התסכול החמור ביותר. אונס הוא במרבית המקרים מעשה המבוצע בצנעה, ללא עדים. על פניו הוא גם בלתי מובחן מיחסי מין מרצון.

לתחושות שלנו בזמן האונס אין עקבות כימיים. ולכן אין מנוס משחרור אשמים בשל ספקות. למעשה, למרות שהחוק המודרני ביטל את הסעיף שדרש "עדות מסייעת" על מנת להרשיע באונס, הסעיף חי וקיים עמנו, בגלל הנסיבות המיוחדות שבהן מתבצע הפשע המחריד הזה. אגב, מסתבר שבארץ סעיף ההרשעה באונס אף מרשה שימוש בעברה של הנאנסת על מנת למנוע עיוות דין.

ולכן, כמעט שאין לנו סיכוי להשיג צדק בבתי־המשפט. העסק סגור, מכור וחוקי. עברם של אנסים אינו רלוונטי. עברנו חייב להיות נקי מרבב על מנת שנוכל להרשיע אנס. המערכת המתכנית "צדק" מוכנה להרשיע באונס את מיעוט האנסים. רובם, כפי שאנו יודעות, אינם אלימים עד כדי השארת סימנים, אינם סוטי מין, ואינם זרים לנאנסת.

אם כך, הסיכוי היחיד שלנו הוא פשוט למנוע את האונס. על חינוך אחר לגבריות כבר דיברנו? ועל הגנה עצמית?

מירה אריאל

5

לאבד את טעם החיים

כאשר התנהל הדיון הנוקב בוועדת המשפטים של הסנאט האמריקני על הטרדה מינית, בעקבות האשמותיה של פרופ' אניטה היל כלפי מי שזכה במשרה הרמה של שופט בית־המשפט העליון, קלרנס תומס, קיוויתי למצוא בתיבת הדואר של נגה יותר מכתבים מתמיד. עוד נושא נסתר וחבוי יצא לאור. האם הצליחה פרופ' היל באומץ לבה להתיר את קשר השתיקה ברחוב הישראלי ביחס לנושא ההטרדה המינית? האם הצליחה לתת לנשים את האומץ לדבר על מה שאין מדברים עליו? לא אצלנו. כנראה צריך לחכות דור. כמו שחיכינו עם נושא האונס, הכאת נשים, ופגיעה מינית בילדים.

אין כמעט אשה שלא סבלה מהטרדה מינית בזמן או במקום מסוים בחייה: ברחוב – משריקות וקריאות ועד הערות מעליבות ומשפילות; במקומות העבודה – על־ידי בוסים או חברים לעבודה; בצבא – על־ידי מפקדים וחיילים מן השורה; וכן אצל רופאים, פסיכולוגים, מורים, או גברים בתפקיד בעל סמכות.

כבר לפני למעלה מעשר שנים פרסמנו בנגה רשימה על ספר שיצא לאור בארצות־הברית מאת הסוציולוגית לין פרלי – "סחיטה מינית: הטרדה מינית של נשים בעבודה". פרלי מגדירה הטרדה מינית כ"התנהגות גברית בלתי מוזמנת, בתוקף יוזמה חד־צדדית בלעדית, הגורסת עליונות תפקידה המיני של אשה על פני תפקודה כעובדת". התופעה מתבטאת בצורות רבות: מבטים מופגנים, הערות או נגיעות בגוף האשה, הצעות חוזרות ונשנות לפגישה בלי התחשבות בסירוב שקדם לכך, תביעות למגע מיני ואף תקיפה מינית.

נשים שנאלצו להתמודד עם הטרדה מינית יודעות כי יש מחיר להגשת תלונה בנושא. מעמדן וקידומן נפגעים, הן אינן זוכות לשיתוף פעולה מצד גברים השותפים לעבודתן. אם התפטרו – אינן זכאיות לדמי אבטלה, ולא פעם אף יפוטרו על כורחן. הטרדה מינית מחזקת דימויים מסורתיים שנשים הן אובייקטים מיניים ולא עובדות בעלות כישורים. מחקרה של פרלי מורה כי נשים שנכנעו להטרדה מינית, כדי לא לאבד את משרתן, סובלות מהשלכות פסיכולוגיות דומות לאלו המאפיינות קורבנות אונס – דיכאון, חרדה ורגשות אשמה.

המקרה של אניטה היל זכה לכיסוי מקיף בעיתונות, ותחנות הכבלים שידרו מן הסנאט במשך שעות ארוכות. אולם קשה לומר שסוגיית ההטרדה המינית זכתה לרצינות שלה היא ראויה. "הארץ" דיווח כי "נשים באירופה חוששות שהתייחסות מחמירה מדי להטרדה מינית עלולה להגביר את הקור ואת הבדידות במקומות העבודה", ו"על המשמר" נתן מקום לכתבה של בן־דרור ימיני, שבה הוא מבטל את טענת ההטרדה המינית כ"היסטריה" שעלולה לגרום לו "לאבד את טעם החיים".

גם מי שהחליט לבחור בקלרנס תומס כשופט בית־המשפט העליון בארה"ב, לא ייחס חשיבות רבה להטרדה מינית. בלי להכיר את הנושא על בשרם, הם לא הבינו מדוע עבר זמן כה רב בין המקרה לבין הגשת התלונה. וחוץ מזה הרי לא היה שם אונס!

ברברה ארנרייך, סופרת ומסאית פמיניסטית, כותבת שאין כמו מקרה זה כדי להוכיח את הצורך לאייש עמדות של כוח על־ידי שני המינים. ישנם נושאים, היא כותבת, מסיבות היסטוריות ולעתים טראגיות, שנשים יודעות טוב יותר.

רחל אוסטרוביץ'

6

תלכי אחרי הסטירה הראשונה

"הישארותן / של נשים מוכות או אמהות לילדים מוכים· עם גבר מכה היא תוצר של בחירה... הן מסוגלות לבחור." "אם את נשארת עם בעלך אחרי הסטירה הראשונה – יש לך בעיה." "יש גם נשים חולות, וצריך להכיר במחלתן כדי לרפא אותן," כתבה עירית לינור ברשימתה "למה הן לא מסתלקות" ("חדשות", 29.11.1991).

התחושה הפמיניסטית הראשונית היא שהנה באה עוד האשמה כלפי נשים. לא רק שהן הקורבן (להכאות, לאונס, לפגיעות בילדיהן) – הן גם אשמות. האשמה זו של לינור מצטרפת כביכול לסדרה ארוכה, מוכרת ולא חביבה עלינו: הספרות הפסיכולוגית העשירה שהדגישה תמיד את אחריותה של האם במצב שבו האב מתעלל בילדיו, תוך שהיא מתעלמת מאחריותו של הפושע; ההאשמות הסמויות או הגלויות כלפי קורבן האונס ש"היא הזמינה את זה"; והטענה המעצבנת ש"אין עשן בלי אש", ולכן גבר לא יכה את אשתו סתם: אם היכה, אזי "באיזשהו מקום הגיע לה".

היחס לאלימות נגד נשים היה ועודנו מחפיר בדרגות שונות. למשל, רק לאחר 20 שנה של התראות על חומרת המצב זכינו לראשונה למאמר מערכת בנושא האלימות במשפחה בעיתון לגברים חושבים ("הארץ", 27.11.1991). ב"פוליטיקה", כשהזכירו בחטף את בעיית

האונס במשפחה, זה היה רק לצורך דיון באשמת האם, המעלה לקורבן את בתה ("המשפחה בצרות", יולי 1991). כל זה מכיוון היחס המנטלי וההבנה הראויה של הנושא.

מן ההיבט המעשי החידלון גדול לא פחות. בתי־המשפט גוזרים עונשים מגוחכים על פושעים אם קורבנותיהם הם נשים, במיוחד אם הן נשיהם. הניסיון לפתור את בעיית הנשים המוכות אינו של המדינה. מקלטים לנשים מוכות ומרכזים לנפגעות תקיפה מינית הם יוזמה בלעדית של פמיניסטיות, שגייסו מתנדבות וכספים להקים ולהחזיק את המקלטים והמרכזים. הבעיה היא שיש מעט מדי מקלטים, ולפיכך נשים מוכות רבות נדחות מחוסר מקום.

לא כך קרה כשלקורבנות אלימות אחרת לא היה לאן לפנות. נפגעי הסקאדים אוכסנו בבתי־מלון. לא פטרו אותם בהרמת ידיים, ובצדק. חברה שבאמת מגנה תופעה, מגייסת את המשאבים הכספיים והחינוכיים על מנת לשרשה, או להקטין את ממדיה, או לפחות לסעוד את קורבנותיה. כל אשה שנדחית מהמעונות לנשים מוכות – ואינה מאוכסנת בבית־מלון על חשבון הממסד – היא סמל להכרזה פוליטית שאלימות של גברים כלפינו אינה נוראה כל־כך, ואינה ראויה לסעד כמו אלימות של אויבים פוליטיים של המדינה.

ובכל זאת, ואף על פי כן, אני רוצה להמשיך את הכיוון שהתחילה בו עירית לינור. הגיע הזמן שנאמץ כססמה פמיניסטית את האמרה הפשטנית כל־כך: קומי ולכי לאחר הסטירה הראשונה. במקביל, גם נצעק את אותו מסר באוזני הפסיכולוגים והעובדים הסוציאליים: תוציאו אותן משם אחרי הסטירה הראשונה. הפסיקו כולכם להיות מסונוורים מהעיקרון של "קדושת המשפחה". אין בה שום דבר קדוש. אם יש בה אלימות – יש בה רק טומאה.

לא ייתכן שרק שתי עמדות קיימות ביחס לנשים שהן קורבן לאלימות גברית. כוונתי למלכוד של או שאנו מאשימים את הקורבן, ומתוך כך מצדיקים חוסר גינוי ממסדי, או שאנו מבינים נורא את חוסר האונים האישי של האשה, ומצדיקים מתוך כך, גם אם באופן עקיף, את הישארותה בביתה, המקום שמכים אותה. אני רוצה לאמץ עמדה אחרת: גם הבנה, גם פעולת סעד ממסדית, וגם קריאה לנשים לצאת משם כמה שיותר מהר.

לכאורה, זו העמדה הפמיניסטית הקלאסית. הרי מי הקים את המקלטים לנשים אם לא אנחנו. ומקלט פירושו יציאה מן הבית, לא? ובכל זאת, השאלה היא של מיקוד, של הדגשים. מרוב שהממסד האשים את הנשים, נדחפנו אנו לגונן עליהן, והדגשנו את חוסר יכולתן להיחלץ מן המצב. סיבות טובות לכך לא חסרות. לנשים מוכות רבות שנשארות עם הבעל האלים יש ילדים רבים אך יכולת התפרנסות מוגבלת ביותר. עזיבת הבית עלולה גם להוות עילה להכרזתן כנשים מורדות (בבית־הדין הרבני), וככאלה הן אינן זכאיות לרכושן עם הגירושים. הבעיה היא כלכלית, בין היתר. ועוד, נשים רבות חשות תלות פסיכולוגית במעמד של אשה נשואה. גם המשפחות שלהן לא תומכות בהן. ועוד ועוד.

ובכל זאת, אם נשנה את המוקד עכשיו, כשהפעילות הסועדת ממוסדת מעט (ויצ"ו ונעמ"ת מעורבות, העיריות משליכות לנו עצם מדי פעם), אולי יותר נשים תעזובנה את קן הצרעות שלהן. מלכוד של חוסר ברירה הוא לא רק עניין של עובדות "אובייקטיביות" בשטח. הוא גם תוצר של הלכי רוח פסיכולוגיים וחברתיים. אם נצעק בחוצות שמקומה של אשה מוכה מחוץ לביתה, ועוד יותר מכך – שמקומו של בעל מכה מחוץ לביתו – ייתכן שהעובדת הסוציאלית המטפלת במקרה תשתכנע בכך, ותפתח איזו אופציה נוספת בפני האשה המוכה. ייתכן גם שמשפחת האשה לא תתנער ממנה.

ייתכן, כך אני מקווה, שיש שם איזה סדק צר של אפשרויות אחרות. על הסדק הזה אני מבקשת להמר כעת. לא על חשבון פעילות פוליטית והסברתית בפני שוטרים, תובעים ושופטים, לא על חשבון פעילות מקלטים, ולא על חשבון סימפטיה והבנה לנשים הקורבנות.

מירה אריאל

לא על סדר היום הציבורי

ב־13 בספטמבר 1991 פרסם "הארץ" כתבה (מתורגמת) קורעת לב על מר גורלו של סמי ג'אי, עיתונאי אלג'ירי שרצח את גרושתו, שיותר משהיא נהגה להטרידו (לא באלימות, חלילה), היה הוא אחוז דיבוק ממנה. "יש שהרוצח הוא הקורבן והגופה היא האשמה," פתח העיתונאי את רשימתו הרגשנית. "הארץ" הסכים כנראה, והקדיש לכתבה כשלושת רבעי העמוד.

ארבעה ימים לאחר מכן הופיעה כתבה (שוב מתורגמת) ל"איזון". הנושא: אנגליות שרוצחות את בני־זוגן לאחר שנים של אלימות מחפירה נגדן, אלימות שהממסדים המשטרתי והסוציאלי לא יכלו להתגבר עליה. כתבה מעולה שופעת מידע סטטיסטי ומשפטי על נטייתם של השופטים להחמיר ביותר עם רוצחות לעומת רוצחים. לכתבה זו על השוביניזם ושרירות הלב של בתי־המשפט האנגליים הקדיש "הארץ" רבע עמוד.

והנה לנו דוגמה אופיינית להתייחסות לבעיות של נשים בארץ. שלושת רבעי עמוד מוקדשים לרחמים כלפי אלג'ירי מופרע שרצח את גרושתו, רבע עמוד לחוסר הצדק שלו זוכות רוצחות אנגליות ו־אפס עמודים על אלימות של גברים נגד נשים בארץ. זה סדר החשיבות של הדברים בארץ (לא רק ב"הארץ"). שיהיה ברור.

מירה אריאל

להרוג או לחד

רחל גיורא

"אין שום דבר אחר שנשים מסוגלות לעשות חוץ מלהרוג את עצמן?" התלוננה סטודנטית אחת בסמינריון על ספרות נשים. "הן יכולות להרוג מישהו אחר," ענתה לה אן ג'ונס (אן ג'ונס, "נשים הורגות", 1980).

ל־פי פרויד, התאבדות היא ביטוי של כעס המכוון כלפי העצמי במקום כלפי מעורר הכעס. בהתאבדות, אומר הפסיכולוג מנינגר בעקבות פרויד, מתקיים באדם הרצון להרוג, ליהרג ולמות. אפשר איפוא לומר שהבחירה בהתאבדות, הנפוצה כל־כך בספרות הנשים, היא סימפטום של דיכוין, מפני שהיא ויתור על אלימות כלפי מעורר התוקפנות והפנייתה כלפי האני. וכך, במקום להרוג מישהו אחר, בוחרות הנשים להתאבד. בין שתי האלטרנטיבות (התאבדות לעומת הריגה), הראשונה נראית לי כבחירה של המדוכא/ת יותר, של מי שהפנימ/ה את הדיכוי. הריגה, לעומת זאת, היא פעולה של החזק/ה יותר. במקרה של הנשים, זוהי פעולה של מי שהגיעו לרמה כלשהי של שחרור, ופעלו להגנתן.

סימון דה־בובואר נותנת לכך ביטוי ביצירתה. במחקר על תחושת העצמאות והאוטונומיה של דה־בובואר מראה ניצה ינאי, כי רגשות הכעס שלה על ז'אן־פול סארטר והקנאה לו, רגשות שלא יכלה לבטא באופן ישיר בחייה משום חוסר היכולת שלה לא להסכים עם סארטר, באו לידי ביטוי ברצח ספרותי. הדמות הספרותית ב"היא באה לומר" (1943), שהיא בת דמותה של דה־בובואר, רוצחת את אהובתו של אהובה. על־פי דיווחה של דה־בובואר מקנה הרצח הספרותי גם לגיבורה וגם לה עצמה, תחושה של שחרור מוחלט. הרצח הזה היה בשביל דה־בובואר אמצעי להשגת החופש שלה. תחושת האוטונומיה שלה, כך העידה על עצמה, קשורה ישירות באלימות ובפריעת חוק.

ואכן, ישנם ניסיונות במחקר הקרימינולוגי להסביר את העובדה שמספר הנשים הרוצחות עלה לאחרונה בהשפעת התנועה הפמיניסטית. חשוב לציין, אגב, שמספרן עלה רק בערכים מוחלטים. כלומר, יותר נשים רוצחות עתה מאשר בעבר, אך

נשים הורגות בדרך כלל את בן-זוגן שהתעלל בהן, ובכך הן מגינות על חייהן. זוהי למעשה פעולה של שחרור. ספרות מחאה שבה האשה רוצחת את מדכאה מציגה תודעה יותר משוחררת מאשר ספרות מחאה השולחת את האשה להתאבד

פורשה פוצעת את ירכה. ציור שמן של אליזבתה סיראני, 1664

ול זו השאלה

כאשר משווים את מספרן למספר הגברים הרוצחים, הפער כמעט שלא השתנה. עדיין אחוז הנשים הרוצחות מכלל הפשיעה זניח לעומת אחוז הגברים הרוצחים. יחד עם זאת, אם מסתכלים רק על קבוצת הנשים, משהו השתנה כאן.

כדי לברר את הקשר שבין פמיניזם לעליית האלימות של נשים, חשוב לברר את מי הורגות הנשים. נשים הורגות בדרך כלל את בן־זוגן שהתעלל בהן. גם הגברים רוצחים בעיקר בתוך המשפחה, אך הם בדרך כלל יוזמי האלימות. נשים תוקפות את בן־זוגן מתוך הגנה עצמית – ולאחר שנואשו מלהשיג התערבות מבחוץ. ברוב המקרים הן מונעות בכך את רציחתן שלהן.

המחקר הקרימינולוגי העוסק ברוצחות כמעט כולו מתקומם כנגד הקישור בין העלייה במספר הרוצחות לבין התנועה לשחרור האשה. בעקבות עבודות של פרדה אדלר וריטה סיימון באמצע שנות ה־70, שהצביעו על קשר בין ההשפעה של התנועה לשחרור האשה על מעמד האשה בכלל ועל מעמדה בפשע, נכתבו מחקרים רבים המנסים להפריך קשר זה. ובכל זאת, נראה שיש כאן הגנתיות יתר על התנועה לשחרור האשה.

אדלר טוענת שהשאלה שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו אינה מדוע נשים מבצעות פשעים של גברים, אלא מדוע זה לקח להן כל־כך הרבה זמן להתחיל בכך, ומדוע עכשיו נראה הזמן המתאים. אני מציעה לתקן את השאלה. העניין אינו בדיוק בכך שנשים התחילו לחקות גברים גם בעולם הפשע. המחקרים אינם מצביעים על תהליך של חיקוי: שיטות הרצח של הנשים לא השתנו עם השנים ולא הפכו יותר גבריות. את העובדה הזאת, אגב, מנצלים חוקרים אחדים להפרכת הקשר בין התגברות האלימות בקרב נשים לבין התנועה לשחרור האשה, אך זו ראיה קלושה. מכל מקום, השאלה החשובה היא: מדוע דווקא עכשיו החלו יותר ויותר נשים להגן על זכותן לחיות במקום לוותר על אופציה זו? ההסבר הפסיכולוגי־חברתי שאני מציעה כאן קשור, בכל זאת, לתרומה של התנועה לשחרור האשה לחיזוק מעמדן של נשים בכלל, שפירושה גם מתן לגיטימציה לנשים להתייצב מאחורי עצמן במקום להפוך לקורבן.

גם אם קשה לאשש את הקשר שבין העלייה במספר הורגות הגברים לבין השפעת הפמיניזם במציאות, אני רוצה להחיל טענה זו לפחות על הספרות. אני מציעה להבחין בין שלבי השחרור השונים של יוצרות בספרות ובקולנוע – על־פי בחירתן בין אופציית ההתאבדות או הרצח שהן מעניקות לגיבורות שלהן: ספרות מחאה שבה האשה הורגת את מדכאה מציגה תודעה יותר משוחררת מאשר אותה ספרות המשתמשת באשה המתאבדת כאמצעי המחאה.

רוב ספרות המחאה הפמיניסטית החלה עם אופציית ההתאבדות. הגיבורות של קייט שופן ("ההתעוררות", "סיפור של שעה" [ראו נגה 8], 1899), של וירג'יניה וולף ("חדר משלה", 1929), או של דוריס

כשמביטים על יצירותיה של ארטמיזיה ג'נטילסקי (1652–1593), קשה שלא לחשוב על הביוגרפיה שלה. ב־1612 נפתח משפטו של אוגוסטינו טאסי, שהואשם על־ידי אביה של ג'נטילסקי, הצייר המפורסם אוראציו ג'נטילסקי, באונס בתו. טאסי היה אחד משוליותיו של אוראציו, וטען כמובן לחפות.

המשפט נמשך חמישה חודשים, שבמהלכם הפכה ג'נטילסקי ממאשימה לנאשמת, ועברה חקירה צולבת תחת עינויים (למשל, מחיצת בהונותיה במהדק בהונות), ובדיקות גינקולוגיות משפילות בפומבי – אך סירבה לחזור בה מעדותה. טאסי שהה שמונה חודשים בבית־הסוהר, אך זוכה לבסוף מכל אשמה ושוחרר מהכלא, ואילו ג'נטילסקי נאלצה לעקור לפירנצה.

שם היא המשיכה לצייר נושאים דתיים, כשם שעשתה קודם לכן, אך עיקר יצירותיה החל מתמקד בגיבורות מהתנ"ך, ובמיוחד בנשים הנוקמות בגברים, כמו "יעל וסיסרא" ו"יהודית העורפת את ראשו של הולופרנס" (כדי להציל את עירה מהמצור שהטיל עליו הצבא האשורי, מפתה יהודית את הגנרל האשורי הולופרנס, משקה אותו עד לגילופין, וכורתת את ראשו בחרבו שלו).

סיפורה של יהודית צויר על־ידי ציירים רבים אחרים, אך אף פעם לא בצורה כה משכנעת. ראשית, ג'נטילסקי היא היחידה שתיארה את רגע הכריתה עצמו, לא הרגע שאחרי. שנית, יהודית שלה, בגודל כמעט טבעי, נראית אשה חזקה ונחושה, פיסית ורגשית, כיאה למי שמתעתדת לבתק את ראשו של הגנרל השרירי מגופו. יהודית של ג'נטילסקי גם באמת "עובדת" קשה, כפי שניתן לראות מזרועה המתוחה וממצחה המאומץ. כל סיפור הגבורה הזה הוא עסק אמיתי ודי מלוכלך, וג'נטילסקי לא מנסה לייפות אותו.

לסינג ("לחדר 19", 1958), התאבדו כמחאה על חוסר המוצא שלהן. מחאת הסופרות הללו היתה נגד הדיכוי החברתי של נשים שבא לידי ביטוי בעיקר במוסד הנישואים המאיין אותן.

לכאן גם שייכת ספרות המחאה העברית. בין דבורה בארון ב"כריתות" (1943) לסביון ליברכט ב"חסד" (1989), אין לנו אלא גיבורות שתפקיד הקורבן נתפס על־ידן כמוצאן היחיד. שני הסיפורים הם סיפורי מחאה המבקרים את מוסד הנישואים, הנותן לגברים את מלוא השליטה בחיי הנשים. "כריתות" מבקר את חוסר המוצא של האשה המגורשת מבית בעלה, שכל מה שנותר לה הוא לדעוך באין אונים ולמות: "היא הלכה ודעכה עד אשר כבתה לבסוף... ומיצתה לבסוף את זה... הכעכנית אסתר... שאלה, מדוע לא מותתו אותה, את האשה הזאת, אז, בזמנה, תיכף? לשם מה באו עוד עינויי הגסיסה האלה? – אם כורתים אתם את הראש – אמרה נזעמה, כשהדמעות נושרות לה מעיניה – אז כרתו אותו, לפחות, כליל, בבת־אחת."

ב"חסד" מוצגת הבחירה בקורבניות באופן מפורש כברירת המחדל של חוסר היכולת לרצוח את המדכאים: "אילו היתה חופשייה ורגליה קלות, אילו היתה סכין בידה, היתה דולקת אחריהם במורד ההר, נועצת את הסכין בגביהם, שולפת ושבה ונועצת אותה עד שהיו צונחים לפניה מתים. אז היתה מדרדרת אותם ברגליה אל התהום, לא מביטה בפניהם ויודעת: בעלה. בנה. איברהים." הגיבורה רוצה לרצוח את בעלה על אשר כלא אותה על מרדנותה, על אשר לקח אשה צעירה אחרת על פניה. את בנה היא רוצה לרצוח על שהוא עומד לרצוח את בתה, אחותו, על מרדנותה, על סירובה להינשא לזקן שלו הובטחה.

אך במקום פעולה משחררת כזאת, שהיתה יכולה להחזיר לה את כל מה שנגזל ממנה ומבתה, היא מטביעה את נכדתה, התינוקת, בת בנה, במי הבאר הצלולים. מבחינתה זהו מוות גואל, מעשה חסד, מין התאבדות שצריכה לחסוך לבת מינה ושותפתה לגורל את תלאות הדיכוי הנשי: "בלב נרגש סיפרה קלאריסה לנכדתה... מזהירה אותה מפני הצפוי לה: כלא הבית, אין האונים, אביה ואחיה ודודיה, בעלה ואחי בעלה ובעלי אחיותיה אשר יסגרו עליה סביב סביב, מלאכות הבית מלילה עד לילה, והבדידות, והלב המפרפר בסגר הגוף, והאיש במיטתה, מהפך בה כרצונו, בא לתוכה כלתוך פצע, והחרדה לבנותיה ולדמן הנשפך." בהטבעתה גאלה קלאריסה את התינוקת מגורל של דיכוי מתמשך. היא זיהתה בתינוקת מרי כשלה, כוח ש"אינו מבשר טובות. כוח שאין לו מוצא סופו שימיט אסון."

הגיבורה של ליברכט גאלה את האשה־תינוקת, שזה עתה נולדה, מן הייסורים המצפים לה. המוות הזה מהיר הרבה יותר ממותה של גיבורת בארון. אך זה כל ההבדל המפריד בין שתי הסופרות על פני מרחק השנים הרב. משותפת להן, בכל זאת, הקורבניות הנשית, המוצגת כאפשרות שאין לה עדיין תחליף.

לעומת הסופרות המייצגות את השלב הראשון בתהליך השחרור, סופרות שמאחוריהן מסורת של מחאה ארוכה יותר יוצרות גיבורות שאינן משלימות עם מצבן, ואינן הופכות קורבנו. גיבורותיהן לוקחות את חייהן לידיהן, ומשנות את יחסי הכוחות בין נשים לגברים. אך שלא כסימון דה־בובואר, אין הן הורגות את האשה, שאינה בעצם מקור הדיכוי, אלא את הגבר המדכא. הפניית הכעס כלפי המדכא במקום כלפי האני מציבה אותן בקצה האחר כבעלות תודעה משוחררת יותר. כזאת היא אליס ווקר ("איך הצלחתי להרוג את אחד מגדולי עורכי־הדין במדינה בלי להיתפס? זה היה קל", 1971), הקולנועניות שאנטל אקרמן ("ז'אן דילמן", 1975), מרלן גוריס ("שתיקתה של קריסטין מ.", 1986), או קאלי קורי ("תלמה ולואיז", 1991).

הטענה אינה דווקא שליוצרות מאוחרות יותר גיבורות מתמרדות יותר. הטענה היא שיצירת גיבורה מרדנית – שאינה משלימה עם דיכויה ואינה הופכת לקורבן, כלומר אינה מתאבדת אלא הורגת – היא מוצר של תודעה משוחררת יותר. לכן אין זה מפתיע שדווקא עתה ישנן יותר נשים רוצחות גברים ממתאבדות ביצירה הנשית, אף שהיו מעטות גם בעבר (סוזן גלספל, "חבר מושבעים כמוה" – A Jury of Her Peers, 1917).

סרטה של שאנטל אקרמן, "ז'אן דילמן", הוא תיעוד לפרטי פרטים ב"זמן אמיתי" של שלושה ימים שגרתיים בחיי אשה, אם לילד מתבגר, הכוללים עבודת בית ריטואלית והתפרנסות מזנות. ההכרח להתפרנס ממתן שירות מיני לגברים מדרדר את שלוות נפשה. כעסה מערער את סדירות חייה, ומתפרק לבסוף ברצח הלקוח.

בסרטה של מרלן גוריס, "שתיקתה של קריסטין מ.", רצח הגבר אינו פעולה בודדת. זוהי פעולת מחאה, מרי אזרחי בזעיר אנפין. הרוצחות לא נועדו מראש. שלוש נשים אקראיות – מזכירה בכירה, מנהלת מזנון ועקרת בית – נפגשות במקרה בבוטיק, ומארגנות מרידה שראשיתה בגניבת הרכוש שבבוטיק וסופה ברצח בעל הרכוש. הגבר נרצח בשל היותו גבר: חבר בקבוצה השלטת, בעלת הרכוש והכוח, שאותה משרתות הנשים, כל אחת בתפקידיה השונים. הסרט כולו עוסק בניסיון של הפסיכיאטרית להבין את המניע לרצח. תוך התעמקותה בהבנת חייהן נעשית הפסיכיאטרית מודעת למידת הדיכוי שלה עצמה. בהדרגה מתברר לה כי חייה, הנראים לכאורה כחיים של שוות ערך, הם חיים של משנית ובלתי מוערכת מצד בעלה והגברים האחרים שבסביבתה.

מתוך חקירתה את מניעי הנשים היא משנה זהות חברתית. תהליך העלאת מודעותה קשור להתגבשות הבנתה שהנשים הרוצחות הן שפויות, ופעולתן היתה פעולת מחאה והחצנת כעס. התובנה שהיא זוכה לה קושרת אותה ואת הנשים, הנראות כבנות מעמד נמוך משלה, לאותה קבוצה. הדמיון בחיי ארבעתן רב, וטבועים בו אותם סימני דיכוי. בשביל ארבע הנשים, אם כן, הרצח היה חוויית שחרור, אף ששלוש מהן תישארנה בכלא. גם הנשים האחרות שנכחו ברצח, וכן קהל הנשים

יהודית עורפת את ראשו של הולופרנס. ציור שמן של ארטמיזיה ג'נטילסקי

ארטמיזיה ג'נטילסקי

מה בין רוצח לרוצחת

בדיקה של ההתייחסות המשפטית לרוצחות ולרוצחי בני־זוגן/ם ממחישה יפה עד כמה רצח של גבר בידי אשה נתפס על־ידי הממסד הגברי כקריאת תיגר על ההגמוניה הגברית. מבחינתם, נראה שזהו בהחלט אקט מרדני, המתיישב עם התנועה לשחרור האשה. רצח אשה בידי בן־זוגה, לעומת זאת, מתיישב כנראה עם הסדר הפטריארכלי, ואפשר לעבור עליו לסדר היום בקלות רבה יחסית.

מכתבה ב"מבט שני" על רוצחות אמריקניות, עולה שבארה"ב גוזרים שופטים על רוצחות בני־זוגן כפליים שנות מאסר בממוצע מאשר על גברים הרוצחים את בנות־זוגם. גם באנגליה מופלות הרוצחות ביחס לרוצחים: 40% מהן מורשעות ברצח, אך רק 25% מן הרוצחים. הגברים מואשמים בדרך כלל בהריגה ולא ברצח. העונשים נגזרים בהתאם לכך. בבירמינגהם, למשל, נידון גבר שרצח את אשתו השתיינית באמצעות בעיטות עד שהוציאה את נשמתה לשנתיים מאסר על תנאי (על תנאי!). שרה תורנטון, לעומת זאת, שרצחה את בעלה השתיין שנהג להכותה במשך שנים, נידונה למאסר עולם. ההכאות הממושכות, השתיינות של הנרצח, והעובדה שניסתה בעבר להתאבד מרוב ייאוש, לא סייעו להקל בעונשה.

חלק מן הבעיה מוסבר במנגנון פלאים שארגנו לעצמם הגברים על מנת לרצוח ולצאת בעונשים סמליים בלבד. המדובר במנגנון שלכאורה אין לו דבר וחצי דבר עם ההבחנה המינית. באנגליה מכירה המערכת השופטת ב"פשע של תשוקה" (crime of passion). בארה"ב (ובארץ) ישנו מושג של אי־שפיות זמנית, המאפשר לזכות פושעים אפילו בלי לשולחם לאשפוז במוסדות פסיכיאטריים – שכן המדובר במצב פסיכיאטרי חד־פעמי בלבד. על הרצח מוחלים מפאת השיגעון, ובשיגעון לא מטפלים מפאת זמניותו. אין ספק שזהו חלומם של רוצחים בכלל. ואפילו רוצחת אמריקנית אחת הצליחה להשתמש בו, זו שרצחה את בעלה לשעבר לאחר שנים של התעללות פיסית, מנטלית ומינית ("מיטה בלהבות").

אך עיקר המרוויחים מן החנינות הללו על רקע "דחף לאו בר כיבוש" הם גברים. הם גם אלה שיכולים בפרץ של כעס לשלוף סכין ולרצוח את בת־זוגם, או לבעוט בה או להכותה למוות. נשים אינן זוכות מן ההפקר החוקי הזה, אם מתוך שאינן מרשות לעצמן לאבד שליטה כל־כך בקלות, ואם מתוך ידיעה שאין בכוחן הפיסי להתגבר על הגבר ללא הכנה מוקדמת של כלי עזר, סכין מושחזת או אקדח טעון. בעיטות ומכות פשוט לא תספקנה במקרה שלהן בשל ההבדל הפיסי בין המינים.

וכך, עד לא מזמן, גברים רוצחים לא מעטים יצאו בעונשים קלים או בחנינות מלאות, על סמך סעיף משפטי שכמעט בלתי אפשרי לנשים להסתייע בו. אך הפמיניסטיות ניצחו עתה במאבק עקרוני ביותר. לא רק פשע אימפולסיבי (גברי) מקל בעונש. גם סבל מתמשך של אשה מבן־זוגה. בארה"ב הוכר "סינדרום האשה המוכה" כגורם מקל בענישת הרוצחת. גם באנגליה, דיווחה רשת סקיי, הכירו לאחרונה ב"בעירה אטית" (slow burning), כלומר בכעס המצטבר במשך שנים, כסיבה מקלה לרצח. אשה שרצחה את בעלה לאחרונה לא הורשעה ברצח – למרות שהשחיזה את הסכין לפני הרצח (דבר המעיד על כוונה לרצוח) – כיוון שהשופט הכיר בסבלה המתמשך, אותו כינה "בעירה אטית". שרה תורנטון ורוצחות רבות אחרות, שלמענן הפגינו פמיניסטיות אנגליות בהתמדה במשך חודשים, צפויות עתה למחילה.

משהו זז בהתייחסות המשפטית בארצות־הברית ובאנגליה. יש סיכוי לרוצחות מתוך ייאוש. נחמת טיפשים.

מירה אריאל

באולם בית־המשפט ובאולם בית־הקולנוע, עוברות חוויה דומה של שחרור וגיבוש זהות קבוצתית.

הדוגמה האחרונה היא של אליס ווקר. סיפורה "איך הצלחתי להרוג את אחד מגדולי עורכי־הדין במדינה בלי להיתפס? זה היה קל" (ראו נגה 11), גם הוא סיפור התפתחות תודעתה של אשה צעירה ממצב של נחיתות וניצול קיצוני למצב של שחרור ואי־תלות. הגיבורה היא ילדה צעירה, שחורה, בתה של עוזרת בית בביתם של זוג עשיר, לבן. הילדה מנוצלת מינית על־ידי המעביד של אמה, עורך־דין במקצועו: הוא אונס אותה והופך אותה לפילגשו בכפייה.

הקיטוב בין בעלי הכוח לחסרי הכוח קיצוני כאן במיוחד. בעל הכוח הוא גבר בוגר, לבן, עשיר ובעל מקצוע חופשי. חסרת הכוח היא ילדה צעירה, שחורה, ענייה ובת העובדת/משרתת שלו. הגבר הוא גם בנו של גזען ידוע הפועל להפרדת הגזעים באמריקה. כדי לרכך את ניצולה הוא משלם לה. הוא גם אוהב אותה, לטענתו, מה שמקשה עליה לראות את מצבה כמות שהוא. בתחילת יחסיהם ההתנגדות שלה קלושה. טובות ההנאה שיש לה אינן מאפשרות לה לראות את המצב לאשורו. אף שאמה המודעת יותר נלחמת נגדה כדי לפקוח את עיניה, היא אינה מתפכחת.

כדי להסיר את התנגדות אמה מאשפז אותה הגבר, בעל הכוח, במוסד לחולי רוח. האם הבלתי נלאית מנסה את כוחה על־ידי הנעת גלגלי הצדק. אך לשווא. היא מפסידה, כמובן, במשפט כנגד בעל הכוח ומתה בבית־החולים. רק אז מתעוררת בתה, הורגת את המתעלל בהן, ושודדת את הכסף שהועיד, לדבריו, ללימודיה בקולג'. הסיפור מסתיים בתמונה שבה הגיבורה יושבת על מיטת הזוג כשהיא משמשת שמרטפית לילדי האשה המלווה את בעלה בדרכו האחרונה, ואוכלת את האוכל שבישלה אשתו. זוהי תמונה המציגה את היפוך יחסי הכוחות בין המינים, בין הגזעים ובין המעמדות.

רצח המדכא כאן הוא בבחינת "רצח אב", הוא שלב הכרחי בהשתחררות וברכישת העצמאות. הסיפור לא מציג את רצח הגבר כנקם, אלא כעשיית צדק וכסילוק המכשול בדרך לעצמאות. הגבר נרצח על שהרג, בעצם, את אמה. המשפט שנערך לא היה משפט צדק, מפני שהיה משפט בין חזקים לחלשים. לאחר שהרגה אותו יכלה הגיבורה להשתמש באותו חלק של רכושו לקידום עצמה ועצמאותה.

שלוש היצירות מציגות נשים רגילות הנשלטות על־ידי גברים רגילים, שאינם אלימים במובן המקובל של המלה. אין הן רוצחות את "הנבל", כך שקשה להתחמק מהמסר החתרני. הן הורגות את הגבר בשל היותו גבר, בשל השתתפותו הבלתי מודעת (אולי), אך הפעילה, בדיכוין. דיכוין של נשים מוצג כתהליך ארוך וממושך המורכב מפעולות שגרתיות של השתקה, השפלה וניצול.

מבחינה זאת עשה לעצמו הסרט "תלמה ולואיז" את המלאכה קלה. רצח האנס נראה מוצדק. מידת האלימות שלו היתה כה עצומה ומרוכזת, עד שרציחתו נראית כתשובה היחידה האפשרית. גם כאן משרת הרצח את ההתנסות בחירות שבאה לאחריו. תחושת השחרור שבפריעת החוק מאפשרת גם לדמויות וגם לצופות להשתתף בחוויית חופש. תחושת הכוח והשליטה בחיים היא כה עצומה, עד שאפילו התאבדותן של הגיבורות בסוף הסרט לא נראית כפגיעה בעצמן, אלא כפעולה הירואית של בחירה בחירות ללא קץ.

בתהליך חברותן נשללת מהנשים אפשרות החצנת הכעס. שלילתו של הכעס הופכת אותן לחלשות. אם פגשתן אשה חלשה, אומרת הפסיכולוגית מילר, פגשתן אשה כועסת שלא התוודעה אל כעסה ולא ביטאה אותו. כליאת הכעס הופכת את הנשים לקורבן לזעמן שלהן. כדי להפוך לבעלות כוח ולשולטות בחיינו – יש להשתמש בכעס לשינוי המצב. רצח גברים בספרות ובקולנוע הוא רק תחבולה סמלית. הוא מאפשר את רצח הסמכותנות המופנמת. אך אף שהאגדות הן רק אגדות, פעולתן המשחררת על הדמיון לא תסולא בפז. ■

תודה לפרופ' מנחם אמיר על הארותיו ועזרתו.

לא נאהב יותר את כבלינו

האשה והבחירות

מתוך "אל־פנאר", ביטאון הארגון הפמיניסטי הפלסטיני, דצמבר 1991

שלושים שנה עברו מאז הרימה ראדה אל־סמאן את קולה נגד אחיותיה הפונדמנטליסטיות בעיר חמה, אשר שלחו איגרת אל השלטונות בסוריה ובה תבעו לשלול מהנשים את זכות הבחירה. טענתן היתה שהאשה אינה אדם מבוגר, ושזו טעות לשחררה ולהתייחס אליה כאל אדם שלם ואחראי.

אל־סמאן, וכמוה נשים ערביות נוספות שנאבקו ארוכות לקידום האשה הערבייה, למדו וידעו בעמקי לבבן כי כאשר נשים מוותרות על זכויותיהן – אם הן רומסות אותן, כפי שעשו הפונדמנטליסטיות מחמה, או אינן מנצלות אותן, כמונו הפלסטיניות – אין אנו רק בבחינת שפחות המשלימות עם כבליהן. הוויתור על הזכויות הופך אותנו למתאבדות, המקימות לעצמן את עמודי התלייה ומשתחוות להם לפני שאנחנו כורכות את החבל סביב צווארינו כדי לשלול מעצמנו את חיינו ואת אנושיותנו האמיתית.

זכות הבחירה הזו, שלמענה נאבקו ראדה אל־סמאן ואחרות, קיימת בארץ, וקולה של האשה הפלסטינית שווה בקלפי לקולו של הגבר. פעמים רבות נוטים מנהיגי עמנו לחשוב, שאין לאשה הפלסטינית לא יכולת ולא כוח פוליטי. אילו היה לה מעט מהכוח הזה, לא היו יכולים עוד לזלזל בה ולהתעלם ממנה. עליהם להבין היטב שעתידם הפוליטי תלוי לפעמים במה שיוצע לנשים לעשות. הכוונה כאן לתקופת הבחירות, יהיו אלו בחירות למועצות המקומיות ולעיריות, או בחירות לכנסת (בתוך הקו הירוק).

המפלגות הפוליטיות במגזר הפלסטיני בגבולות 48' כבר החלו בהכנות לקראת הבחירות לכנסת, שיתקיימו במהלך השנה הקרובה. ההכנות הללו כוללות, בפעם הראשונה, כינוס אסיפות נשים. נראה שיש אמנם ניסיון לשבץ מיעוט קטן של שמות נשיים ברשימות, אך זאת לשם קישוט ותיקון קוסמטי של העמדות הפוליטיות ותו לא.

למרות שהם זקוקים לנו, הפוליטיקאים והמועמדים הגברים בונים בדרך כלל על תמיכת האשה, שבסופו של דבר תציית למה שיכתיבו לה הגברים במשפחה: אבות, אחים ואפילו בנים. מנקודת מוצא זו, המועמדים אינם מייחסים שום חשיבות לאשה, לדעתה ולפעילותה העצמאית.

בשל המציאות המרה הזו אנו ב"אל־פנאר" סבורות, שהגיע הזמן שאנו, הנשים הפלסטיניות, נתחיל לבטא את הזכויות שיש לנו, ולנצלן לטובתנו ולטובת החברה שלנו. דבר זה יוכיח ללא ספק, שאם נרצה בכך – ביכולתנו להשפיע על האווירה החברתית הכללית ועל המציאות, ואפילו לשנותם.

לכן, הננו קוראות לכל אשה פלסטינית, שלא תצביע למען שום מועמד המסרב לגנות את פשעי "הכבוד", והמסרב לפעול לעקירתם מהחברה ולעקירת התופעות האחרות של דיכוי האשה, כמו הנישואים הכפויים, נישואי קטינות ועוד.

כוונת קריאתנו זאת פשוטה מאוד: בשום אופן אי־אפשר להבין או לקבל, שאשה בעלת תודעה וכושר החלטה תתמוך במועמד שרוצה בדיכויה, בהשפלתה ואפילו בהריגתה, אם הוא מצהיר על כך בגלוי או שהוא שותק ומסרב להתייצב נגד פעולות אלו, המחזירות אותנו לתקופת הג'אהיליה (התקופה הטרום־איסלמית – המתרגם). כי השתיקה כאן, ועלינו לזכור זאת היטב, היא סימן להסכמה.

אנו חוזרות וקוראות למנהיגי עמנו לגנות ולפעול לעקירתה מן השורש של תופעת רצח הנשים על יסוד מה שנקרא "הכבוד" – השוללת מאתנו את אנושיותנו ומחזקת את פיגורנו החברתי ואת דיכויינו הלאומי. אנו קוראות להם לפעול למען שוויון מלא בין האשה והגבר.

ההימנעות מהצבעה קלה מאוד לביצוע: מבחינה טכנית, האשה הבוחרת נמצאת לבדה בקלפי בעת ביצוע פעולת ההצבעה. אם החליטה שאין שום מועמד משום רשימה (אם זה בבחירות למועצות ולעיריות, או לכנסת) הראוי לאמונה ולקולה, היא יכולה להכניס למעטפה פתק לבן.

זהו אמצעי מכובד ומוסרי, והשימוש בו יכול למנוע ממנהיגי הציבור הגברים של עמנו, הרומסים את זכויות הנשים, מלהגדיל את ייצוגם ולהנציחו.

אנחנו יודעות היטב ומודעות לכך שקריאתנו זו תעורר את זעמם של הפוליטיקאים והנכבדים, אשר מעדיפים לכרות הסכמים ולסגל את עצמם לכל גורם ריאקציונרי הרוצה לבסס את פיגורנו החברתי, כל עוד הדבר יאפשר להם לשמור על משרותיהם הפוליטיות והציבוריות. ישנן גם נשים שיתנגדו להצעתנו זו ויתקפו אותה, ואפילו יצביעו עבור מועמדים הממשיכים לקדש את הצדדים האפלים והמפגרים של מנהגינו ומסורתנו. לאלו נאמר מה שאמרה ראדה אל־סמאן לפני שלושים שנה לאחיותיה מחמה:

שפחה המשלימה עם כבליה – זהו פשע

"איננו יודעות באיזה כוך התרגלה לכבליה, אבל אנחנו שומעות את כניעתה הדומעת והנאנחת... השלכנו לה חבל הצלה, ירקה עליו. ניתקנו את שלשלאותיה, חזרה וקשרה אותן, פוחדת להישאר בחיים... פוחדת אף יותר ליטול על עצמה את האחריות לחיים..."

אנו מאמינות שהשימוש בפתק הלבן יהווה את אחד הצעדים הראשונים בדרך השחרור החברתי והלאומי.

תרגם מערבית: אהוד עין־גיל

האמזונה והבתו

אלו שתי
דמויות הנשים העיקריות
המופיעות בספרות המדע הבדיוני; אם
חשבנו שהדמיון יגבר על הסטריאוטיפים
אז טעינו. רק באמצע שנות השמונים
התרחבה גלריית הדמויות הנשיות
לנשים העומדות בזכות
עצמן

לה חסרת הישע

אראלה דאור

המדע הבדיוני הוא ז׳אנר העוסק באפשרויות הטמונות בהתפתחות המדעית, במפגשים עם עולמות אחרים ועם חברות בלתי מוכרות. משום כך, לכאורה אפשר היה לצפות שהמדע הבדיוני יהיה התחום שבו תיבחנה ההנחות שלנו על האופי האנושי הבלתי משתנה, שבו תיבחן השאלה מה הן תכונות מולדות, ונעשה ספקולציות לגבי ההבדלים בין נשים לגברים, מבנה המשפחה, יחסי מין, וכן מקומו ותפקידו של מין האדם (ה־gender) במערך החברתי.

אלא שרק מעטים עשו זאת: הז׳אנר של המדע הבדיוני היה לרוב פוריטני ובעל הטיה גברית מובהקת. עד שנות ה־60 כמעט ולא נבחנו בו, בצורה מודעת, שאלות הקשורות במין וביחסים בין המינים. מבחינה זו המדע הבדיוני הוא בבואה מדויקת של הדעות הקדומות בהתייחסות לאשה וליחסי מין. ואין זה מפליא, שכן רוב כותבי ספרות המדע הבדיוני היו ועודם גברים.

במדע הבדיוני, גם כשהנשים בשלטון, ההצלחה מובטחת לגבר. וזאת מהסיבה הפשוטה שיש לו את אבר המין הנכון, הוא בעל הפין. הניצחון הוא איפוא ניצחון טבעי. הניצחון מושג ללא כל צורך באינטליגנציה, אומץ, תכנון ו/או טכנולוגיה. הניצחון נראה כה טבעי עד שסיפורים אלו לא יכולים לתת הסבר מתקבל על הדעת כיצד בכלל הגיעו נשים לעמדות כוח. הניצחון של הגברים אינו ניצחון צבאי או פוליטי, אלא שכנוע עמוק, כמעט דתי, של הנשים.

ברשימה מתחילת שנות ה־70 טענה ג׳ואנה ראס, סופרת מדע בדיוני פמיניסטית, שבז׳אנר זה כמעט שאין נשים מציאותיות, יומיומיות. יש סטריאוטיפים, ודמויות הנשים הן רק אלו המשקפות את מה שהגברים רואים. ואכן, בסוג ספרות זה מופיעים בעיקר שני הארכיטיפים הנשיים המוכרים גם מז׳אנרים אחרים: הבתולה חסרת הישע והמלכה האמזונה. (אליהן אפשר להוסיף בסוג ספרות ייחודי זה שתי דמויות משניות: האחות הצעירה, שרק בעמוד האחרון הגיבור מגלה שהיא בעצם אובייקט מיני נחשק, והמדענית הרווקה המתוסכלת.)

נשים בדמות האמזונה – מתנשאת, שתלטנית, אכזרית, מושכת אך בלתי מושגת – מופיעות פעמים רבות, שכן השטן בדמות אשה היה דמות פופולרית כבר בתקופה הוויקטוריאנית. ״היא״ של ריידר האגארד, שנכתב ב־1887, הוא אחת הדוגמאות הבולטות. הכלל השליט הוא שאת האמזונות יש להעניש – בין משום שלקחו לעצמן תכונות גבריות כמו כוח וסמכות, ובין כיוון שהן מגלמות את ה״אחר״, וחובה להביאן לידי כניעה להטרוסקסואליות הזכרית.

השאלה שמעלה ראס ברשימה הנזכרת לעיל היא: מה הטעם בכל הספקולציות העתידניות אם הן מסתובבות סביב החור השחור ללא נשים? כיצד נוכל לקרוא תיגר על חלוקת התפקידים המסורתית בין המינים אם אין דמויות נשיות אמיתיות ואמינות? תשובה לכך אפשר למצוא כאשר עוקבים אחרי גלגולי ז׳אנר המדע הבדיוני. המדע הבדיוני, מתברר, מקדים את המציאות לא רק בגילוין של גלקסיות רחוקות ולא נודעות. במחוזות הדמיון הבלתי מרוסן אפשר למצוא פתרונות רדיקליים בשאלת מעמדן של הנשים ותפקידן בחברה. הפתרונות מגוונים והאפשרויות נרחבות. הכול, אם כך, פתוח.

היסטוריה בקצרה

הפופולריות של סיפורים מהסוג שכתבו ז׳ול ורן וה׳ג׳ וולס הביאה לכך שבסוף שנות ה־20 ותחילת שנות ה־30 יצאו לאור כתבי־עת מיוחדים לסוג הספרות הזה. קשה לתאר חלק ניכר ממה שהופיע

כהם כסיפורים: הם היו בעצם הרצאות על מדע וטכנולוגיה עתידניים שנכתבו בצורה סיפורית דרמטית.

תפקידי הנשים בספרות זו היו מוגבלים לאחד משניים: או שהיה עליהן לעמוד מהצד ולהתבונן בהערצה בגיבור כאשר הוא מנסה להסביר לה את משמעות הדברים, ומדי פעם להתפעל ממנו בנוסח: "מה, באמת? כמה נפלא!"; או – בעיקר בסיפורי הרפתקאות שהשתרבבו בין ההרצאות – היה על הגיבורה: להילקח בשבי על־ידי הפירטים מהחלל החיצון; לנקוע את קרסולה; לנגב את הדם/זיעה ממצחו של הגיבור, ובסיום לשמוע עד כמה נהגה בגבורה.

בשנות ה־40 וה־50 כמעט שלא הופיעו דמויות נשים בתחום המדע הבדיוני. סקר של כתבי־העת משנים אלו מראה שברבים מהם כלל לא הוזכרו כינויי גוף נשיים. יוצא דופן במובן זה היה ג'והן ו' קמבל, עורך כתב־העת "סיפורי מדע בדיוני מופלאים", שראה עצמו כליברל חופשי ופרסם מפעם לפעם סיפורים ובהם דמויות חיוביות של נשים. לפעמים הן היו סוכנות עצמאיות העומדות ברשות עצמן, אך בדרך כלל תפקדו כדמויות משניות העוזרות לגיבור. מכל מקום, הן הוצגו כבעלות מידה רבה של חופש פעולה, רבה יותר מזו שהיתה מקובלת ברומנים ובמודלים הפסיכולוגיים של אותה תקופה.

המדע הבדיוני בשנות ה־50 התעלם מנשים ומבעיות מבניות בתפקודי המינים בחברה. אפילו סופרים כמו דמון נייט ותיאודור סטרגן, שלא הסתפקו בכתיבה על טכנולוגיה ופיסיקה, לא עסקו בשאלת ההבדלים בין המינים; הם רק העבירו תחושה של אי־נוחות ממצב הדברים, בלי לספק רקע וניתוח פוליטי של המשפחה ומעמד

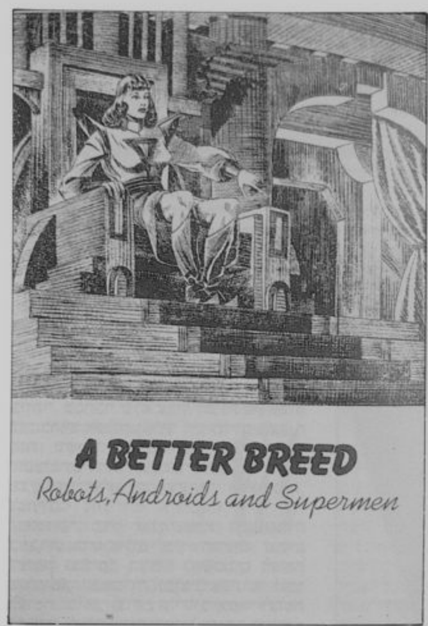
שפת המדע הבדיוני מתאימה לביטוי פמיניסטי רדיקלי. המדע הבדיוני הופך את המוכר ללא מוכר ואת החדש והמוזר למוכר. כך אפשר לבנות מחדש את העולם

האשה בחברה.

בשנות ה־60 וה־70 התפתח מה שידוע בשם "הגל החדש" במדע הבדיוני. נציגו המובהק היה המגזין "עולמות חדשים", וניכרת בו המהפכה המינית של שנות ה־60. ב־1964 התפרסם ב"עולמות חדשים" הסיפור "אני זוכר את אניטה". גיבורו מוצא מפלט מזוועות העולם לאחר שואה גרעינית בזיכרונות על יחסי המין שלו עם אניטה. תיאור יחסים אלו, בצורה פלסטית ומוחשית, גרם סערת רוחות, ותגובות של קוראים המשיכו להגיע אף שנתיים לאחר פרסום הסיפור.

מה שאפיין את המכתבים ואת התגובות היה ההתנגדות לזיווג של מדע בדיוני ומין. סיפור מדע בדיוני טוב אינו נזקק למין, היתה הטענה המקובלת. ואכן, קריאה חוזרת בכתבי־העת מראה שבעצם התאימו הסיפורים ברובם גם לילדים: קצת דם, קצת עינויים, כמובן בלי מין, והגיבור תמיד זוכה.

אבל, כאמור, שנות ה־60 פרצו את הדרך לקיומם של יחסי מין גם בספרות המדע הבדיוני. הסיפור "נערה", לדוגמה, המתאר עולם לאחר שואה שנותרו בו רק שני גברים, אינו מתעלם ממיניותם ונותן לה ביטוי: "'נעשה את זה כאן,' הוא אמר ברכות, לאט ובכובד ראש. עיניו גדלו ונהיו גדולות כעיני בובה. הוא נראה בדיוק כבובה. 'עכשיו,' הוא אמר, ונפלתי לתוך עיניו, 'עכשיו, עכשיו...' ועשינו את זה שם לזכר כל הנערות שאינן." הפתרון המיני ההומוסקסואלי עובד רק אם מקבלים אי־הכללה של נשים כעניין מובן מאליו.

המין והמדע הבדיוני

השערים העסיסיים של כתבי־העת הבטיחו תמיד יותר ממה שהיה בתוכם. הדוגמאות רבות. באחד מהם, מ־1950, נראית אשה אדומת שיער נסחפת על־ידי אדם עם כנפיים. הכיתובית הנלווית אמרה: "כל אשה היא צעצוע שביר בידיה של המפלצת המשוגעת ממונגו." נוצר הרושם שנשקפת סכנה לאשה, ומאחר שהוצגה בשמלת ערב עם מחשוף עמוק, ניתן היה לחשוב שהסכנה היא פגיעה מינית. האיור הרי שימש אזכור לנושא מוכר – המפלצת הגוהרת מעל לבתולה חסרת הישע.

אין ספק שזו תרומתו של המדע הבדיוני לאיקונוגרפיה המודרנית, שביטוי קודם שלה בתרבות המערבית היה סנט ג'ורג' והדרקון. מעניין שבשני המקרים לא נשקפת לנערה סכנה מינית. הזדווגות של בני־אדם ומפלצות מעולמות אחרים היא כנראה בלתי אפשרית.

תמונה זו היא תמצית השערים של אלפי מגזינים, שהאימפליקציות האירוטיות שלהם מעולם לא תאמו את תוכן הסיפורים עצמם.

אפשר גם אחרת

צעד נוסף בכיוון של שבירת הכללים האופייניים למדע הבדיוני נעשה בסוף שנות ה־60. אז החלה גם ההשקפה הפמיניסטית לקבל ביטוי, ואפשר היה, באמצעות כללי הז'אנר עצמם, ליישם טיעונים חדשים ושונים בלי שהדבר ייחשב לסטייה על־ידי הסופרים והקוראים כאחד. הקוראים יכלו לעקוב אחרי טיעון חדשני – גם אם לא בדיוק עסק בכינון אימפריות גלקטיות.

סיפורי ההרפתקאות של המדע הבדיוני היו ועודם מושתתים על הנחות מקדמיות נחרצות באשר לצורות חיים עתידניות. חלק מהדימויים נהיה כה מקובל ומוכר, עד שהפך לנקודת המוצא שממנה הסיפור מתפתח. למשל, ב"ספרות ההישרדות" שהתפתחה מאז סיפורו של היינלין "Freehold Farnham" שהשפיע על תנועות ההישרדות בארה"ב, ההנחה הבסיסית היא: ברגע שפורצת מלחמה גרעינית, או שכוכב שביט פוגע בכדור הארץ, או שספינת החלל נפגעת ונוחתת נחיתת אונס בגרם שמים מרוחק כלשהו, אזי אתה הקורא – ותמיד הקורא הוא זכר – חוזר למנטליות של חלוציות: אתה תוחם את חלקתך עלי אדמות, ודואג לעַבר את הנשים – כדי שתמלאנה את תפקיד הרבייה שלהן.

ג'ואנה ראס קוראת תיגר על הנורמה הזאת. היא משתמשת בעלילות מקובלות של המדע הבדיוני כדי לבחון מהו העולם הנתון ועל אילו הנחות הוא מבוסס. למשל, בספר "אנו, העומדים בפני..." משנות ה־70, היא בוחנת את ההנחות של ספרות ההישרדות ומציבה שתי שאלות: מדוע לטרוח לשרוד? ומה כל זה ייתן לי (כאשר האני הוא אשה)?

בספר זה נמצאת הגיבורה עם נוסעים ואנשי צוות נוספים על ספינת חלל שנאלצת לבצע, עקב תקלה, נחיתת אונס על כוכב מחוץ למרחב מסלולי ספינות החלל. לאנשים שנותרו בחיים אין כל אפשרות ליצור קשר עם העולם החיצון, ואין כל סיכוי שימצאו אותם. אין גם כל סיבה לחשוב שהם יוכלו להתקיים לאורך זמן על הכוכב הזר. פשוט אין להם את המיומנויות והציוד הדרושים. הגיבורה מבקשת למצוא שלווה, להשלים עם גורלה ולמות, בניגוד ליתר בני החבורה, המחליטים לנסות לשרוד בכל מחיר. כשהיא מסבירה להם את עמדתה ומבקשת לפרוש מהחבורה, היא נתקלת בסירובם של האחרים ובניסיונם לכפות עליה את רצונם. אך היא ממשיכה להתנגד.

האם יש לה זכות לעמוד על דעתה?

אצל ראנדל גארט, בסיטואציה דומה בסיפור "מלכת הדבורים" משנות ה־50, יש מי שמרסן את הנקבה המורדת. גם בסיפור שלו אין האשה, אליסה קראנד, משתפת פעולה. אבל הפתרון שלו לגביה פשוט לחלוטין: ממוחה של קראנד נכרתת אונה, וכך היא יכולה

המשך בעמוד 33

אופטימיים א
סתם ט

לא צריך להיות מקופח/ת כדי לחוש אפליה. צריך

מחקר בקרב בני נוער על אי־השוויון בישראל

מירה אריאל

רחל ארהרד, יחזקאל דר ונורה רש – שלושתם חוקרים במכון לחקר הטיפוח בחינוך, פרסמו לא מכבר ממצאים לגבי תפיסות של שוויוניות בחברה הישראלית היהודית בקרב בני נוער. כ־9000 תלמידות ותלמידים מחטיבות הביניים ברחבי הארץ השתתפו במחקר (1985/6). הממצאים מפתיעים ביותר. מסתבר שלא צריך להיות מקופח/ת כדי לחוש אפליה: צריך רק להיות בעל/ת מנת משכל גבוהה. רוב בני הנוער אופטימיים ללא תקנה, וללא כל בסיס מציאותי (לעניות דעתי הפאסימית, לפחות).

המחקר בדק את שאלת השוויוניות בחברה הישראלית בין המינים (נשים לעומת גברים), העדות (אשכנזים לעומת מזרחים), המעמדות (סוציו־אקונומי נמוך לעומת גבוה), וצורת היישוב (כפרי לעומת עירוני). אי־השוויון הגדול ביותר בארץ – בין יהודים לערבים – לא נבדק כלל, וחבל. אי־השוויון נמדד כיכולת של כל אחת מן הקבוצות הללו להשיג עבודה (כלומר לא להיות מובטל/ת), השכלה גבוהה, מקצוע יוקרתי (רופא, מהנדס, עורך־דין, מדען – הכול בלשון זכר, על־פי המקור), תפקיד ציבורי בכיר (שר, ח"כ, שופט, ראש עיר, שגריר), השפעה חברתית ופוליטית (בתחומים שונים, כמו: כלכלה, חינוך, רווחה).

מעניין לבדוק את גישותיהם של בני הנוער לשאלת השוויון, ולא רק משום העניין הכללי בדעותיהם על ערך כה בסיסי. הנוער של היום הוא הבוגרים של מחר. גם אם נייחס חלק מדעותיהם למשובת נעורים, חלק מהן בוודאי ילווה אותם בבגרותם, ויעצב את דמות החברה הישראלית בעוד עשור או שניים. זאת ועוד, גישתם משקפת גם את ציפיותיהם לגבי עתידם שלהם. כידוע, צעירים בוחרים במסלול שנראה להם בר מימוש. לפיכך, אם לקבוצות חלשות למשל אין אמונה במערכת, הן גם עלולות שלא לנסות לממש חלומות "לא להן" (על השכלה גבוהה, תפקיד פוליטי, וכד').

כדי לאפיין את המשיבים הם קוטלגו על־פי מינם (בנות לעומת בנים), מצבם הסוציו־אקונומי (שקלול של השכלת ההורים ותעסוקת האב – האם לא נחשבת), מוצאם העדתי (ההורים או הסבים ילידי אירופה וארה"ב לעומת אסיה ואפריקה), ויכולתם השכלית (על־פי מבדק אבחוני המשמש את השירותים הפסיכולוגיים־חינוכיים). בתי־הספר שבהם הם לומדים

מקיימים אינטגרציה בחינוך, ולכן החלוקה העדתית דומה לחלוקה באוכלוסייה הכללית.

ראשית, אין אחידות בציפייה להשגת תגמולים שונים, ואין אחידות בתפיסה לגבי קיפוח של קבוצות חלשות שונות (נשים, עניים, מזרחים). אי־השוויון החזק ביותר לדעת בני הנוער הוא בין עשירים לעניים. 60% מאמינים שסיכויי העשירים להשיג משאבים (עבודה, השכלה, יוקרה) גבוהים יותר מאלה של העניים. 60% זה אמנם הרוב, אך זה בכל זאת אומר ש־40% חשבו שלעשירים אין יתרון על פני העניים! ואם חשבנו לתומנו שמספר זה מאכזב, אזי יתר הנתונים מאכזבים שבעתיים.

רק 16% מבני הנוער סבורים שלאשכנזים סיכויים טובים יותר "להתקדם" בחיים מאשר למזרחים. האבחנה המינית נתפסת באחוזים דומים לאבחנה שבין הערים הגדולות לערי הפיתוח: כ־30% חושבים שלגברים סיכויים טובים יותר לזכות בתגמולים מאשר לנשים. האבחנה המינית בולטת במיוחד בכל האמור בשוני במשאבים. רק מעטים מבדילים בין סיכויי הנשים והגברים ללמוד באוניברסיטה (ובצדק). לעומת זאת, יותר מחצי (53%) חושבים שהסיכוי של נשים להגיע לעמדה ציבורית בולטת נמוך משמעותית מזה של גברים. לאור העובדה שאין אף שרה בממשלה, וחברות הכנסת מהוות 6.7% בלבד, גם אחוז גבוה כביכול זה מדהים בנמיכותו.

כללית, השכלה גבוהה נתפסת כמשאב הנגיש ביותר לקבוצות החלשות. תפקידים ציבוריים בכירים הם האגוז הקשה ביותר לפיצוח. מציאת עבודה בכלל ותעסוקה יוקרתית בפרט ורכישת השפעה בחברה ממוקמים באמצע.

כשבודקים אילו אוכלוסיות של נבדקים מחזיקות באילו דעות, התימהון מרקיע שחקים. מסתבר שדווקא הבנים ולא הבנות הם שנוטים לתפוס את הקצאת המשאבים כפחות שוויונית, הן לכלל הקבוצות החלשות והן לקבוצת הנשים בפרט. ההבדל אמנם מזערי, אך הוא מובהק. הבנות הן לא הקבוצה החלשה היחידה השוגה בדמיונות. בניגוד לציפייה שבני כל קבוצה חלשה יחושו יותר באי־השוויון מאשר הקבוצה החזקה, ההיפך מתגלה. ככל שהרקע הסוציו־אקונומי של הנבדקים יורד, כן הם תופסים את ההבדל המעמדי כפחות משמעותי. המודעות לאי־השוויון היא מאפיין של המעמד הסוציו־אקונומי הגבוה דווקא.

אם כן, כל קבוצה חלשה תופסת את עצמה כפחות מופלית מאשר היא נתפסת על־ידי הקבוצה החזקה המשלימה אותה. כך לגבי נשים ועניים, וכך גם לגבי מזרחים־אשכנזים. המזרחים תופסים את אי־השוויון העדתי כחלש יותר מאשר האשכנזים. תופעה זו מעוררת תמיהה יותר מאשר האפליות על רקע מעמדי או מיני, שכן האפליה העדתית נמצאת על סדר היום החברתי בישראל כבר שנים אחדות. יתרה מכך, בעוד שאחוז נמוך ביותר (16%) סבורים שקיים קיפוח עדתי בהקצאת המשאבים, מחצית הנבדקים סבורים שהבעיה העדתית בישראל היא בעלת בולטות בינונית או גבוהה. במלים אחרות, למרות שיש בעיני הנוער פער בין אשכנזים למזרחים, אין הם מייחסים אותו לאפליה מבנית של המזרחים.

מסתבר שמנת משכל היא המנבא המוצלח ביותר לאיתור חוסר שוויון חברתי. האינטליגנטים יותר תופסים אי־שוויון בין כל הקבוצות החלשות לבין כל הקבוצות החזקות הרבה יותר מאשר הפחות אינטליגנטים. למעשה, זהו הגורם המסביר הטוב ביותר לאיתור אפליות. הגורם המסביר השני הוא המצב הסוציו־אקונומי. מוצא עדתי ומין לא תורמים כמעט מאומה. במלים אחרות, הרמה הקוגניטיבית של בני הנוער היא שמסבירה את השונות בתפיסת שוויון ההזדמנויות החברתיות.

מכאן שלא צריך להיות מקופח/ת כדי לחוש אפליה. צריך להיות חכמ/ה. אפילו על הגנתיות יתר על עצמך אין מה לדבר כאן, שכן אין זה נכון שהבנות, למשל, רוצות ולכן תופסות את עצמן כשוות, בעוד שהן מודעות לאי־השוויון בין העדות או המעמדות. כללית, הנחקרים "החזקים" – בנים, מערביים, ממעמד גבוה ובעלי יכולת שכלית גבוהה – רגישים יותר לאי־השוויון החברתי בחלוקת המשאבים בהשוואה לנחקרים "החלשים". אגב, גם הביקורת (המוצדקת) על מבדקי המשכל לא תושיע אותנו. ההכרה באי־השוויון החברתי חזקה יותר אצל "החכמים" גם אחרי שמשקללים את המעמד הסוציו־אקונומי, שנוטה לעלות ככל שרמות המשכל עולות.

בקיצור, צריך להיות חכמ/ה כדי להגיע לעמדות שוויוניות בכלל ופמיניסטיות בפרט. מלטף את האגו, לא? ובכל זאת, אל לנו לשכוח שהמדובר בבני 14–15. אין חכמ/ה כבעל/ת ניסיון. סביר להניח שהאופטימיות החולמנית של הבנות, העניים והמזרחים תתחלף בתחושה מציאותית יותר עם הניסיון המר. בין המבוגרים אנו יודעים שנשים, יותר מגברים, מודעות לחוסר השוויון בין המינים.

ואולי זה טוב שהנוער (החלש) שוגה בדמיונות ורודים. חלומות רחוקים הם המינימום הנדרש על מנת לשאוף ולנסות לחדור למקומות לא לנו, להגשים עולם שוויוני יותר. ■

פולחני וסת

ד"ר דלילה אמיר

מאוניברסיטת תל־אביב מתבוננת במחזור הפוריות הנשי מנקודת ראות של סוציולוגית פמיניסטית. הדברים לקוחים מראיון שערכה אתה חדוה ישכר בתוכנית הרדיו "מושגים"

נכון שאמצעי המניעה, והגלולה בראשם, שחררו את האשה מעריצותו של היריון בלתי רצוי, אבל ניסיון שנצבר בשלושת העשורים האחרונים מוכיח שהחופש המיני הוא חלקי בלבד, ומחזור הפוריות של הנשים ממשיך להכתיב להן שלבים בסולמות קידומן בעולם הכלכלה, העבודה והחברה. מה שהשתנה בכל זאת הוא מידת מעורבותן של נשים בשאלות הנוגעות לעצמן, לגופן, שהיתה בעבר תחום עיסוק והבעת דעה לגברים בעיקר.

נשים חוקרות היום את שלבי חייהן מן הווסת הראשונה, עד גיל המעבר ואחריו הזקנה. הן דנות בשאלות כמו מעמדן של נשים כמושא לניסוי רפואי בטכניקות ההפריה החוץ־גופית, אמהות וקריירה, או לפעמים קריירה במקום אמהות.

כמעט בכל החברות יש התייחסות והגדרה חברתית ותרבותית למחזור החודשי, לרוב בלוויית קונוטציות שליליות כמו מושגים של חטא, או מושגים רפואיים פתולוגיים של חולשה, הפרעות בהתנהגות, עצבנות, שינויים הורמונליים וכדומה. כלומר, למרות הטבעיות שבתופעה והמחזוריות שבה, האשה מוגדרת באותו זמן על־ידי בעלי הסמכות להגדיר, כנמצאת במצב בעייתי. לגבי רוב החברות נמצא שבאותה תקופה יש ניסיונות לבודד את האשה מהפעילות השגרתית. ואפילו יותר מזה, אם היא היתה מבודדת מעולם הגברים או מהעולם הציבורי, מנסים ליצור בידוד גדול עוד יותר בזמן שהיא נמצאת במחזור.

– בחינת טמאה?

טמאה או חולה או לא אחראית או קצת היסטרית או להיפך, מאיימת. למשל, בחברות ציידים ניסו להרחיק נשים במחזור מאירועי הציד, בטיעון שריח הדם שלהן מפריע לתהליך הטבעי של הציד. אצלנו אומרים, במושגים אחרים, שהשינויים ההורמונליים אצל נשים בזמן מחזור יוצרים אצלן אי שיווי משקל מבחינת ההתנהגות ושיקול הדעת. ומזה גוזרים שספק אם אפשר לסמוך עליהן כאשר באופן קבוע מדי חודש הן נמצאות לפחות שבוע ימים במצב בעייתי. ומכאן הספק, האם אפשר לתת להן תפקידים מרכזיים.

נראה שבדרך כלל בכל חברה, במינוח שמתאים לזמנה, מגדירים את התקופה הזו כבעייתית, וכמחייבת או מאפשרת להוציא נשים ממעגל הפעילות הציבורית הכללית.

– גלוריה סטיינם כתבה (ברשימה המתורגמת בהמשך) שאם לגברים היתה וסת הם היו הופכים אותה לדגל ולסמל, ומנצלים את משמעות הדם, הווסת, כדי לקדם את עצמם. את מסכימה?

אני מסכימה בהחלט, אם מתייחסים לתפיסתה כתפיסה פמיניסטית, האומרת שמי שנמצא בעמדות כוח יכול להפוך כל מאפיין של התופעה או חלק מהפעילות שלו למושגים חיוביים ובעלי יוקרה, לכוח או למעמד. אני רק אומרת שלמשל אחד הדברים המעניינים המתבררים במחקרים הוא, שנשים שיש להן מודעות נשית, לא חשוב באיזו חברה הן נמצאות, יוצרות עקב הבידוד בזמן המחזור מסגרת למפגש נשי, ויוצרות תרבות נשית סביב נושא זה, שבעצם רואה את התופעה ומגדירה אותה במושגים הפוכים למושגים הגבריים.

– למשל, באיזו סיטואציה?

יש מחקר יפה מאוד שעשתה ד"ר רחל וסרפל במושב שבו מתגוררים יוצאי מרוקו. היא מצאה שהנשים המרוקניות – בניגוד לתפיסה הדתית וגם לתפיסה הגברית – מגדירות את עצמן ואת זהותן האישית, היהודית והנשית, דווקא סביב העניין של המחזור ובצורה חיובית. מה שהגברים או המערכת הדתית מגדירים כטמא, הן מגדירות כהתנקות והיטהרות הגוף, דבר שמסביר למה הנשים בריאות ומאריכות ימים יותר.

כלומר, ראשית, הן בנו להן מבנה אלטרנטיבי. שנית, העובדה שנשים הולכות למקווה להיטהר היא אמנם סימן שאנחנו יהודיות, אבל מעבר לזה במקווה בעצם מתפתחת תרבות נשים. שם מספרים סיפורים, מרכלים על הבעלים, ומפתחים טכניקות איך לעשות כל מיני דברים. בנוסף, כיוון שהנשים צריכות ללכת למקווה להיטהר, ולפני כן הן אסורות לבעליהן, הן בעצם הקובעות מתי תלכנה, וכך גם קובעות מתי הן אסורות ומתי הן מותרות – זה בעצם אמצעי למניעת היריון, וגם משאב מסוים של כוח.

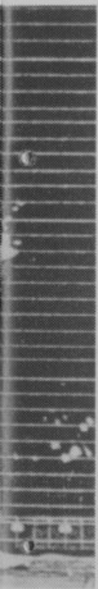
השאלה המעניינת היא, האם נשים מקבלות את התכתיבים החיצוניים של הדת ושל כל מסגרת גברית שהיא, או שנוצרים תנאים שבהם הן יכולות לתת תרגום משלהן, שהן מגדירות כתרגום של עוצמה.

– האם יכול להיות שבעבר נבנו הנשים מכך שאחרים הגדירו את מעמדן בתקופה הזו, והסכימו עם ההגדרה הזו משום שהיה להן נוח?

זו שאלה מרכזית יותר, הנוגעת לכל הסוגיה הגדולה שאנחנו עוסקים בה כיום: למה נשים הסכימו בכלל, או למה כל מיני קבוצות אחרות מסכימות להגדרה שלהן כקבוצות מיעוט וכדומה: או איך אשה מתייחסת לגופה, ובאיזו מידה היא מפנימה הגדרות חיצוניות, למרות שהדבר מנוגד אולי לתחושה שיש לה לגבי עצמה. נראה שכך היא מרגישה כתוצאה משטיפת המוח שעושים לה. אנחנו יודעים זאת מניסיונן של נערות רבות מאוד, המקבלות את המחזור בפעם הראשונה. כשאנחנו גדלנו, למשל, האחות היתה זאת שסיפרה לנו.

– האחות בבית־הספר, בכיתה ו'.

וזה היה סודי, וזה היה רק לבנות ושאף אחד לא יידע. אז ראשית היה עניין המסתורין והסודיות. המחזור היה דבר שצריך להסתיר אותו. אז את כבר מפנימה משהו מהצורך להסתיר. ואולי צריך להתבייש בו בכלל, ושאף אחד לא יידע. וכל החרדה אם מישהו חס וחלילה יידע. אז כבר מתחילים לחיות עם החרדה סביב המחזור. אחר־כך האחות היתה מדברת בעיקר על

ההיבטים הביולוגיים.
– הלא נוחים.

ואחר־כך קצת על כך שצריכים להיות היגיינים. אבל היא לא דיברה על הדברים האחרים של איך את מרגישה ומה זה אומר, ואולי זה עניין של אחוות נשים וזה אצל כל הנשים. שום דבר כזה. אז כאן יש לנו פשוט דוגמה כיצד המערכת החברתית ממקמת מישהו בעל תפקידים, והוא זה שצריך להעביר את המסרים האלה. השאלה היא באמת, איך המסרים האלה נקלטים.

– והיום, כשאת אוספת חומר מפי נערות צעירות שחשופות לפרסומת, לכתבות שנכתבות בעיתוני נוער, את מוצאת שגישתן שונה מגישתך?

אני מוצאת שגישתן שונה. ראשית, הן פחות מתביישות. כיום, נשים צעירות שהגיעה לפרקה.

– שבגרה גם ביולוגית.

גם ביולוגית, ואז מודיעים לציבור הרחב. מרגרט מיד, במחקרים המפורסמים שלה על גבר ואשה וכדומה, לא נכנסה לניתוח, אך נתנה לנו לפחות את העובדות, את תיאור הטקס שעורכים לנערה. אביה הוא זה שמוציא אותה אל הציבור, ומודיע על כך שהיא כבר נערה בוגרת.

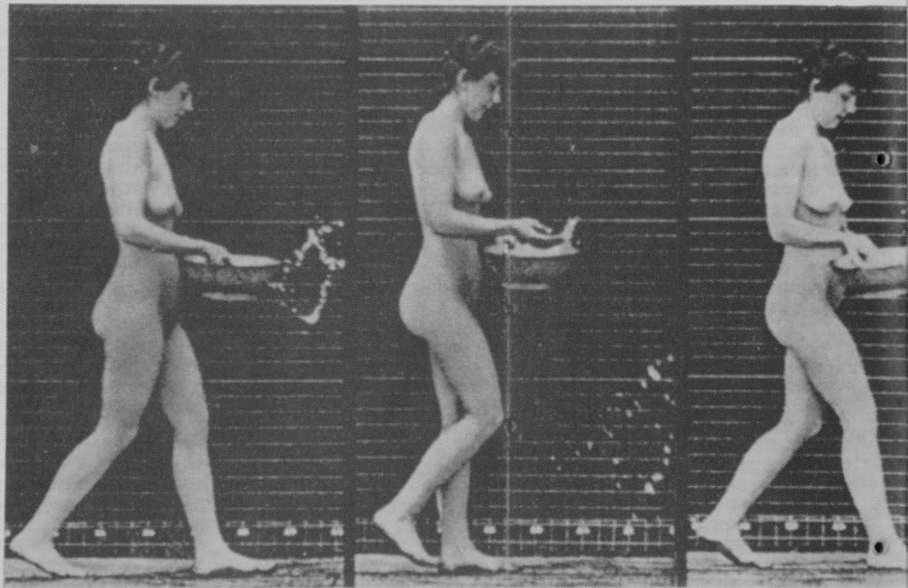
– כלומר, קשרו בין הופעת הווסת לבין הבגרות המינית.

כן. דבר נוסף שהוא חשוב מאוד הוא הקישור בין המחזור לבין המעבר מילדות לבגרות. התבגרות אינה נתפסת כשלב במעגל החיים. הופעת הווסת היא הרגע שהילדה מתחילה להיות מבוגרת. היא עוזבת את עולם הילדים ועוברת לעולם

כן, אבל יש גם הסברים אחרים למה נתנו למעבר הזה הגדרה שלילית. עם סיום המחזור האשה משתחררת מהאיום של כניסה להיריון ומהצורך – או להישמר או לגדל ילדים. היא הולכת ומתפנה, כלומר יכול להיות שהיא תתחיל להיות "שובבה". היא לא תצטרך כל־כך לשמור אמונים. אולי היא תרצה להתנסות בכל מיני ניסיונות, אולי היא תרצה לקחת על עצמה תפקידים ציבוריים, להיכנס לפוליטיקה, למשל.

– להתחרות בגבר?

כן. אז היא נראית שוב כאדם מאיים. ככל שתוחלת החיים עולה, ונשים בגיל 40–45 או אפילו 50 הן עדיין במלוא כוחן, אונן ויכולתן, ודאי שהן יכולות להיות גורם מאיים. מה שאנחנו מוצאים במחקרים שאנחנו עושים היום ומה שחשוב להדגיש,

שולחות את הבעלים שלהן לקנות להן את כל האבזרים וכו'. זאת אומרת פחות מסתירים. נכון שכל אמצעי הפרסומת וכל האבזרים מדגישים מאוד את הצד ההיגייני, אבל מצד שני מנטרלים בכלל את הייחוד של התופעה ואומרים: בעצם את נורמלית.

– את יכולה לשחק טניס.

כן, כל זמן שתסתדרי עם ההיגיינה, תשכחי בכלל מהמצב. המסרים שונים לחלוטין והם משתנים עם העתים. אם כן גם המסר המודרני בעייתי, ולא משום ההכחשה שאת עוברת תהליך מסוים.

ועם כל זה, מה שמעניין הוא שהופעת המחזור הראשון אצל נערה תמיד היתה כמצוינת בטקס, לא רק פרטי אלא גם פומבי, כלומר לא רק במסגרת המשפחה אלא גם בקולקטיב הכללי. שם אמרו: הנה זו נערה

המבוגרים על כל ההתחייבויות שבו. הווסת קושרה, אם כך, עם המעבר למעמד חדש של האשה.

– אבל אולי אצלנו דווקא הפסקת הווסת היא עילה לחגיגה? כלומר, נשים משתחררות מהעול הזה על כל ההיבטים שלו ויכולות לממש את עצמן.

זו שאלה מעניינת וחשובה. אנחנו יודעים שלפחות בשפה העברית, וגם בלשונות אחרים, מגדירים אשה עם סיום המחזור בשורש בלה. התקופה הזו נקראת גיל הבלות.

– היום מדברים על תקופת מעבר.

אבל לפחות זאת היתה ההגדרה, ושוב – זו הגדרה בצורה שלילית. האשה היא כבר קשישה, סיימה את תפקידה.

– כלומר, תפקידה היה ללדת ילדים.

הוא שעד שהתנועה הפמיניסטית התחילה לחקור את הנושאים האלה, אלו היו נושאים שבכלל לא התייחסו אליהם חוץ מבחינה רפואית או קצת ביולוגית, לא בסוציולוגיה ולא באנתרופולוגיה ולא בשום תחום אחר.

– רופאים ורבנים הם המוזמנים תמיד לדון באמצעי התקשורת בסוגיית הרבייה וההיריון.

אם לוקחים ספרות רפואית לגבי גיל המעבר, אז ההגדרה היא של תקופה שלילית. זה פתולוגי, כל הדברים הנוראים קורים. לעומת זאת, במחקרים על נשים, לגבי חלק מהן זו ממש חגיגה. הן מרגישות חופשיות, משוחררות, מלאות מרץ. וכאשר התחילו לבדוק לגבי מי זה חיובי ולגבי מי זה שלילי, ראו למשל, שנשים עובדות שיש להן עבודה מעניינת עוברות על זה לסדר

היום.

– נשים שלא הגדירו את תפקידן המרכזי כיולדות או כאמהות.

מובן שיש תופעות פתולוגיות, אבל בכל אוכלוסייה יש, בכל מיני תהליכים, קבוצות שנמצאות בשוליים של הפתולוגיה, אבל אי־אפשר לומר את זה בהכללה לגבי נשים.

ושוב יש לנו כאן מציאות שהוכתבה לגבי נשים בעיקר מבחוץ: לגבי הבלעדיות של התפקיד הרבייתי שיש להן, ולגבי איך הן צריכות להרגיש. ואז הן מרגישות כמו שאמרו להן. אך אם שואלים נשים, רואים שבעצם הן רואות זאת כתקופה של שחרור גדול מאיזה איום מרכזי, עם כל האמביוולנטיות שישנה בכך.

מבחינה סטטיסטית נמצא כיום, שפחות ופחות נשים תופסות את גיל המעבר כגיל בעייתי. אז אולי יש להן גלי חום ועוד תופעות, אבל זה משתלב בסדר היום ולא הופך לדבר מרכזי שמנטרל את יכולתן לתפקד. הדבר גם מחזק את הטיעון שכל התופעות האלה סביב המחזור תמיד סיפקו תירוץ והצדקה להוציא נשים מהפעילות השגרתית או החוץ־משפחתית שלהן.

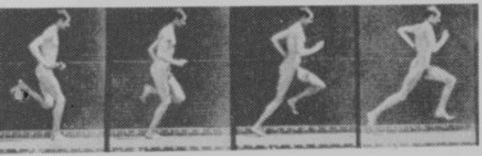
– בספטמבר 1989 ראה אור המחקר שלך על הפוליטיקה של ההפלות בישראל. אילו היבטים של הפוליטיקה של ההפלות בארץ נחקרו בו?

זה פן אחר של אותה שאלה. הגדרתי את המחקר כעוסק בסוגיה של הפוליטיקה של ההפלות, כי אני חושבת שההפלות הן לא עניין שבין האשה לבין עצמה, אלא בין האשה לבין החברה, כשם שכל נושא הרבייה הוא בקשר שבין האשה לבין החברה.

– מה מצאת?

הממצאים הם מאוד מורכבים, אך בכמה מלים, כדי לגרות את הסקרנות, אומר שבעצם, לעומת חברות אחרות שבהן מוקד הוויכוח הוא סביב זכות האשה לגופה וזכותה להכריע בעצמה על גורלה, כאשר עניין הרבייה נכנס להגדרה של גורלה, הרי בישראל הוויכוח אף פעם לא התמקד בסוגיה הזו. בארץ הוא התמקד בצורה מאוד ישראלית במאבק בין התפיסה המאוד חזקה לגבי חשיבות הגורם הדמוגרפי בחברה הישראלית, לבין התפיסה החברתית שאני קוראת לה תפיסת הרווחה. אך תפיסה זו לא קשורה באשה ובתנאים שבהם היא יכולה ללדת ולהיות אם, אלא יותר בזכויות הילד. כל ילד שגדל במדינת ישראל זכאי שיהיו לו תנאים מינימליים, תנאי רווחה מסוימים של משפחה יציבה, של אם שיכולה לתת לו את תשומת הלב והאהבה והתנאים האחרים.

ובעצם, בין שתי הגישות האלה נמצא פתרון הביניים הישראלי, כאשר האשה היא מחוץ לתמונה. כלומר, יש פה מאבק בין שני עקרונות, והפתרון הוא שהחברה הישראלית רוצה ילדים בריאים, ולכן היא מוכנה, בתנאים מסוימים, לאפשר לנשים, או לאפשר לחברה להתיר לנשים, להפסיק את ההיריון, גם כאשר הן מגדירות שההיריון הזה לא רצוי מבחינתן. זאת אומרת, לא יכפו על נשים ביצוע הפלה כאשר התנאים לא מתאימים, אבל יאפשרו להן ויעודדו אותן כאשר התנאים האלה קיימים. ■

לו קיבלו הגברים וסת

גלוריה סטיינהם

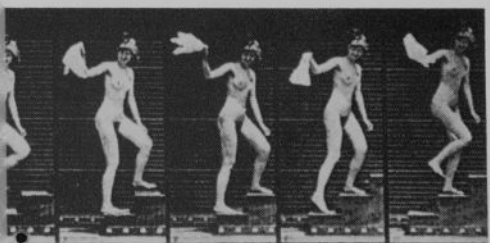
תרגום: אביבה ברק

החיים בהודו לימדוני שמיעוט לבן הרגיל אותנו לחשוב, במשך מאות בשנים, שעור לבן מעניק לנו עליונות, בעוד שלמעשה הוא רק רגיש יותר לקרניים אולטרה־סגוליות ולקמטים.

בה במידה עוררה בי הקריאה בפרויד ספקות באשר ל"קנאת הפין". ההיגיון אומר כי "קנאת הרחם" סבירה יותר בשל היכולת ללדת ילדים, וכי הפין, איבר כה חיצוני וכה בלתי מוגן, הופך את הגברים לפגיעים מאוד.

אבל כששמעתי לא מכבר אשה מתארת כיצד הופתעה ממחזור חודשי בטרם עת (כתם אדום פשט על שמלתה בעוד היא מנהלת ויכוח לוהט מעל במה ציבורית), התכווצתי מבושה. אבל רק עד שסיפרה לי, כי לאחר שהודיעוה בלחישה על האירוע הגלוי לעין כול, פנתה לקהל שומעיה, כולם גברים, ואמרה להם: "אתם צריכים להתגאות בכך שאשה מדממת דוברת אליכם מעל במה זו. יש להניח שזה הדבר האמיתי היחיד שאירע מזה שנים לקהל היושב כאן!"

צחוק. אנחת רווחה. היא הפכה שלילי לחיובי. סיפורה התקשר במחשבתי אל הודו ואל פרויד וכך הבנתי סוף־סוף מהו כוחה של חשיבה פוזיטיבית. קבוצת אנשים "עילית" תשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותה כדי להצדיק את עליונותה, ובכל התכונות המיוחסות לקבוצת אנשים "נחותה" כדי להצדיק את נחיתותה של קבוצה זו. גברים שחורים הוצבו במשרות שמשכורתן זעומה משום שנאמר עליהם שהם "חזקים" יותר מגברים לבנים, וכמוהם גם הנשים מפני שנאמר עליהן שהן "חלשות" יותר. כאותו ילד שנשאל אם הוא רוצה להיות עורך־דין כאמו והשיב: "חס וחלילה, זה מקצוע נשי." כשמדובר בדיכוי, אין מקום לחשיבה הגיונית. מה יקרה, איפוא, אם לפתע פתאום, באורח פלא,

יקבלו הגברים וסת והנשים לא? אין ספק כי הדימום החודשי יהיה אז דבר שהכול משתוקקים אליו, מתפארים בו, אירוע גברי מובהק: גברים יתרברבו על אורכו של המחזור ועל כמות הדם הניגר מהם. נערים יראו בו את ראשיתה המיוחלת של הגברות. מתנות, טקסים דתיים, סעודות משפחתיות ומסיבות רווקים יציינו את היום הגדול.

כדי למנוע אובדן כוח עבודה חודשי בקרב בעלי השררה, יקים הקונגרס מכון לאומי לדיסמנוריאה. רופאים ימעיטו בחקר התקפי הלב, כיוון שגברים יהיו חשופים להם פחות בזכות המערכת ההורמונלית שלהם, ויַפנו את כל מאמציהם לחפש מרפא לכאבי עווית.

הממשלה תסבסד ציוד היגייני והוא יחולק חינם לכל דורש. ודאי יימצאו כמה גברים שיהיו מוכנים לשלם מכיסם עבור מוצרים מסחריים כגון טמפוני פול ניומן, תחבושות ספיגה מוחמד עלי, מאקסי תחתוניות ג׳ון ויין, או מגיני ביצים ג׳ו נאמאת׳ – ״לימי הרווקות הקלים״. מחקרים סטטיסטיים יוכיחו שגברים במחזור מצטיינים יותר בספורט וזוכים במספר רב יותר של מדליות אולימפיות. גנרלים, מדינאים ממפלגות הימין ופונדמנטאליסטים דתיים ידגישו כי הדימום הגברי החודשי (men-struation) מהווה הוכחה שרק גברים מסוגלים לשרת את אלוהים ואת המדינה (״תן דם אם ברצונך לשפוך דם״), לכהן במשרות פוליטיות בכירות (״כלום אפשר שהנשים תהיינה תקיפות באמת ללא מחזור חודשי המושפע מן המאדים?״), לשמש ככמרים, כשרי ממשלה, להיות אלוהים בכבודו ובעצמו (״בדמו כיפר על עוונותינו״), או רבנים (״הנשים, ללא היטהרות חודשית בימי הנידה, טמאות הן״).

עם זאת, יטענו גברים ליברלים או רדיקאלים שהנשים הן שוות זכויות, אם כי שונות: שכל אשה החפצה בכך תוכל להצטרף אל שורותיהם אם רק תסכים להודות בעליונותן של זכויות הווסת (״כל היתר זניח״), או לפצוע את עצמן פציעה קשה אחת לחודש (״תן דמך על מזבח המהפכה״). נערי הרחוב ימציאו סלנג מיוחד (״גבר תלת־תחבושת״), יטפחו זה לזה על השכם ויאמרו: ״היי, אתה נראה פצצה!״ – ״מה הפלא? היום אני מרופד!״

תוכניות טלוויזיה ידונו בנושא בפתיחות רבה (ימים מאושרים: ריצ׳י ופוסטי מנסים לשכנע את פונזי שהוא עדיין ״הגבר״, אף כי לא קיבל כבר חודשיים רצופים: בלוז לכחולי המדים: כל המפקדה במחזור). וכן גם עיתונים (אימת כריש הקיץ מרחפת על ראשם של גברים במחזור: שופט מתחשב בקשיי המחזור ומעניק חנינה לאנס). וסרטים (ניומן ורדפורד מככבים באחים בדם!).

גברים ישכנעו נשים שיחסי מין מהנים יותר ב״תקופה זו של החודש״. על הלסביות ייאמר שהן נרתעות למראה דם ולכן גם מפני החיים עצמם, וכל מה שנחוץ להן הוא גבר המיטיב לדמם. בתי־ספר לרפואה יגבילו את מספר הנשים הלומדות בהם (״הן עלולות להתעלף למראה דם״). אינטלקטואלים יעלו, כמובן, טיעונים מוסריים ולוגיים. ללא הכושר הביולוגי למדוד את מחזורי הלבנה והפלנטות, איך תוכל אשה לרכוש מקצוע הדורש תחושה של זמן ומרחב וידע מתימטי? בפילוסופיה ובמדע הדתות, איך תוכל אשה לרדת לחקר מקצבו של היקום? או לחוות את המוות והתחייה הסימבוליים המתרחשים דבר חודש בחודשו?

גיל המעבר ייחשב לאירוע חיובי המסמל שהגברים הגיעו לשיא החוכמה המחזורית. זכרים ליברלים מכל התחומים ישתדלו לנהוג באדיבות. העובדה ש״יצורים אלה״ לא ניחנו ביכולת לאמוד את החיים, יאמרו הליברלים, היא כשלעצמה עונש כבד למדי.

וכיצד יחונכו הנשים להגיב? אני יכולה לתאר לי אשה, הנמנית עם מפלגת הימין, מקבלת את כל הטיעונים הללו במזוכיזם מאופק וחייכני (״התנועה לשיפור מעמד האשה תכפה על עקרות הבית לפצוע את עצמן אחת לחודש״ – פיליס שאפלי; ״דמו של בעלך קדוש כדמו של ישו – וכל־כך סקסי!״ – מאראבל מורגאן). עסקניות ציבור ונשים התובעות רפורמה יתאימו את מהלך חייהן אל מחזורי הגברים שמסביבן. פמיניסטיות יסבירו בלי לֵאות שהגברים גם הם צריכים להשתחרר מן האמונה הכוזבת בתוקפנות המרסיאלית, כפי שנשים חייבות להשתחרר מ״קנאת הדם־גבר״. פמיניסטיות רדיקאליות אף יוסיפו שדיכוי הבלתי מווסתים שימש תבנית לכל דיכוי באשר הוא (״הערפדים היו הראשונים שלחמו למען חירותנו!״). פמיניסטיות משכילות יהללו וישבחו את מערכת הדימויים נטולת הדמים באמנות ובספרות. פמיניסטיות סוציאליסטיות יטענו בתוקף שכאשר הקפיטליזם והאימפריאליזם יעברו מן העולם, ייהנו גם הנשים מדימום חודשי (״אם הנשים ברוסיה אינן מדממות עדיין, הרי זה רק משום שסוציאליזם אמיתי אינו בר קיום כל עוד הקפיטליזם מכתר אותו״).

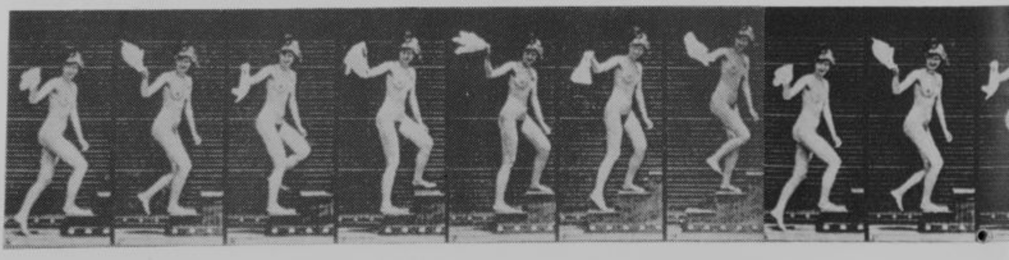
בקיצור, כולנו נגלה דבר שאפשר היה לחזותו מראש והוא שהלוגיקה מצויה בעיניו של הלוגיקן (הנה, למשל, מחשבה שתיאורטיקנים ולוגיקנים מתבקשים להעמיק בה: אם הנשים אמורות להיות פחות רציונאליות ויותר רגשניות בראשית המחזור, כשההורמון הנשי אינו פעיל כמעט, כלום לא יהיה זה הגיוני לומר גם שבאותם ימים ספורים הן מתפקדות כדרך שהגברים מתפקדים במשך כל ימי החודש? הקורא רשאי להוסיף ולאלתר כיד הדמיון הטובה עליו).*

למען האמת, לו קיבלו הגברים וסת, כי אז היתה מערכת הצידוקים מתרחבת עד אין סוף.

אם נרשה להם.

1978

* תודתי נתונה לסטן פוטינגר על כמה מן האלתורים שכבר נמנו לעיל.

קתרינה מסיינה קדושה ואנורקטית

מעט מאוד נשים בימי־הביניים הגיעו לעמדות ההשפעה שקתרינה מסיינה הגיעה אליהן. "טיהור" עצמה מעצם נשיותה על־ידי הרעבה עצמית, אִפשר לה להתקדם. בגיל 33 לא עמד גופה במשטר הנוקשה שכפתה עליו, והיא מתה

תמר רזי

התבוננות מזווית חדשה על ההיסטוריה האנושית יכולה להעניק מבט שונה גם על ההווה. מחקרים של היסטוריוניות פמיניסטיות חושפים, בין היתר, קווי דמיון מפתיעים לכאורה בדפוסי התנהגותן של נשים לאורך תקופות שונות בהיסטוריה, לדוגמה בימי־הביניים ובמאה העשרים. בעוד שהגישה הסוציו־ביולוגית, למשל, תייחס דמיון זה ל"מהות הנשית", הגישה הפמיניסטית תדבר על מהות הדיכוי של נשים כמיכניזם העומד בבסיס דמיון זה.

המסר של ההיסטוריה הפמיניסטית הוא רדיקלי: הקורפוס ההיסטורי הקיים הוא תוצר גברי מובהק, וככזה נועד להנציח את השלטון הפטריארכלי הקיים. כתיבת היסטוריה המתעלמת מנשים ומעצם אפלייתן, בו־בזמן שהיא מתיימרת לתאר תהליכים אוניברסליים, מדברת על בני־אדם כאשר היא מתכוונת לגברים בלבד איננה בת תוקף. (למשל, המהפכה הצרפתית המהוללת – מהפכה למי? חירות למי? שוויון למי?)

לאור העובדה, המצערת אולי, שלא ניתן "למחוק" את הידע ההיסטורי שנצבר, וליצור גוף ידע חדש לחלוטין, התפתחו שני זרמים עיקריים בהיסטוריוגרפיה הפמיניסטית. זרם אחד מתרכז בניסיונות לשחזר את ההיסטוריה של הנשים, את הזהות הקולקטיבית האבודה שלנו, ולשלבה במסגרת הקורפוס הקיים. הזרם ההיסטוריוגרפי השני מתייחס באופן ביקורתי לקורפוס הקיים, ועל־ידי הצגת הקטגוריה "מין" (gender) כקטגוריה חברתית וככלי אנליטי, בודק כיצד הוצאו הנשים מן המוסדות החברתיים, הפוליטיים והתרבותיים, ומתוך עצם תהליך כתיבת ההיסטוריה. מובן שבמציאות אין החלוקה דיכוטומית כל־כך, ושני זרמים אלה משתלבים זה בזה לעתים קרובות.

המחקרים ההיסטוריים החדשים שנכתבו על קתרינה מסיינה מהווים דוגמה מעניינת למחקר היסטורי פמיניסטי, המתייחס באופן ביקורתי לקורפוס הקיים, וחושף בתוך כך קווי דמיון מסוימים בין נשים בעבר לבין נשים כיום. קתרינה מסיינה (1347–1380), קדושה ומיסטיקנית איטלקייה מן המאה ה־14, היתה אשה יוצאת דופן עד מאוד בימי־הביניים, בשל מעורבותה בחיים הרוחניים, החברתיים והפוליטיים של תקופתה.

מעט מאוד נשים בימי־הביניים הגיעו לעמדות ההשפעה שמסיינה הגיעה אליהן: היא הטיפה למסעות צלב, ייסדה מסדרים, התערבה ברפורמות הדתיות של תקופתה (הרפורמה הדומיניקנית והרפורמה של הכמורה באיטליה), והיתה מעורבת בבעיות הפוליטיות המרכזיות שהתעוררו באיטליה במחצית השנייה של המאה ה־14.

למרות שזכתה לאחר מותה להכרה רשמית מצד הכנסייה הקתולית והוכרזה כקדושה, הרי שבמהלך חייה היה עליה לעמול קשה, ולא תמיד בהצלחה, כדי להוכיח לכנסייה את טוהר כוונותיה. העובדה שחרגה הן באישיותה והן בפעילויותיה השונות מן ה"מותר" לאשה בימי־הביניים, עוררה את חשדנותה ואת איבתה של החברה, ובעיקר של הכנסייה. היו שראו באישיותה ובהתנהגותה יוצאות הדופן סימן לכך שדיבוק אחז בה, או שהשטן בחרה להיות שליחתו הנאמנה עלי־אדמות. בכל מקרה, שתי האפשרויות היו ככל הנראה מרגיעות יותר מן השלישית: שהיא עצמה, אשה בשר ודם, עומדת מאחורי התנהגות "בלתי הולמת" זו.

קתרינה עצמה ראתה את מעורבותה הפעילה בבעיות הפוליטיות והחברתיות של תקופתה כשליחות אלוהית, כייעוד ולא כבחירה. תפיסה זו היתה מעוגנת עמוק באורח החיים הדתי האדוק שקיימה, שהתאפיין בפעילות מיסטית אינטנסיבית. במסגרת פעילות זו חזתה חזיונות בעלי אופי נבואי, שמעה את קולו של האל המורה לה כיצד עליה לנהוג (האל הוא שהורה לה למשל להתערב כדי להחזיר את האפיפיור

קתרינה מסיינה. ציור של אנדריאה וואני

לרומא), נכנסה תדיר לאקסטזות שבהן חוותה איחוד אירוטי עם דמותו של ישו הצלוב, ועינתה עצמה בעינויי גוף ונפש קשים.

אורח החיים הדתי שלה, ובעיקר האלמנטים המיסטיים שבו, היה אופייני לנשים רבות בימי־הביניים. נשים אשר בחרו בייעוד דתי, בין אם כנזירות ובין אם כנשים שחיו בתוך הקהילה (כאלה שנותרו לחיות כרווקות עם משפחתן, או נשים נשואות אדוקות במיוחד) העניקו, כפי שניתן ללמוד מאורח חייהן ולעתים אף מכתביהן, פרשנות משלהן, שונה מזו "הגברית", לקיום אורח חיים דתי. המיסטיקה הנשית העדיפה את הרוחניות הפנימית על פני החצנת האמונה, את הסבל האישי וההזדהות עם גופו הצלוב של ישו ועם ייסוריו על פני הפרשנות המתונה יותר של הנצרות למושג הכפרה והגאולה. לשאלה באיזו מידה שיקפה פרשנות נשית זו גם את המציאות החברתית של התקופה (העובדה שהממסד הדתי היה חסום בפני נשים על־פי חוק למשל), יתייחס מאמר זה בהמשך.

למרות שכאשה היתה קתרינה מסיינה יוצאת דופן בתקופתה, הרי שאורח חייה הדתי היה דומה לזה שבחרו בו נשים רבות בימי־הביניים. ככזו, הפכה קתרינה לחלק מתופעה רחבת היקף של מיסטיקה נשית, אשר הגיעה לשיאה בשלהי ימי־הביניים.

תופעה זו השפיעה בין היתר על הצטרפותן ההמונית של נשים למסדרי היחפנים ולתנועות מינות שונות שפרחו במאות ה־12 וה־13, תנועות אשר שמו דגש רב יותר על הרוחניות והאדיקות הדתית. אחד המאפיינים המרכזיים של אורח החיים הדתי של קתרינה, ושל מרבית המיסטיקניות בימי־הביניים, היה ההקפדה על קיומו של צום כמעט תמידי.

בשנותיה האחרונות למשל, כך מספרים לנו המקורות, חדלה קתרינה לאכול אוכל מוצק, ומשלב מסוים אף חדלה לשתות. במכתב שכתבה בערוב ימיה לנזירה דומיניקנית צעירה אשר התחבטה בבעיות אמונה קשות, מסבירה לה קתרינה שעל מנת להשיג אמונה שלמה באל, חייבים "להטביע את הרצון העצמי הקלוקל" באמצעות "ערות תמידית, צום ותרגילים אחרים, אשר כל מטרתם היא אילוף גופנו." בהיותה בת 33 לא עמד עוד גופה במשטר הנוקשה שכפתה עליו, והיא נפטרה.

העובדה שהיתה אמנם אשה יוצאת דופן בתקופתה, אך בו־בזמן קיימה אורח חיים דתי טיפוסי לנשים רבות בימי־הביניים, הופכת את קתרינה מסיינה ל"מושא מחקר" אידיאלי של ההיסטוריה הפמיניסטית. דמותה מאפשרת לדון באופן ביקורתי בשאלות כגון: מה היה המיכניזם שאפשר לה לפרוץ את מחסום מינה ומעמדה? מהו המחיר שנתבע ממנה על שחרגה מיחסי הכוחות הנורמטיביים בימי־הביניים? מה מלמדת הפרשנות של המיסטיקה הנשית לדת על המבנה החברתי, על יחס החברה לנשים ועל יחסן לעצמן?

מחקר פמיניסטי זה מתמקד בעיקר בניסיון להבין את משמעות ההתנהגות הדתית הקיצונית של קתרינה מסיינה ודומותיה, על ההיבטים ההרסניים שבה, על רקע מעמדן הנחות של הנשים בימי־הביניים, המיזוגניה שטיפחה הכנסייה, והאופן שבו הפנימו נשים אלה את האידיאולוגיה המיזוגנית של תקופתן.

ההרעבה העצמית, שהיתה אולי המאפיין המרכזי ביותר של אורח החיים הדתי של נשים אלו, מוגדרת במחקר זה, לראשונה, כסוג של אנורקסיה. מחלה זו, בין אם היא מופיעה במאה ה־20 ובין אם במאה ה־14, מוגדרת במחקר הפמיניסטי, בראש ובראשונה, כמחלה חברתית/תרבותית המבטאת מציאות חברתית מסוימת. העובדה ש־89 אחוזים מן הלוקות במחלה הן נשים, והמאפיין המרכזי שלה הוא דיכוי והרס עצמי באמצעות הרעבה, מעידה כיצד משפיעים דיכוין של נשים בחברה הפטריארכלית והאידיאולוגיה המיזוגנית של חברה כזו, על תפיסה עצמית מעוותת של נשים אלו.

סימפטומים המוכרים של המחלה – הרעבה עצמית מתמשכת וכפייתית, לעתים עד מוות, ועיסוק אובססיבי במזון, בין היתר דרך הכנת אוכל לאחרים, סימפטומים אלה הופיעו אצל קתרינה מסיינה ואצל מרבית המיסטיקניות האחרות. למרות שהן עצמן צמו רוב הזמן הרי שלא חדלו להתעסק במזון, הן דרך ההימנעות ממנו והכמיהה אליו, והן דרך הכנת מזון לבני משפחתן ו/או לעניים ולחולים. מלבד סימפטומים אלה, התאפיינו נשים אלה במה שהפסיכולוגיה הקלינית נוהגת לכנות "אישיות מועדת לאנורקסיה". כלומר, נשים בעלות אישיות עצמאית ומרדנית, אשר נולדו לתוך משפחות שאפתניות ומדכאות בעת ובעונה אחת, ואשר מרדנותן הובילה לקונפליקטים עם משפחתן ועם החברה. נשים אלה ניסו בכל כוחן, מגיל הנערות, באמצעות הצום וקיום אורח חיים סגפני במיוחד, לדכא ולעצור את התפתחותן המינית.

ואכן, בביוגרפיות על קתרינה מסיינה ובמעין אוטוביוגרפיה שכתבה, היא מתוארת כמי שכבר כילדה קטנה גילתה עצמאות ורוח מרדנות, התעמתה לעתים קרובות עם הוריה, במיוחד למן הרגע שהחליטה שהיא רוצה להיות נזירה ונתקלה בסירוב משפחתה. בתגובה, היא החלה לצום ולהפעיל על עצמה עונשים גופניים קשים כסנקציה נגד הוריה. כאשר נכנעו הוריה לבסוף, מתוך תקווה שבתם האהובה תחדול מן ההתעמרויות בעצמה, גילו להפתעתם שאין בכוונתה לחדול מאורח חיים זה, אלא להמשיך ולטפח אותו. כאשר דובר על אירוסין, הגיבה קתרינה בגזיזת מחלפות ראשה, ככל הנראה מתוך תקווה לדמות לנער מסוגף, ולא למי שיכולה להיחשב "בת נישואין". באופן לכאורה פרדוקסלי, דווקא הדת הנוצרית, שהמציאה וטיפחה את התפיסות המיזוגניות בדבר "נחיתותה המוסרית והשכלית" של האשה, אפשרה לנשים מרחב ביטוי מסוים, אשר נעדר לחלוטין מכל תחומי החיים האחרים שלהן. בעוד כל מוסדות השלטון והדת היו חסומים בפניהן, וזכויותיהן נשללו מהן על־פי חוק, הנצרות פתחה בפניהן מעין צוהר. נשים דוגמת קתרינה מסיינה, אשר באמצעות דיכוי מיניותן והרס עצמי מתמשך "טיהרו" את עצמן מעצם נשיותן, זכו להרשאה מסוימת הן מצד הכנסייה והן מצד החברה, ליטול לעצמן מנהגים ותפקידים "גבריים". האנורקסיה של נשים אלו ביטאה אם כן, הן את האופן שבו הפנימו את תפיסת העולם המיזוגנית של תקופתן, והן את המחיר שנאלצו לשלם עבור אישיותן העצמאית ורצונן לממש את שאיפותיהן.

אורח החיים הדתי של מסיינה ודומותיה היה איפוא מעין מערכת שהיתה בעת ובעונה אחת מדכאת ומשחררת. השחרור, חייבים לזכור, היה בעירבון מוגבל מאוד, ובמחיר כבד – לעתים במחיר החיים עצמם. מסיינה היתה מן הבודדות שהגיעו לעמדות השפעה ממשיות בימי חייהן, וגם היא לא נמלטה מאותו מעגל אכזרי שתבע ממנה ויתור על נשיותה, מיניותה, ולבסוף גם על חייה, על מנת שתוכל לפרוץ את מחסום מעמדה כאשה. מרבית המיסטיקניות האחרות לא זכו בימי חייהן להגיע לעמדות כוח אמיתיות, ונאלצו להסתפק בטיפוח חיי הרוח שלהן, או במניפולציות דוגמת נשק ההרעבה העצמית והפרישות המינית (למשל, נשים נשואות שקיימו אורח חיים דתי אדוק ואשר סירבו לקיים יחסי מין עם בעליהן, בין היתר כאמצעי להשגת אוטונומיה חלקית).

עם זאת חשוב לזכור, כי נשים אלו העניקו למה שנתפס בעינינו כהתאכזרות עצמית לשמה משמעות דתית עמוקה וחיובית. הן לא ראו עצמן בשום פנים ואופן כקורבנותיה של "אידיאולוגיה" כלשהי, אלא להיפך – כנבחרות האל, אשר זכו לחסד האלוהי הנדיר. הן ראו עצמן כממשיכות דרכו של ישו, אשר בדומה לו יגאלו את האנושות באמצעות סבלן. חדורות תחושת שליחות אלוהית, נדמה היה להן שהן כל־יכולות, ותחושה זו – גם אם נותרה בגדר אשליה – סיפקה להן פיצוי מסוים על קיפוחן המאוד ממשי במציאות.

חלפו למעלה מ־600 שנה מאז הרעיבה עצמה קתרינה מסיינה למוות בדרכה אל השחרור האולטימטיבי. במציאות החברתית של הנשים בימי־הביניים, היה הצום הנוקשה בו־בזמן אמצעי ביטוי וכלי שחרור. אך האנורקטיות החילוניות של המאה ה־20, בדומה לאנורקטיות הקדושות של ימי־הביניים, עדיין מקיימות אותה מערכת כפולה של דיכוי ושחרור, הרס וביטוי עצמי כאחד. ■

האמזונה והבתולה חסרת הישע

סוף מעמוד 23
למלא את התפקיד שלו נועדה. בעיית הפרו ורבו באה על פתרונה.

בניגוד לגארט ולסופרים רבים אחרים, ראס נותנת לגיבורה שלה את הזכות לעמוד על דעתה, ואז קורה מה שקורה בכל אופרת חלל כאשר מישהו מנסה לכפות על הגיבור לעשות משהו בניגוד לרצונו ובניגוד לאינטרסים שלו: מי שעומד בדרכו של הגיבור נהרג, וכך גם בסיפור הזה.

הסדר הטבעי

בשנות ה־80 חל שינוי בספרות המדע הבדיוני לגבי מה שמקובל היה לתפוס כהתנהגות נשית. סוזאן ווד מסבירה זאת בשינוי האידיאולוגיה. הדמויות החדשות אינן מופיעות סתם, וגם לא רק כניגוד לסטריאוטיפים השדופים: הן ממחישות כיצד מדע בדיוני ופמיניזם יכולים לפעול יחד.

בשנת 1948 היה סיפורה של ג'ודית מריל "זו רק אמא" יוצא דופן – למרות שהתרחש במה שניתן לכנות "פרבר גלקטי", מקום מקובל לעלילות המדע הבדיוני, מקום שבו הבעל עסוק אי־שם והאשה בבית, מגדלת את התינוק. חריגותו היתה בכך שהדמות המרכזית בו היא יצור נדיר למדי במדע הבדיוני – אֵם.

בשנות ה־80 גם התרחבה גלריית הדמויות הנשיות. חלק מהסופרות מייחסות לגיבורותיהן אותן התכונות האוטוריטריות שהיו עד כה נחלת הגברים. כאלה הן הגיבורות של אן מקפרתי ואוקטביה באטלר, ונשי ההווה והעתיד של סנדי האל. אך גם סופרים גברים תרמו לגלריה של דמויות נשים העומדות בזכות עצמן. רידרה וונג של דלני בסיפור "בבל־17" ויאליין של איאן ווטסון ב"ספר של הנהר" הן שתיים מהבולטות בהן.

ובעוד סופרים אלו תקפו את עצם שאלת הכוח והסמכותיות, התמודדה פמלה זולין עם שאלה יסודית יותר: הבניית המציאות של התפקידים המסורתיים המוקצים לאשה. לשם כך היא מפעילה את חוקי הפיסיקה המודרנית לא על כוכבים רחוקים וחלליות, אלא על הסביבה הקרובה – הבית. סיפורה של פמלה זולין "גל חום המוות של היקום" מקשר בין חיי היומיום של אם, עקרת בית לחוצה, ובין מושג האנטרופיה (מצב שבו כל החלקיקים נמצאים בחוסר סדר מוחלט, תוהו ובוהו). גיבורת הסיפור היא עקרת הבית, הארכיטיפ של הדמות המייצרת סדר מתוך אי־סדר, מובן מתוך תוהו וחיים מתוך מוות.

זולין מתייחסת למשק הבית כאל מערכת סגורה, אשר חל עליה החוק השני של התרמודינמיקה: כל מערכת סגורה שואפת למקסימום אנטרופיה. כלומר, המערכת (משק הבית) שואפת למירב אי־סדר. הסיפור מתאר יום בחייה של שרה בויל, המתחיל בהגשת ארוחת הבוקר לילדים, ממשיך במסיבת יום הולדת אחר הצהריים, ובניקוי הבית לאחריה. חייה של שרה הם מאבק בלתי פוסק בחוסר סדר, בתוהו ובוהו ובמוות – ללא הועיל. מאבק זה של עקרת הבית לכונן סדר וניקיון מתחדש מדי יום ביומו. אבק חודר לכל המשטחים, הרצפה מכוסה בשברי ביצים, כל החלקיקים שואפים לאנדרלמוסיה. אין כאן חיפוש אחר שלמות, אלא מאבק המועד לכישלון נגד ההידרדרות למצב חוסר הבחנה וטשטוש גבולות מלא.

הסיפור של זולין הוא אחת הדוגמאות הבולטות לשימוש בז'אנר המדע הבדיוני לביטוי פמיניסטי רדיקלי. הוא חותר תחת הדעות המקובלות לגבי הנושאים המתאימים למדע בדיוני, ומראה באלגנטיות את המשמעות של עבודת משק הבית.

גם זואי פירברנס עוסקת בעקרת הבית. ספרה "Benefits" הוא דרמטיזציה של הסתירה בין הפונקציה הביולוגית לבין הפונקציה החברתית, והוא עוסק בהיבטים השונים של גידול ילדים. הרקע הוא בריטניה בעתיד הקרוב, ולדיון עומדת השאלה: האם יש לדרוש שכר עבור עבודות הבית? פירברנס מתארת מה עשוי לקרות לי, לך ולשכנה ממול – אם תחליט הממשלה לשלם שכר לאמהות. בתנאים אלו, היכן אם לא בבית תמצא האשה את מקומה.

מתברר איפוא ששפת המדע הבדיוני מתאימה לביטוי פמיניסטי רדיקלי. המדע הבדיוני הופך את המוכר ללא מוכר ואת החדש והמוזר למוכר. אפשר לראות בו צורה ספרותית של המתח בין האפשרי לבין הבלתי אפשרי, ובאמצעותו לפרק לחלקים ו/או לבנות מחדש את העולם. ■

סופרות

אוקטביה באטלר, סופרת אמריקנית שחורה, ספרה הראשון Patternmaster הופיע ב־1976.

פמלה זולין (1941–), סופרת וציירת אמריקנית החיה באנגליה. סיפורה הראשון הופיע ב־1967 The Heat Death of the Universe.

ג'אמס טיפטרי גוניור (שם העט של אליס שלדון, 1915–1988), סופרת אמריקנית ופסיכולוגית שראשית הקריירה שלה היתה כסוכנת חשאית של הסי.אי.איי. ב־1968 החלה לפרסם סיפורי מדע בדיוני, ומבקרים רבים הציגו את סיפוריה כדוגמה לכתיבה הגברית הטובה. עד שנת 1977 היו הכול סבורים שהיא גבר, למרות שסיפוריה הביעו בצורה ברורה שלגבי נשים רבות הגברים הם ה"זר", ה"אחר".

אורסולה לה גווין (1929–), סופרת אמריקנית. הרומן הראשון שלה התפרסם רק ב־1966, ומאז היא נחשבת לאחת מחשובי הסופרים של המדע הבדיוני. היא משתמשת בחופש שנותן לה הז'אנר כדי לבחון בצורה דרמטית בעיות חברתיות. הדמויות שלה פועלות בעולם עם מערכת חברתית בעלת ערכים מוגדרים. למשל, אודו, האשה העומדת למות בסיפור "היום שלפני המהפכה", חולמת על עולם חדש, גזע חדש ושפה חדשה – על העולם שלאחר המהפכה.

ונדה מאקינטייר (1948–) זכתה ב־1973 בפרס "נבולה" (Nabula) על סיפורה Of Mist and Grass and Sand, וב־1978 בפרס נוסף – כאשר הורחב לרומן.

קתרין מאקלין (1925–), סופרת אמריקנית. כותבת בעיקר סיפורים קצרים. הסיפור הראשון שלה התפרסם ב־1949 (Defence Mecanism). היא פרסמה בדרך כלל תחת שמה, אולם היא גם כתבה שלושה סיפורים בשם צ'רלס דאי, שלו היתה נשואה בשנים 1951–1953.

ג'ודית מאריל (1923–), סופרת אמריקנית. סיפורה הראשון (1948) היה That's Only a Mother. גם בספרים מאוחרים יותר הפגינה רגישות לבעיות של הפצצה אטומית, התקופה שלאחר הירושימה.

ק'ל' מור (1911–), סופרת אמריקנית. היא עבדה כמזכירה כאשר כתבה את ספרה הראשון "שאמבאלו" (1933). פרסמה ספרים רבים מהסוג של חרב וכשף שגיבורתם העשויה ללא חת היא ג'ורל מג'וירי (Jurel of Joiry).

ג'ואנה ראס (1937–), סופרת אמריקנית. הסיפור הראשון שלה התפרסם ב־1959 ועבר עשור עד שהתפרסם הרומן הראשון שלה (Picnic on Paradise).

פחדים שבדרך

המלה פמיניזם מעוררת פחד. הפחד אינו רק של גברים החוששים מאובדן עמדות של כוח: גם נשים מרגישות מאוימות. גם אם אנו מאמינות בכנות כי אי־שם, בסוף הדרך, צפוי עולם צודק, נכון ומאוזן יותר, לבני שני המינים, ההליכה לקראתו איננה משוחררת מחרדות.

הפחד מהעולם הלא ידוע:

עבורנו, שהתחנכנו בתרבות שבה כמעט כל תחום חיים נגוע בהבדלים שבין ה"נשי" ל"גברי", עולם של שוויון בין המינים הוא בגדר מדע בדיוני. במובנים רבים מדובר במציאות שאפילו איננו יכולים לדמותה. איזו שפה ידברו בעולם שכזה? יש להניח שלא עברית, או לפחות לא העברית הידועה לנו, שהיא שפה ספוגת מינניות. בשפה שוויונית לא ייתכן "בעל", ולא תיתכן "אשה" – "כי מאיש לקחה זאת". לא ייתכנו "רחמים" הבאים מן הרחם, ולא תהיה "גבורה" שהיא נחלת הגברים.

האם תהיינה בתרבות זאת אמונות דתיות? ייתכן שכן, אך מנקודת מבטנו בזמן קשה לדמות דת שאיננה פילוסופית טהורה, ועם זאת איננה פגאנית, ובכל זאת היא משוחררת מדמות האל הגבר־האב־הבורא־האהוב־המלך־השליט הפיאודלי, המוכר לנו מרוב הטקסטים היהודיים. מה שאנו מתקשים לצייר לעצמנו הוא דת שבה אב־הטיפוס של המאמין אינו של גבר, והנמען לתפילה אינו דווקא זכר.

ומה יהיה טיבו של הארוס בתרבות המשוחררת מהאידיאלים המוכרים של הגברי והנשי? מי נמשך ומה ייחשב כמושך בעינינו?

ההתקדמות לקראת עולם בדיוני היא עניין לדורות רבים. שפה חדשה איננה נבראת באופן מיידי בתוקף החלטות אידיאולוגיות, אמונות דתיות אינן נוצרות יש מאין בכנסים פוליטיים, ואפילו ברמת הפרט ארוכה הדרך בין רכישת מודעות פמיניסטית לשינוי דפוסי משיכה.

להיות פמיניסטית משמע להיאבק לשינוי המציאות, בכוונה ליצור בטווח הרחוק תרבות שהיא אולי בלתי נתפסת עבורנו. יש בינינו, הפמיניסטיות, כאלו המתמקדות רק בהיבטים בודדים של השינוי המתבקש, ומכיוון שכך הן אינן מעריכות נכונה את המרחק בינינו לבין העולם האוטופי הפמיניסטי. שכן פמיניזם אין עניינו רק השוואת שכרם של גברים ונשים, חלוקה מחודשת של מטלות הבית או מניעת אלימות נגד נשים. שלושת אלה אינם אלא עניינים שבתחילת הדרך. בטווח הרחוק מדובר בהיווצרות בני־אדם מסוג חדש, ובהתפתחותה של תרבות חדשה, על כל מה שנכלל במושג תרבות: אורחות חיים, חינוך, שפה, שלטון, אמונות, מיתוסים, קריטריונים אסתטיים, חשיבה מוסרית.

ועם כל המודעות לצורך בשינוי, אין זה נכון לטעון שבעולם החדש והלא ידוע הזה יהיה טוב ורק טוב. באוטופיה הפמיניסטית, כמו בכל תרבות זרה, יש דברים שאיננו מבינים. משום כך הפחד מפניה כלל איננו טיפשי, וגם לא תיתכן לו תשובה מיידית. ואם יש מקום לעידוד, הרי מקורו בכך שהשינוי שבו מדובר – אם יתרחש, יתחולל לאטו לאורך דורות רבים, כך שאת חוויית הזרות התרבותית במלוא עוצמתה כנראה לא נחווה בחיינו.

הפחד משבירת מסורת:

הצורך בהמשכיות הוא עניין המשותף למרבית בני־האדם, אף שעוצמתו שונה מאדם לאדם. אימת השבר במסורת מודגמת באופן יפה ועצוב ב"קץ ילדות" של סופר המדע הבדיוני ארתור קלארק. בעקבות התערבות של יצורים מן החלל עוברים ילדי הארץ מוטציה, ההופכת אותם לבריות מסוג חדש, על־אנושי. הילדים, שהתקשורת ביניהם מתנהלת בשפה שאינה מובנת להוריהם ובעניינים שמעל להבנתם האנושית, נוטשים את כדור הארץ, ועוברים לחיות חיים שטבעם לא ידוע בעולמות רחוקים. ההורים, שהתפתחות כזאת נמנעת מהם, נשארים מאחור.

בדרך אופיינית למדע הבדיוני מעצים סיפור זה חוויות מוכרות ורגשות מוכרים, עד לרמה מיתולוגית. הפחד מהתרחקות הילדים הוא פחד ידוע. התוגה וההתרגשות המלוות את יציאתם לעולמות חדשים וזרים, גם הן ידועות. האפשרות שהדור הבא ידבר בלשון לא מובנת צופנת איום גדול, גם אם לשון זו נתפסת בעיני ההורים כטובה מלשונם שלהם.

לגדל ילדה או ילד פמיניסטים, משמע לגדל אנשים שיהיו חופשיים מעט יותר ממני, ואשר עלולים לחוש זרות כלפי מגבלותי. בטווח של דורות אחדים ייתכן שאהיה בלתי מובנת במידה רבה. מניעי, טעמי, אורחות חיי – אפשר שכל אלה ייראו זרים ומוזרים. המשכיות בין־דורית מאפשרת אשליה קלה של חיי נצח, ולפיכך שבר במסורת יכול להיתפס כממית. מה יהיה עלי אם עשרה דורות קדימה יחיו בני־אדם שאולי לא יחושו כלפי קרבה והבנה?

ובכל זאת, קשה להפנים את המחשבה שלמעשה אין הכרח שתהיה לכך איזושהי השפעה על חיינו שלנו. בפרפראזה על דבריו של סנקה בנושא המוות – כשאני ישנני אז הם אינם, וכשהם ישנם אני אינני. ושוב אני צריכה להזכיר לעצמי שמדובר בשינוי הדרגתי, ושאם אינני דוגלת באיבון מוחלט של החברה ושל התרבות, האפשרות של שינויים עצומים קיימת תמיד, גם ללא ההקשר הפמיניסטי.

הפחד מקילוף הבצל:

לרכוש מודעות פמיניסטית משמע לקלף מעלי לאט – בהנאה אך גם בייסורים – את מה שלימדו אותי על נשים וגברים. מכיוון שהלמידה הזאת עמוקה מאוד, מדובר

בישולים

גייל הראבן

בקילוף יסודי. קיים קשר פלאי למדי בין זיהוי הסיפורים שסיפרו לנו על עצמנו, על טבע העולם ועל טבעם של אנשים אחרים, לבין היכולת להשתחרר מאותם תפיסות וסיפורים. המודעות לאופנים שבהם הותנינו כנשים וכגברים מאפשרת לבצע בחירות חדשות בעניינים שברגש, במעשה ובטעם.

אך מה נשאר שם כשמסיימים לקלף את הבצל? האם יש בי משהו מעבר לסכום הסיפורים שספגתי אל תוכי? מה ייוותר שם בסוף התהליך, מלבד קצת ידע מדעי אובייקטיבי, עמיד בפני קילוף? קיים כמובן אותו גרעין אני, הדורש ממני להתקלף ולהרחיב את תחום חירותי. אך גרעין מבודד זה איננו מיוחד לי, ואיננו מגדיר אותי כנבדל מאנשים אחרים. מכיוון שכך, קשה לי למצוא בו ניחומים.

העלאת המודעות והרחבת החירות הנובעת ממנה נתפסות לעתים כמין תהליך של איפוס עצמי, משהו בעל אופי התאבדותי במקצת המאיים על תחושת הזהות. אצייר זאת כך: בתחילת הדרך את נמשכת לגברים גבוהים, מבוגרים ממך בגילם, כוחניים ממך, ובעלי יכולת כלכלית או יוקרה מקצועית העולות על שלך. בהדרגה את לומדת כיצד התעצב אצלך דפוס משיכה זה, כיצד ספגת אותו שלא מדעת במשפחתך ו/או בחברה הסובבת אותך. ככל שאת לומדת את מקורותיו של הדפוס, את הולכת ומשתחררת ממנו. ואז מגיעה השאלה הגדולה – מה יהיה טעמך מעכשיו, ואל מי תימשכי – כשגברים גבוהים ונמוכים, עשירים ועניים, מפורסמים ואלמונים, בשבילך הם היינו הך? תהליך ההשתחררות ביטל לכאורה משהו בסיסי מאוד בהגדרת האדם – את טעמו.

הבעיה לגבי פחד הקילוף, ואת זאת עלי להזכיר לעצמי שוב ושוב, היא שפחד זה קשור במעין מגלומניה שכלית, כזו הגורמת לי להניח שבעזרת מאמץ מועט בלבד אהיה לגמרי שקופה לעצמי. לאמיתו של דבר, תהליך העלאת מודעות, לא חשוב מה נושאו, אינו נוגע אלא בקצה קצהו של האני, ואני זה מורכב מכדי להיות מונהר על־ידי תובנות בודדות ביחס לגורמים שהפכו אותי למה שאני. אחרי ככלות הכול, לא לכל גבר גבוה את נמשכת, וקילוף כל גורמי המשיכה למיניהם הוא פרוייקט שהחיים קצרים מלבצעו. בסופו של דבר, האם הידיעה שקלרק גייבל הועמד על כיסא על מנת לנשק את ויוויאן לי בסצינה הידועה מ״חלף עם הרוח״ יכולה לגרום לאשה לשנות את יחסה לגברים נמוכים?

כל תהליך העלאת המודעות נוגע כנראה רק בשכבות החיצוניות של הבצל – האני, וברוב המקרים גם שכבות אלו אינן מוּשלות ממש, אלא רק הופכות שקופות יותר. בסוף התהליך ייתכן שאשה תבין באופן חלקי מדוע היא נמשכת לגברים גבוהים כוחניים ובעלי סטטוס גבוה, ובכל זאת תמשיך להימשך אליהם. אלא שאז ההימשכות לא תיראה לה פתאומית לעד ובלתי מובנת, ואולי מבעד לשכבות השקופות של הבצל תוכל מפעם לפעם להבחין גם בסוג אחר של גברים.

הפחד מפני המוזרות:

נשים רבות נמנעות מ״להיכנס לעסק הפמיניסטי״ או להעמיק בו, מחשש שעיסוק בנושא זה יהפוך אותן למעין ״חיות מוזרות״ שאינן מסוגלות להתרועע אלא עם בנות מינן, קרי: פמיניסטיות אחרות, שאינן מסוגלות לראות את העולם אלא במשקפיים הלא־כל־כך־ורודים של החשיבה הפמיניסטית. ואז, הנאות החיים, מה יהיה עליהן? מארבעת הפחדים, הפחד הספציפי הזה הוא הזר לי ביותר.

אף אשה שאני מכירה לא הפכה צרת מוחין, מרירה או מסוגרת בעקבות התפתחותה לפמיניסטית. יש שהיו כאלה מלכתחילה, אך לא יותר מבכל קבוצת אוכלוסייה אחרת. המרירות, הקנאות וצרות המוחין אינן אלא חלק מהסטריאוטיפ שהודבק לתנועת הנשים, ובסטריאוטיפ הזה צריך להילחם. קיימים בתוך הפמיניזם זרמים רדיקליים המתאפיינים בזעם גדול, אך גם את הזעם הזה אפשר להבין. קיומם של זרמים קיצוניים וזועמים בתוך הציונות לא מונע מרוב האוכלוסייה היהודית בארץ להזדהות כציונית.

להיות פמיניסטית משמעו לנסות להעשיר את הרפרטואר הרגשי־התנהגותי־מחשבתי, וזהו תהליך מהנה מעיקרו. לא מקרה הוא ששיח נשים פמיניסטי מלווה לעתים קרובות לא רק בתסכול ובכעס, אלא גם בהתפרצויות של צחוק, שבא עם תחושה של גדילה ושחרור.

להיות פמיניסטית אין משמעו אובדן היכולת להתבונן בעולם בדרכים נוספות על זו הפמיניסטית (וגם זו איננה אחת). את יכולה לסלוד מיחסו של ביאליק לנשים (״לילית צדתני״ או ״קדושה את מהיות לי חברת״), ובכל זאת ליהנות משיריו ולדעת מה הופך אותו למשורר טוב. נעמי מ״פונדק הרוחות״ ואשת רבי עקיבא יכולות לגעת ללבך גם אם זיהית בגלגולי דמויותיהן את היחס הרומנטי המקצה לאשה תפקיד קורבני, וגם אם את סבורה ששתיהן מציגות את המלכודת העתיקה של ״בעלי הדוקטור עושה בשבילנו קריירה״. כשגרטה גארבו בתפקיד המלכה כריסטינה מוותרת על מלכותה לטובת נשיותה, אינך מחויבת לזעום. מותר ליהנות, ואפשר להביט מהצד על הנאתך, לצחוק – ואולי גם ללמוד על עצמך משהו חדש.

להיות פמיניסטית משמע להרחיב את גבולותייך, ולהיות גמישה יותר, ובשום אופן אין פירושו להצטמצם ולפחות. ובכל זאת, למרות האמור לעיל, גם לפחד השונות יש בסיס במציאות.

בפעם הרביעית שאשה הולכת לראות את ״חלף עם הרוח״ אפשר שתחוש לפתע חוסר נוחות בסצינת האונס המבוקש שמבצע רט באטלר בסקרלט או׳הרה. אם הגבר היושב לצדה מגחך באותם רגעים בהנאה, אפשר שלא תרצה לראותו עוד (אף שיש להניח שלא תעשה זאת בהעדר סיבות נוספות), ואפשר שהוא יחשוב בעקבות כך שהיא ״חיה מוזרה״.

אירוע מעין זה הוא חלק מן המחיר שאדם משלם על השקפת עולם. האפשרות האחרת היא לחיות בלי השקפות, בלי סדרי עדיפויות ובלי טעם, בחוויה של שוויון נפש מתמשך. במובנים רבים פירוש הדבר לא להיות. ■

חלוי
ונגו

עדית פריאנטי

"כמה שנים אפשר לחכות לגט? כמה זמן יכולה אשה לפרנס ארבעה ילדים ולהישאר לבד במאבקה?" שואלות נשים עגונות ומעוכבות גט לא פעם. "תלויות באוויר" – כך הגדירו לא אחת את מצבן.

כ־8,000 עגונות ומעוכבות גט נאבקות במדינת ישראל של היום לקבלת הגט מבעליהן, ועם העלייה החדשה עלול מספרן לגדול בהרבה. חלקן, עקב ההמתנה

מה מציעים החוקי

הממושכת, כבר לא יוכלו לפתוח בחיים חדשים ולהקים משפחה.

ההלכה מבדילה בין מעוכבת גט – אשה אשר בעלה מסרב להתגרש ממנה, לבין עגונה – אשה שבעלה עזבה ונעלם. אך למעשה אין ההבדל כה גדול, ומציאות חייהן של הנשים משני הסוגים מכאיבה.

"לא בניתי את עצמי בזכות בעלי אלא בזכות עצמי, והוא לא יכול לקבוע הכול," אומרת ב', עגונה זה שנה. "יום אחד קמתי בבוקר – ובעלי נעלם. אני נשארתי עם כל החובות שהשאיר. הוא ברח מן הארץ, ואני חייבת לעבוד בארבע משרות כדי לשלם את חובותיו."

סיפורה של ב' דומה לזה של נשים רבות בישראל. הן נאלצות לחכות שנים רבות עד שבית־המשפט יכיר בזכותן לחיים חופשיים משלהן, ויפסוק כי בעליהן חייבים לתת להן גט. אלא שפסיקה כזו היא נדירה למדי. שכן קודם להחלטה שיש לכפות מתן גט חייבים הדיינים בבית־הדין הרבני למצות כמה שלבים: ראשית, הם צריכים להגיע למסקנה כי אין כל אפשרות לשלום בית, וקודם למסקנה זו הם נוהגים לשלוח את בני־הזוג שוב ושוב לנסות לחיות בשלום תחת אותה קורת גג גם כשברור שאין לכך כל סיכוי; שנית, לאחר מכן ובעקבות דיונים נוספים, בית־הדין צריך להשתכנע כי מצווה לתת גט לאשה (מצוות גט), ולאחר מכן כי חובה לתתו (חובת גט).

לות ראוויר

בין שלב לשלב, ובין דיון לדיון, חולפים חודשים רבים. הדיינים, המתקשים להגיע להחלטה, דוחים שוב ושוב את הכרעתם, והפגיעה באשה הממתינה ובילדיה הולכת ומחמירה.

ועם כל זאת, גם כפיית גט אינה מבטיחה כי הגירושים אכן ייצאו אל הפועל. יש לדעת כי הדרך החוקית היחידה בישראל לכפות על גבר לתת גט לאשתו היא על־ידי מאסרו – עד שיאמר, בלשון ההלכה, "רוצה אני". אלא שישנם לא מעט גברים הממשיכים לעמוד בסירובם, על אף שהם

שזהו נושא סבוך במיוחד וקשה לפתרון. זהו תחום הלכתי מובהק, ובגבולות ההלכה לכנסת אין התערבות."

כתוצאה מפעילות השדולה הונחו הצעות חוק חדשות על סדר יומה של הכנסת. אבל, אומרת דניאלה ולנסי, יו"ר הארגון, "למרות שבשנה שעברה היתה לנו הרגשה שעלינו על דרך המלך, היו לנו גם רגעים של ייאוש וסיבוכים משפטיים. זמן יקר התבזבז בגלל מאבקים בין מפלגות ובחירות. אלמלא בעיות אלו, יכולנו כבר להגיע לשלב מתקדם."

לעבוד לפרנסתן – אחרת יפסידו את דמי המזונות. ובמקביל, המוסד לביטוח לאומי אינו מכיר בזכויותיהן. בניגוד לנשים שאינן מקבלות מזונות מהבעל ואשר להן חייב הביטוח הלאומי לשלם על־פי קני המידה הקבועים בחוק, נשים שאינן עובדות כדי לא להפסיד מזונות אינן מוכרות על־ידיו לצורך קבלת דמי אבטלה או הבטחת הכנסה.

הפתרון, כך נראה, הוא הסכם לפני הנישואים. במקרה של גירושים הוא מובא בפני בית־משפט אזרחי, ולאחר שהוא

ם החדשים ל־8,000 עגונות ומעוכבות גט בישראל

יושבים תקופות ממושכות בכלא. האסיר הוותיק ביותר בשל סירובו כלוא כבר כשלושים שנה – ועדיין מסרב לתת גט לאשתו.

וכשהיא מודעת למצב זה, לא פלא שב', בצר לה, אומרת: "ארד מן הארץ, אתחתן בחו"ל ואלד ילדים. עד מתי אוכל להמתין?"

ארגון הנשים העגונות ומעוכבות הגט

ארגון הנשים העגונות ומעוכבות הגט מחפש פתרונות למצב. ראשית, הארגון מנסה להעניק את התמיכה הנפשית – החסרה כל־כך – במצב של אם חד־הורית. במסגרת פעולותיו של הארגון נערכו פגישות בין נשים בכל רחבי הארץ ואף השתלמויות בסופי שבוע. בפגישות אלו התקיימו שיחות בין נשים והרצאות בהשתתפות פסיכולוג. הילדים נהנו מטיולים וממשחקים משותפים.

במקביל לפעילות זו מגיש הארגון ייעוץ ראשוני לפונות החדשות, והוא ארגן הפגנות למען הקמת בית־דין מיוחד לענייני עגונות. באמצעותו אף הוקמה השדולה לענייני עגונות ומעוכבות גט בכנסת.

בראש השדולה עומד פרופ' דוד ליבאי. "השדולה אינה ועדה קבועה של הכנסת. אלה אינם נושאים שעומדים לדיון בכנסת," הוא אומר, "והכנסת אינה מתעניינת, כיוון

הצעות החוק עוסקות במגוון הנושאים הכרוכים בעגינות ובעיכוב גט. כך למשל נעשה באמצעותן ניסיון לקצר ככל שניתן את זמן ההמתנה לגט. נוסף על כך מוצע כי בעל שאינו מופיע לדיונים ובכך מזלזל באשתו ובבית־הדין הרבני – ייענש.

חידוש נוסף מוצע בתחום המזונות: בעל שחויב במזונות והוזמן כדין לדיון בתביעת מזונות – ולא הופיע ללא הצדקה סבירה לכך – דינו מאסר של שלוש שנים. כיום אי־התייצבות אינה נחשבת לעבירה, ואף לא הוכרה עד היום כבזיון בית־המשפט.

הצעה נוספת מאפשרת תפיסת כל נכס של הבעל אשר הגיש תביעת גירושים והסתתר. כדי לרדוף אחרי בעל סרבן הוצע בחוק לשלול את זכויותיו, כגון לרשיון נהיגה או להוצאת דרכון. חוק נוסף מציע לקצר את זמן ההמתנה עד לכפיית גט. כך לא תהיה פגיעה בהלכה, אך ההמתנה לגט תתקצר במידה ניכרת.

הנוסח הסופי של כל הצעות החוק גובש לאחר שורת גרסאות ודיונים משפטיים. חלק מהתיקונים הכלולים בחוקים המוצעים מקובלים על בתי־הדין הרבניים, ולכן יש סיכוי שיעברו בכנסת עקב תמיכת המפלגות הדתיות.

אך בינתיים טרם אושרו הצעות החוק הללו בכנסת, ופתרונן של בעיות רבות מתעכב. כך למשל נשים עגונות או מעוכבות גט, הזכאיות לדמי מזונות, אינן יכולות

מאושר הוא מקבל תוקף של פסק־דין. הסכם כזה אינו מנוגד להלכה – ולמעשה מהווה תחליף לכתובה.

עורכי־דין וסוציולוגים אומרים כי הסכם כזה תורם הן לחיי נישואים מאושרים והן במקרה של גירושים. בזמן הנישואים ברור לכל צד מהן זכויותיו אם הקשר יתפרק, ויש בכך כדי למנוע צעד פזיז לקראת גירושים על מנת לזכות בנתח גדול יותר מן הרכוש המשותף, או להבטיח את החזקת הילדים בניגוד למוסכם בין בני־הזוג: במקרה של גירושים מונע ההסכם סחבת בהפרדת הרכוש ובמציאת פתרון לילדים – שהיא הסיבה העיקרית להתמשכותם הארוכה והמכאיבה של ההליכים המשפטיים.

"מאיס עלי"

מקרה כאוב שהחוקים החדשים, אם יתקבלו, יוכלו לתת לו מענה מיידי, הוא סיפורה של רחל שלומי, הממתינה זה שש שנים לקבלת גט. רחל, בת 28, אשה נעימה לשיחה, הכירה את בעלה בעת לימודיה לתואר ראשון ביהדות באוניברסיטת בר־אילן. בגיל 21 נישאה לו, והנישואים ארכו 10 חודשים בלבד. בעלה, אמנון, הוא שהגיש את הבקשה לגט. בבית־המשפט המחוזי נפסקו לרחל דמי מזונות פעוטים, שאותם שילם אמנון במשך חמישה חודשים

המשך בעמוד 42

ספרות הנשים בשווייץ

ככל שהדבר ייראה תמוה, לאור הדעות הרווחות בישראל על שווייץ, על תרבותה ועל יחסה לנשים, הרי ספרות הנשים והספרות הפמיניסטית שלה עשירה ומשובחת. אמנם נכון, שווייץ נמנית עם המדינות האחרונות שהעניקו זכות בחירה לנשים: חוק זה, ככל שינוי בחוקה השווייצית, חייב היה להתקבל בהצבעה כללית, כלומר ברוב גברי. עם חוקה שכזאת, סבורני שרוב מדינות העולם לא היו מעניקות זכות בחירה לנשים.

הנשים בשווייץ נאלצו איפוא לנהל מאבק ממושך כדי להשיג שוויון זכויות מוחלט, וזה אמנם המצב היום. זה גם מסביר אולי מדוע מ־1945 ואילך הלך וגדל מספר הסופרות במדינה זו. אם ננסה למצוא סממן המייחד את הסופרות האלה, נוכל לומר שהסופרת השווייצית, שלא כאחיותיה הצרפתיות או האמריקניות, אינה "אשה עירונית" גרידא, אלא קשורה קשר אמיץ, אפילו חושני, לאדמה, ומוצאת בה את שורשי יישותה, ואפילו את הכוח הדרוש לה כדי להתמודד עם חברה עוינת ומתנכרת.

מוניק לדראך (ילידת 1938), שקטע מן הרומן שלה "אשה בנפרד" מובא בזה (הוצאת פאייר־לר, פאריס־לוזאן, 1982),

אשה בנפרד

מאת מוניק לדראך

תרגמה מצרפתית: אביבה ברק

עכשיו, משחזרה לביתה, לסלק את תרמילי האפונה משדרותיהם, אבל המלה "שדרה" אינה מדויקת, תילי תילים אלה של אפונה, שיועדה לשימורים, לא אפשר שתהיה להם שדרה, אסור שתהיה, זה "זן מובחר". אן במטבחה, ערימה של ירקות משמאלה וערימה שנייה הולכת וגבוהה מימינה, חמישה קילוגרמים של אפונה, בשביל מי? רז'ין, שביקשה כמות כפולה מזו, וזו בערך הכמות שקטפה בשבילה, רז'ין יודעת לפחות בשביל מי. "רק בשבילי?" – אבל השאלה כבר כוססת בה היסוסים, ועם זאת, קב של תקווה, כך נדמה לה; אי־שם, קשה לי להאמין שלא יהיה שם איש.

"נקבה" היא חושבת במעין כעס עמום. נקבה: הגהירה הזאת לעבר מישהו אחר, והריני קיסוס והוא אילן, זאת כבר חשבתי עם ז'רום, תמונה עתיקת יומין זו של הזוג, אשה אינה קיימת לעצמה ואם היא קיימת כי אז היא אותה אשה נדיבת לב, מסבירה פנים, זמינה, מסורה, שדבר לא ירתיענה לא יעצרנה כאשר האהבה נושאת אותה, הו, האהבה, חושבת אן, וכעסה כבר אינו כוסס בה, הוא כמעט מקבל את הדין, ממרום הפסגה שמשם היא שוב רואה את עצמה, "התמונות שהכניסו לנו לראש", היא אי־אז, הנערה המתבגרת, ילדונת כמעט, אבל שקועה שעות על שעות בספרים, דלי, מאזו דה לה רוש, סלוטר, ואחר־כך גם דארל, לורנס, בראזייאק ועוד רבים אחרים, דמות האשה שהם מציירים לנו, וגרוע מזה: דמות האהבה, האהבה הטהורה האהבה המטורפת האהבה האחת והיחידה, שאנו בוכים וסובלים בגללה, שאנו מקריבים את עצמנו או מתים למענה, פני גבר "שנשאה אליהם באהבה את פניה היפים דוויי הדמעות" ו"אט־אט נטל הוא את השפתיים המתמסרות" ו:

"לפתע היתה קטנטנה בין זרועותיו, קטנטנה ומתרפקת. לא עוד, לא עוד התנגדה לו והחלה להימוג בשלווה מופלאה. ובעוד היא נמוגה כך ונעשית קטנה זעירה בין זרועותיו, חשק הוא בה עד בלי די: כל עורקיו כמו יקדו אליה בתשוקה עזה גם ענוגה, אליה, אל רכותה, אל אותו יופי נוקב שנאצל עליה כשהיתה בין זרועותיו ואשר זרם אל תוך דמו."

איזו מהומה, חושבת אן: מכלול הדימויים הסנטימנטלי והמאולץ, חולשתה של האשה וכוחו של הגבר והאשה "מתמסרת" והגבר "לוקח" ונכון שתמונה זו קוסמת לי, מרגשת אותי: להיות קטנה, מתרפקת ומכורבלת היטב בזרועותיו של גבר היודע, "הלוקח", גבר חדור תשוקה שאפשר לי להיצמד אל גופו ולהניח לעצמי לזרום בלי להרהר בלי לחשוב מרוקנת נעשית פועה, ו"בכל זאת", אן, תרמיל אחר תרמיל, בניחותא, חרף תמונתו המתנוצצת של מישל, "ובכל זאת, ההזדקרות האבסורדית הזאת של רגשותינו, רגשות חסרי אונים מאין כמוהם," מישל, כאילו שגבר בכלל "לוקח" משהו, אדרבה, האובדן

דנה במצבה של אשה שעזבה את בעלה מרצונה, והיא מוצאת את עצמה מנותקת מהכול ומכולם, לפעמים אף מעצמה, בשל היסוסיה, פחדיה, תשוקותיה וחרדותיה של אשה בנפרד. מוניק לדראך מיטיבה לתאר דור חדש זה של פמיניסטיות, שאינן מציבות את תביעותיהן בראש הסולם משום שתביעות אלה מובנות מאליהן. השוויון בפני החוק והזכות להיות שונה מעוררים בעיות נוספות, אינטימיות יותר, ואולי אף קשות יותר לפתרון. ומעל לכול, הקושי לחיות.

האומנם השתחררה האשה מחינוך שביקש לעשותה אשה? האם היא יכולה שלא לסגל לעצמה התנהגות "גברית", שאינה תואמת את רגישותה ואת רגשותיה? לא אשה (על־פי הסטריאוטיפים המקובלים) ולא גבר (מתוך בחירה חופשית), האם יש לה, לאשה זו, מקום בחברה? מי היא ומה היא? אם תדרוש בשאלה זו בדעה צלולה ובאומץ לב, תרחיק אותה דרישה זו עוד ועוד מחברה שאין לה לא שהות ולא תעוזה להעמיד שוב בספק את מערכת היחסים בין גבר לאשה.

ז'אן־לוק ז'אקאר

ז'אן לוק ז'אקר היה דוקטור לספרות ולימד בחוג לספרות צרפתית באוניברסיטת תל־אביב. את הדוקטורט עשה בספרות נשים ותרם רבות לקידום המודעות לספרות נשים בכלל ולספרות נשים בשווייץ בפרט.

לזכרו אנו מקדישות את הסיפור "אשה לבד" שאת תרגומו הוא יזם.

המסחרר הזה, השרטון שעליו איבד ז׳רום את כל ודאויותיו, וכמוהו גם טרנס, הגברים המגמגמים האלה, המגששים באפילה, ״הם אינם מכירים את גופנו יותר משאנו מכירות את גופם,״ ארצות ניכר אלה, שהתשוקה מרחיקה אותן עוד ועוד, כאילו התשוקה מגלה, בבת־אחת, בקרקעית כף היד את כל הפחדים ואת כל הרהיות, ובאמת, ״להתמסר״, מי מהם אינו מתמסר? ואפילו, מי לא ייטמע כליל בקרבה עד אובדן עצמיות זו? הפחד. והיא כובשת את הפחד, והתמונות המוגבהות האלה, כמו חלונות צבעונין בכנסייה, ״ובעוד היא נעשית קטנה זעירה בין זרועותיו, חשק הוא בה עד בלי די,״ ועוד ציורים שגורים כגון זה, חושבת אן, ידה מואטת, ולפתע צצה ועולה השאלה: ״מדוע הבאתי לכאן את מישל בערב ההוא?״ אפילו לא אהבה, אפילו לא היכרות או קרבה הדדית, שהיתה משווה טבעיות לחילופי הגופות האלה, או לפחות עושה אותם מובנים מאליהם; שום דבר, מן הסתם, בערב ההוא, מלבד נשמה חייתית או חסכים לא מוגדרים ולהיטות להשביע אותם מיד ובכל מחיר, כאילו הראש מוכן להיערף והלב להיעקר: כאילו הידיים הפה אבר המין קיימים לעצמם לצורך החיבור האמיץ הזה, שאפשר לצאת ממנו מטוהר, ״רק מנוסה קצת יותר״, חושבת אן ברשעות, אף כי גם היא וגם מישל לא היו נוכחים לגמרי בלילה ההוא: אלא רק ציפורי ראווה, וצבעי הסוואה, והמחוות ההכרחיות, ״לקחת״ ו״להתמסר״, ואפילו הליטופים המסווגים, אווירה של טכניות, הרגשות המעושים, החיבה המעושה, פלסתר של אהבה, והיא, אן, ניאותה להילכד בהם, מתוך צמא אווילי גרידא, וערערה את איסוריה של החירות הזאת, ״החירות הזאת״, היא חושבת בזעם, שהרי אנו קוראים חירות לניצחוננו על התענוג הכובש, שמעתה והלאה אולי הוא אנין יותר, כל עוד אין הרגש נוטל בו חלק?

ובעודה שופתת מים בקערה הגדולה שבמטבחה, ועבודות הבית האלה, הגם שהיא מוצאת בהן משען, נראות בכל זאת נבובות יותר ויותר: ״בעצם, אני מאשימה.״ בעצם, אני איני יכולה לעשות אהבה בלי להילכד בה ותחושת ההשפלה הפוקדת אותה עכשיו, הכעס החפוי על ששימשה בלי ספק כאובייקט, ואף נתנה את הסכמתה לשחק משחק שכלל לא היה בו מקום לקיומה שלה, של אן, ולא לרגשותיה ולא לשום דבר שיש בו כדי להעיד על קיומה ״אפילו לא מן הבחינה הגופנית״ ושמחתה בבוקר יום המחרת, כן, שמחתה לא נבעה אלא מעיוורון מושרש, מן הרצון העז לראות את עצמה נבחרת, אן ולא אחרת, ונחשקת מעבר לחופי התשוקה הפשוטים. עירוב התחומים הזה, כן. ובכל זאת, גם היא לא בחרה במישל, הוא לא היה קיים יותר ממנה, לפחות לא עד עתה, ומה שאירע לא אירע אלא בשל אותו ניצוץ זדוני של חסכיהם ההדדיים.

עכשיו, בכל זאת, הוא קורם עור וגידים בתוך גופה, אין ספק: וגם זאת: גהירה נקבית? הוא קרם עור וגידים והפנים המצטיירות עתה נעשו נחשקות באופן שונה, לצימאונות אחרים, כך נדמה לה. גם זה שקר? אן, רפת רוח, ליד הכיור שמי האפונה המהבילים ניגרים אליו: השקרים בלולים עמוק כל־כך בחומר שקורצתי ממנו, איך אדע? להביט בעצמה ממרחק. להביט בעצמה כפי שיראנה הזולת, כמו אלווינה, או כמו קונספסיון. אלווינה תראה, בוודאי, אבל קונספסיון? קונספסיון כל כולה נתונה תמיד לאהבותיה, כשהיא מדברת, ושפעים שפעים של אהבות רושפות כחרוזי זכוכית צבעוניים סביב הגברים ״שאהבה״, ולו רק לילה אחד. אבל אן אינה נמנית עם הזן הזה, כמדומה, היא מיידית פחות, חששנית יותר, ואולי איזו פורענות מסמנת אותה בסימן שחור?

סבתא: איך הצטיירה האהבה בעיניה של סבתא? אן, החיוך ההוא: כל אימת שהיא רואה את סבתא בדמיונה, סבתא בת עשרים ושבע, טבחית בבית־הקפה פדראל בברן, ואת השוטר הכושל, את סבא, מחזר אחריה: הסימנים היו בוודאי סימנים של פשטות מדהימה: המלים והסימנים; מלים של שוק כמעט, לרוב משא ומתן מאופק במונחים המגלים טפח ומכסים טפחיים, והרגשות חבויים מאחורי העפעפיים המושפלים. איך צמח סיפורם? אן, בחיפזון־מה, כן, רואה את השוטר בא יום־יום בשעת ההפסקה, ואולי בא לסעוד, אל בית־הקפה פדראל, מניח את כובעו על השולחן, ומבעד לדלת המטבח, מביט באשה המפעימה את לבו, והיא, הטבחית, יודעת זאת, גם היא אורבת, עד בוא היום, גינון לשון אחר גינון לשון, אחד משניהם מדבר, סבא בוודאי, ומדבר על אהבתו. אבל כשהיא רואה שוב את פניהם של השניים בתצלומים הישנים הקבועים עדיין במסגרות מעוטרות תותי בר: לא, אולי זו היתה הסיבה, הוא ושלושים ושתיים שנותיו ועבודתו כשוטר, שמאס בה, אולי התחיל סבא לחפש לו אשה כדרך הרווקים באותם ימים: כמי שהולך אל שוק הבהמות, ובברן, כן, ששם אחרי שוק הבצל מתקיים שוק הנערות, וסבתא, בת עשרים ושבע, אפשר להניח שהיתה מוכנה להמיר את מטבחיה הציבוריים במטבח משלה, ואפילו בשמחה, ולחיות במחיצת אותו מסכן שכמותה, ששמו שונה משמה.

מתוך המחזה שירת הלווייתן

מסכים ומסכות

שירת הלווייתן

מאת: אנתוני מינגהלה
תרגום ובימוי: עידו ריקלין
משתתפים: איריס מור, שרית חן, איריס זינגר, איה שבא, עדי לב, אביטל קורמן, חנה ריבר

קרוליין, בחורה רווקה בתחילת שנות ה־20 שלה, עוזבת את לידס, שבה "אף אחת לא מדברת על שום דבר חוץ מעצמה, או אורגזמות... או ניקרגואה," לטובת עיר חוף רדומה בדרום אנגליה, על מנת לבלות בה את חודשי הריונה. היות שלתינוק/ת המיועד/ת שני אבות פוטנציאליים, בוחרים הגברים "לקבל את הרושם שהשני הוא האבא. זה נראה הפתרון הכי פשוט." חוץ מזר פרחים בסוף המחזה מאחד מהם לא נדע יותר מדי על אף אחד מן השניים. קרוליין כבר החליטה שאת התינוק הזה היא תלד, ובמרוצת החודשים הארוכים שלפניה עליה לקבל את ההחלטה הגורלית: האם תגדל את התינוק או תמסור אותו לאימוץ. דילמה זאת היא עמוד התווך של המחזה, וכל אחת מארבע הנשים הנוטלות חלק בחייה של קרוליין אינה יכולה שלא לנקוט עמדה בשלב זה או אחר בעד או נגד, כל אחת בהתאם למטען שהיא נושאת עמה, והצופה מוצא עצמו במצב דומה.

מעורבות זו היא מקור כוחו של המחזה. אמנם פעמיים בהצגה נאמר ש"כל העניין אינו טרגדיה, אף אחד לא מת," אולם ההרגשה שלנו כצופים היא דווקא שהדילמה המרכזית אינה רחוקה כלל מהשאלה הבסיסית של חיים מול מוות, שכן מסירת ילד לאימוץ היא ללא ספק מוות לגבי אם אחת, וחיים שמקבלים אם ואב אחרים.

המערכה הראשונה מאכזבת, ולא ברור אם בשל אשמתו של המחזאי המנסה להציג בפנינו "אחווה נשית" שאינה משכנעת של שלוש נשים – קרוליין, חברתה מילדות שהיא כרגע אם צעירה, וסטלה – מין פאם פטאל שונאת גברים המקפידה שלא לעבוד לעולם, או בשל משחקן החובבני של השחקניות הצעירות.

מצב עניינים זה נגדע באחת עם הצלילים הראשונים של המערכה השנייה, שבה כובשת אותנו עדי לב בתפקיד קייט. הרגישות שלה לסובבות אותה, חוכמת החיים המהולה אך בקורטוב ציניות ("טוב, את מכירה איך אנחנו ההומואים והלסביות... אנחנו אוהבים להיפגע. אה, ולהשחית קטינים, בואי לא נשכח את זה...") נותנות למחזה מכאן ואילך רובד עמוק הרבה יותר. משחקה של עדי לב כה מאופק ויחד עם זה כה משכנע, עד שהכאב בעיניה, כשמתברר לה שקרוליין דוחה סופית את אהבתה ואת הצעתה לשמש אם לה ולתינוק, כובש אותנו. מצוינת גם אביטל קורמן כמעין עזר שכנגד של קייט, תלמידת תיכון עדיין, אך כבר פמיניסטית ולסבית מוצהרת. לגבי דידה, לדילמות של ה"מבוגרות" ישנם פתרונות ברורים. היא מביאה עמה רוח נעורים ושובבות המפיחה רעננות בבמה כולה.

עידו ריקלין ביים מחזה מתוזמר היטב עם מעברים יפים מסצינה לסצינה. התרגום שלו לוקה, לדוגמה, כשניבול פה מקובל באנגלית מתורגם לנאצות צורמות אוזן בעברית. התפאורה של ארז יניב יפה בפשטותה. הוא הקיף את משטחי המשחק שעל הבמה בחול ים, רך וסוחף, שבו מוצאות קרוליין, ואחר־כך שאר הדמויות, מפלט מתלאות הרגע.

המחזה הוא כבן עשר שנים, ושירת הלווייתן – אותו שילוב של צליל ומוסיקה שאמורים לדובב את העובר כשהוא עדיין ברחם אמו – מזכירה לנו שהשאלות המרכזיות של המחזה לא איבדו כלל מחריפותן: האם היריון הוא "גלגל רזרבי" לאשה, שטוב לה להיפטר ממנו כמה שיותר מהר? או אולי זו דרך להגשמה עצמית? התיתכן אהבה בין גבר לאשה שאין בה ניצול פיסי או נפשי, או אולי זו האמיתית היא רק בין אם לילדה? ומה עם אהבת אשה לאשה? אנו עדיין בעיצומו של החיפוש אחר התשובות.

ריבי אופנהיים

תלויות באוויר

סוף מעמוד 37

בלבד. בתחילה היה אמנון מופיע לדיונים שנערכו בבית־הדין הרבני בתל־אביב. אך אחר־כך, במשך שלוש שנים תמימות, הוא נעלם והסתתר ברחבי הארץ. שלושה בלשים פרטיים חיפשו אחריו לשווא. הבלש הרביעי הצליח לאתרו. בית־הדין הרבני לא האשים את הבעל בביזיון בית־המשפט.

בזמן זה המשיכה שלומי בלימודיה, וסיימה תואר שני בתלמוד. היא הצטרפה לארגון הנשים מעוכבות הגט כשותפה פעילה. לא פעם תקפה אותה הרגשת ייאוש: ״נראה היה לי כי לעולם אשאר במצבי זה, ואמנון לא יימצא,״ אמרה.

בבית־הדין הרבני טענה רחל טענת ״מאיס עלי״, טענה הלכתית שאפשרה פסיקת חובת גט. אך הדיינים סירבו לפסוק חובת גט, והגיעו להחלטה של מצוות גט בלבד. ״אני מכירה נשים שהמתינו גם 18 שנה, גם יותר מ־20 שנה לקבלת כפיית גט, למרות שהנסיבות לאורך השנים לא השתנו. לְמה בעצם ממתין בית־הדין? אם אשה זכאית לכפיית גט, מדוע מעכב בית־הדין את פסיקתו? הרי שום דבר לא ישתנה במשך השנים.״

סיכוייה של שלומי לזכות בחיים חופשיים אכן הולכים ופוחתים עם השנים. עד לקבלת הגט היא אינה יכולה להינשא, ואף להביא ילדים לעולם אינה יכולה כיוון שייחשבו ממזרים. ״היינו בכנס של הארגון,״ סיפרה. ״היו בו נשים מטופלות בילדים, הממתינות מעל 15 שנה לקבלת הגט. אני הייתי הצעירה ביותר וללא ילדים. במקום שאני ארחם עליהן, למעשה הן ריחמו עלי. הן לפחות הספיקו להקים משפחה ולגדל ילדים.״

רחל הוסיפה להתעקש על זכותה. היא פנתה לבית־הדין הגדול לערעורים בירושלים, ויחד עם עורך־דינה ערכו מסמך עב כרס להוכחת טענת ״מאיס עלי״, על מנת לזכות בפסיקה של חובת גט. לאחר דיונים משפטיים נוספים נקבעה בקיץ 1990 חובת הגט.

באוקטובר '90, בעזרת הבלש הפרטי, אותר הבעל ונידון למאסר בגין אי־תשלום מזונות. ״אבל בשבילו הכלא הוא כמו בית־הבראה,״ אומרת רחל שלומי. ״הוא מוכן לשבת ולסרב לתת גט אף אם בית־הדין יכפה זאת עליו.״

הבעל לא נשאר בכלא זמן רב. לאחר שישה חודשים הוא השתחרר, שכן בכך ריצה את עונשו. ״הבעל צחק על כולם,״ אומרת דניאלה ולנסי. ״זה רק מוכיח כמה נורא שעדיין אין חוק, ושאנשים כאלו אינם נחשבים לעבריינים ללא קשר למזונות.״

רחל נשארה ״תלויה באוויר״. מצד אחד, בעלה שלא שילם את דמי המזונות במשך שנים, יצא – אחרי עונש מאסר קל וקצר יחסית – לחופשי, ומצד שני הוא ממשיך בסירובו, ומרוקן מתוכן את פסק־הדין המחייבו לתת לה גט. ■

על ספרים וספרות

גולה בארץ המובטחת

מאת מרשה פרידמן
מאנגלית: מירי קרסין
ברירות הוצאה לאור, 1991

״ההקשר הסובייקטיבי בו נוצר ספר זה הוא התנסותי כעולה חדשה נלהבת, שאימצה אל חיקה באהבה את הארץ, את אנשיה, את תולדותיה ואת עתידה. אחת אשר בלא לחשוב על ההשלכות האפשריות, הטילה את עצמה אל תוך הפעילות לעיצוב אותו עתיד, ואשר כתוצאה מכך מצאה עצמה 'פרסונה נון גראטה', אישיות בלתי רצויה. זהו סיפור של עלייה ושל ירידה. כתבתי את הספר בין השאר כדי להסביר לעצמי מדוע ירדתי. עם צאתו לאור בעברית, אני מקווה שיהיה בו כדי להסביר גם לאחרים את צעדי זה.״

כך מרשה פרידמן בפתיח לספרה, הבא לסכם 14 שנות חיים ופעילות פוליטית בישראל, שנים של התלהבות, גילויים, הישגים, הוקעה חברתית, קשיים פוליטיים ואישיים, שהובילו אותה בסופו של דבר לעזוב.

מרשה פרידמן הגיעה מארה״ב לישראל אחרי מלחמת '67 כדוקטורנטית לפילוסופיה, אשתו של מרצה לספרות אנגלית ואם לבת. במקביל לניסיונותיה להשתלב בארץ החלה לגלות את תופעת דיכוי האשה. בינואר 1974 נבחרה לכנסת כנציגת הפמיניסטיות בתנועה לזכויות האזרח של שולמית אלוני. במשך ארבע שנות כהונתה בכנסת הלכו וגברו הקשיים ביחסיה עם שולמית אלוני. לקראת סוף הקדנציה הקימה סיעה ״סוציאליסטית עצמאית״ יחד עם לובה אליאב, תוך הבעת תמיכה ברורה בזכות ההגדרה העצמית של הפלסטינים.

במקביל המשיכה פרידמן לנהל מאבקים למען זכויות הנשים, העלתה מעל במת הכנסת נושאים שהיוו טאבו בחברה הישראלית (נשים מוכות, הפלות), והפכה עצמה סמל שאליו התנקזו כל הרגשות העזים שנושא שחרור האשה עורר בחוגים רחבים בחברה. עם סוף הקדנציה ב־1977 החליטה פרידמן לא לחזור לכנסת אלא להעביר את המנדט שלה לתנועת הנשים, דרך הקמת ״מפלגת נשים״ שלא היא עמדה בראשה. באותה תקופה החלה פעילות מסוג חדש בחיי התנועה הפמיניסטית – מקלטים לנשים מוכות ומרכזי תרבות פמיניסטית.

היא תרמה רבות להקמת קהילה לסבית־פמיניסטית בחיפוש אחר דרך חיים אלטרנטיבית. ב־1982, ערב מלחמת לבנון, עזבה מרשה פרידמן את ישראל.

רשימה מקוצרת זו של הפעילות הפומבית של מרשה פרידמן מהווה את המסגרת לספרה. היא מהווה גם סיכום שלבים מהותיים וחשובים בדרכה של התנועה לשחרור האשה בישראל: הדרך האמוציונלית של גילויי הדיכוי, הזעם, הרצון לשנות, דרך שעברה בתחילה לבד, ובמהרה יחד עם נשים נוספות: הניסיונות למצוא דרכים לפעולה, דרכים לשכנוע, דרכים להגיע אל עוד ועוד נשים. זהו סיכום של דרך קשה רצופת הישגים ומפלות – הן פוליטית והן אישית. וזהו המפתח לספר זה. זהו ספר על עשייה פוליטית ועל יחסי הגומלין שבין התפתחות פוליטית לחיים אישיים. נאמנה לאמרה הפמיניסטית ש״האישי הוא פוליטי״, אין פרידמן מותחת קו ברור בין תחום העשייה הפוליטית לבין חייה האישיים.

הספר עוסק בכמה מעגלים פוליטיים־אישיים. זהו סיפור דרכה שלה מאשת איש ואשת משפחה לחברת כנסת וסמל פוליטי. זהו סיפור הניסיון להפוך לחלק מהחברה והנוף הישראליים, ניסיון שנכשל, לפחות סובייקטיבית. זהו גם סיפור קשייהן של נשים פמיניסטיות להתמודד עם נושא המנהיגות. נושא זה, שהוא אחד המרכזיים בספר, עולה הן דרך יחסיה של פרידמן עם שולמית אלוני, והן דרך יחסי חברות התנועה הפמיניסטית (על אגפיה השונים) עם פרידמן עצמה.

לדעתי, הקטעים המתארים את מערכת יחסי הכוחות בתוך תנועת הנשים הם החשובים והמרגשים ביותר. בקטעים המוקדשים לנושא זה בספר חושפת מרשה פרידמן את אחד הצדדים הכואבים והקשים בפעילות הנשים, מעבר לפרטים המסוימים של המקרה שלה. ״אנו מונעות [...] על־ידי החזון האוטופי אודות חברה בה אין מקום לשלטון זולת השלטון העצמי, חברה שבה כוחות האחווה והאכפתיות הנשיים יחליפו את הצורך בסמכות. אנו כותבות על כך בספרות שלנו, ומצפות מעצמנו שננהג בהתאם גם בחיינו הפרטיים. בספרות, האוטופיות הן נשגבות; אך בחיינו ובארגונינו השתקפותן עגומה. [...] אנו זקוקות למנהיגות משלנו, אך נוטרות להן כפי שפעם נטרנו לאמותינו. אנו מייפות את כוחן פה אחד, אך שוחקות אותן עד דק ברגע שהן מממשות את הכוח שהאצלנו עליהן. אנו מתכחשות לאותן מנהיגות שבעקבותיהן אנו רוצות ואף צריכות ללכת:

אנו מוקיעות אותן ואולי אף שונאות אותן. אנו מקנאות בתהילה שלהן." כאן חושפת פרידמן את כאב הבגידה שחשה, והיא מעלה לדיון שאלות חשובות לכולנו.

את כאבה חושפת פרידמן לאורך כל הדרך. את הקשיים בהיותה חשופה לביקורת מתמדת, למתקפות פומביות, "עליהום" בכנסת, בעיתונות וברחוב. התשלום היה גבוה. היא חדלה להיות אדם פרטי. היא איבדה תמיכת חלק מחברותיה למאבק, ובשלב מסוים נראה היה לה כאילו היא עומדת לאבד את אהבת בתה. היא גם איבדה את תחושת "הבית" שרכשה לה בארץ, וחזרה לחוש כזרה, גולה בביתה החדש.

"גולה בארץ המובטחת" הוא ספר קריא מאוד, הרבה הודות לתרגום הקולח. הספר אינו מסמך היסטורי במובן הרגיל. אין כאן תיעוד מדויק ומלא, אלא סיפור סובייקטיבי של מאבק פוליטי ואישי, והצורך של מרשה פרידמן להצדיק – בעיני עצמה ובעיני חברותיה – את מעשיה בעבר ואת עזיבתה. אך מעבר לתחושות שלה ושל הנשים הרבות שהיו שותפות לפעילותה, הספר מעלה ומתעד עשייה פוליטית חשובה ביותר. היום אין מי שמעמיד בסימן שאלה את הצורך בקיום מעונות לנשים מוכות בתמיכה ממשלתית. אך זו היתה מרשה פרידמן שהעלתה את שאלת הנשים המוכות לראשונה בכנסת, ועמדה לבדה מול שטף ההתנגדות להתייחס לנושא ברצינות, בדיחות גסות ואוויליות, ורצון לטאטא את הנושא ("אצלנו זה לא יכול להיות"). היא לא ויתרה, לא בכנסת ולא בשטח. יחד עם קבוצה של פמיניסטיות הקימה את המקלט הראשון לנשים מוכות בחיפה. כך גם לגבי נושא ההפלות, הפצת ספרות פמיניסטית בארץ, הקמת מרכזי תרבות לנשים, ניסיון להשיג פתיחות וקבלה לנושא הלסביות וההומוסקסואלים בארץ, הקשר – שהיום מקובל על מרביתנו – בין תנועת הנשים לתנועת השלום, ועוד ועוד.

אינני אובייקטיבית בבואי לכתוב על מרשה פרידמן. הכרתי אותה, עבדתי לצדה במסגרת תנועת הנשים, למדתי ממנה. אישית אני אסירת תודה לה. אני בטוחה שתרומתה היתה גדולה לכולנו, ובכך שהפכה לסמל וללוח־מטרה לכל רגשות שנאת נשים ופחדים מנשים, שילמה היא מחיר כבד מאתנו ופתחה עבורנו דרכים ואפשרויות. הנשים שפחדו מ"הרדיקליות" שלה בנושאים שונים, משאלת היחס לפלסטינים ולכיבוש ועד לשאלת הלסביות ויצירת "תרבות וצורת חיים אלטרנטיבית" – טעו. גם אם היא מציגה נקודת ראות סובייקטיבית, וגם אם היא מונעת על־ידי הצורך להסביר ולהצדיק, ספרה חשוב ומרגש: הוא חלק מההיסטוריה שלנו.

אמירה גלבלום

פיתיון

מאת שולמית לפיד
כתר, 1991, 227 עמ' *

אני מאוכזבת. "פיתיון" של שולמית לפיד הוא בשבילי נסיגה – על רקע ההבטחה של "מקומון", ספרה הקודם של לפיד. ב"מקומון", שבו מפענחת הגיבורה, ליזי בדיחי, פרשת רצח, הוצעו פנים חדשות בפנורמה של הדמויות הנשיות בספרות העכשווית. אבל "פיתיון", כשמו, הפיל אותי בפח. אם חשבתי שליזי בדיחי היא "אשה חדשה", התבדיתי. בדיחי היא מראית עין. לאמיתו של דבר היא אותה הגברת הסטריאוטיפית המצויה בשינוי אדרת. היא אמנם חיה בגפה, מתפרנסת מעבודה שהיא מרכז חייה, לא נכנעת, מתעקשת. אך למרות מה שנראה כצמיחה של אישיות מרדנית, חדשה, היא מנוצלת לכל אורך הדרך, על־ידי אויביה ואוהביה גם יחד, וכולם, כמה מפתיע, גברים.

הספר הזה ממש הכעיס אותי. בעוד ש"מקומון" נראה כפריצת דרך, "פיתיון" הוא לעג עמוק לרש. אם לפיד עוררה בי איזשהן ציפיות לדמות אוטונומית המעוררת כבוד במאבקיה היומיומיים להישרדות עצמאית, "פיתיון" גיחך את ציפיותי. האמירה של "פיתיון" באמצעות בדיחי היא שכל אשה, עצמאית ככל שתהיה, היא עדיין בובת משחק בידי הגברים שהחיים להם הם מקצוע. החיים של ליזי בדיחי, לעומת זאת, הם תחביב.

בדיחי יותר חכמה ממה שהיא נראית, כ"מחמאות" הסובבים אותה. אבל גם לחוכמתה יש גבול. היא כנראה מפתיעה רק ביחס לנשים אחרות, אך ביחס לגברים היא מוצגת כילדה המשחקת במשחקים של גדולים. "הגדולים" האלה הוליכו אותה שולל, הפכוה לקורבן, והיא עוד מקבלת זאת באהבה או בהבנה המתגברת על כעסה. לא רק המניפולציות על חשבונה מרגיזות אותי, אלא בעיקר עיוורונה. כשגיסה, בנצי השוטר, המנהל את החקירה, מפציר בה (לכאורה) לחדול מחקירותיה בתואנה של דאגה לשלומה (של החלשה), הוא זורק לה: "אל תשחקי אתי משחקים, ליזי. יש לנו עסק עם רוצחים. תכניסי את זה לראש שלך. רוצחים!" וליזי עונה לו: "אני לא צריכה להכניס לי את זה לראש. זה נכנס לי לדירה." מעכשיו – כמו גיבור טראגי עיוור, באירוניה דרמטית, שאולי מתאימה לגיבור טראגי בעל היבריס אך לא לגיבורה שלנו (אלא אם כן היא אשה, כנראה) – תבחין ליזי בכול, חוץ מאשר ב"משחק האלים" שמשחקים בה הגברים. כילדת שעשועים תשחק לפני המושכים בחוטים.

גם הביקורת האפשרית שהיתה יכולה לעלות בקשר ליחסם של הגברים אל בדיחי אינה ממומשת. אין לנו ביקורת על בנצי, השוטר הטוב. הוא בסך הכול יוצא הרבה יותר "גבוה" מ"גובהו הטבעי". והשוטר הרע, הפושע, הוא פושע. אין לנו ציפיות ממנו. האפשרות לביקורת שמעלה בדיחי (או לפיד) מוחמצת: "נדמה שאהב את תמי, ועם זאת, הוא לא ייחס חשיבות רבה לעובדה כי בזמן שהיה חבר שלה הוא בלש אחריה, רימה אותה, הוליך אותה שולל... היא תהתה אם גם אצל שוטרים אחרים רדיפת הצדק מולידה מוסר עקום. מין עיוות מקצועי שלפיו כל האמצעים כשרים בדרך לחשיפת האמת. האם גם אילן ובנצי, שני הגיסים שלה, מאמינים שהאמת עומדת מעל לכול, תמיד בכל תנאי?"

ביקורת מעניינת כזאת על התפיסה הגברית של הצדק היתה אפשרית כאן, אך היא נאלמת. בדיחי מולכת שולל בדיוק כמו תמי, הקורבן, על־ידי אוהבה, המרשה לעצמו לקדש את כל האמצעים על מזבח מה שהוא חושב לקדושת המקצוע ("אני שוטר הגון ואחראי"). ואכן, בנצי יוצא שוטר אחראי והגון. הוא הרי הציל את בדיחי אחרי שהפך אותה לפיתיון. וליזי, הרואה בבירור את קורבניותה של תמי, אינה מסוגלת לראות שהיא עצמה הקורבן האמיתי של המערכת הגברית המונהגת כאן על־ידי בעל־בריתה. העיוורון הזה שלה מעצבן אותי.

בדיחי עלובה ומרומה. היא סופגת השפלות ממרבית הגברים: מהבוס שלה, מבנצי גיסה המנצל אותה, ומרוזי שגם הוא מנצל אותה ואף מנסה לרצוח אותה, כפי שרצח את תמי.

בדיחי נראית עלובה גם במישור הרומנטי. עם מי יש לה יחסים? עם מי שינסה להפוך אותה לקורבן טוטלי. והיא עוד משלה את עצמה שהיא אחראית ליחסים אתו. מדוע? רק מפני שהיא יזמה אותם לראשונה? או אולי בגלל העובדה שהיו אלו יחסים רק על בסיס מיני? איזה מין רעיון זה שיחסים רק על בסיס מיני הם סימן לשחרור? וכשהיא חוששת שרוזי עזב, היא מנחמת את עצמה: "היא לא הרגישה מנוצלת, שכן במידה רבה היוזמה היתה שלה." אותי היא לא שכנעה שאינה מנוצלת, גם מינית.

אבל לא רק בעניין של בדיחי, אלא בעניין הנשים בכלל הספר הזה מאכזב. תמי, הקורבן הראשון של הסיפור, אשה עצמאית

* את הרשימה הזאת כדאי לקרוא רק לאחר קריאת הספר.

יחזקה, הולכה שולל ונרצחה בידי מאהבה בגלל תאוות הבצע שלו. וקבוצה של אמהות כמו אמה של תמי המסיימת את חייה כבר־מינן בשל התנכלויות בעלה, או אמו של חזי המנוצלת על־ידו, ואחר־כך גם על־ידי השוטרים הטובים שלא יספרו לה על הירצחו עד שהדבר יתאים ל"צדק" שלהם – אינן מציעות אלטרנטיבה לקורבניות הנשית. וכל זה, אגב, על רקע מלחמת המפרץ, שהיתה, כדברי מס השפתיים של לפיד, המלחמה של האמהות.

גם מה שנראה כאפשרות אלטרנטיבית, חברות בין נשים, לא קיבל תהודה מרכזית. החברות של בטי ופולט היתה מפלט לשעה, אך זו שבין ליזי לדורית היתה רזה, והידידות של קלרה וליזי נועדה לקדם את יחסי ליזי עם גברים.

אני מצטערת, לפיד. זה לא זה. גם הרומן הכמו מובטח לליזי כ"פרס" על מעלליה אינו מה שלקחה לעצמה ב"מקומון". שם היתה לה אהבה. ה"פרס" הזה עלוב, כמו דמותה של בדיחי, שלא חדלה להיות נערה נרגנת, מתמרדת, ילדותית, שלא גדלה מן הרומן הקודם. חבל.

ליזי היא גם קורבן של יוצרתה, שבחרה בה כפיתיון לטובת המוצלחות של הסיפור. ברמה הזאת, זה לגיטימי. אך ברמה של בניית הדמות הנשית, זוהי מעילה באמון. ורק כדי לא להרפות מהאופטימיות הבדיחית שלי, אני מוכנה להתייחס לעניין זה כאל "עיקר בן חלוף".

רחל גיורא

משהו קרה לי

מאת פיליס סויט
מאנגלית: גילה ברגיל וולף
ברירות הוצאה לאור, 1991

"משהו קרה לי, אני מרגישה אחרת, אני פוחדת לדבר על זה." כך נפתח הספר הרגיש והעדין הזה, המטפל בכשרון בפגיעה מינית בילדים. למעשה, זהו מסע השתחררות מהסוד, מהפחד, מרגשות האשם. הספר אינו מתרכז – למעשה אינו נוגע כלל – במעשה עצמו, ואין שום תיאור של מה שקרה. העלילה כולה מתרחשת באזור הדמדומים, מאחורי ה"משהו" – הניצול, הפגיעה המינית – עד שהילד או הילדה אוזרים עוז, מספרים מה שקרה, מקבלים עזרה ומתחילים להרגיש טוב יותר.

האיורים, הפשטניים משהו, הולכים באותו קו: כל עוד הילדה או הילד שומרים את סודם לעצמם, הם מצויירים לבדם. מהרגע שפנו לקבל את תמיכתו של עולם המבוגרים, הם כמעט תמיד מופיעים לצדו או בחיקו של מבוגר אוהד, שמגעו תמיד ובמובהק הורי ולא מיני.

ולמרות שהספר מדלג כמעט באופן קליל על ה"גועל נפש", הוא מנסה לכלול את כל התחושות האפשריות בעקבותיו: בושה, הפחד שיחשבו שאת/ה אשמ/ה, הגועל, התחושה שאת/ה מלוכלכ/ת עכשיו, הרצון שתבוא פיה טובה ותבטל את כל זה, החשש שלא יאמינו לך. יפה היה בעיני שאין גינוי למבוגר המתעלל. "יש מבוגרים," אומרים הילדים בספר, "שמתבלבלים לפעמים, ועושים דברים שאסור. גם הם צריכים עזרה."

בעיה אחת בכל זאת יש לי עם הספר הזה, ובעצם, זו בעיה שלא הוגן לתלות אותה רק בו: הורים, או אנשים אחרים שתפקידם לגונן על ילדים, תמיד הולכים על חבל דק מאוד: עד כמה להזהיר, כמה להפחיד. אם מבקשים, למשל, להמחיש לילד את האיום שבפגיעת מכונית – באמת צריך למלא את לילותיו בסיוטים על מכוניות מתקרבות? והדברים עדינים הרבה יותר כשמדובר באזהרה מפני היטפלות מינית. האם הבנות שלי צריכות להסתובב בהרגשה שכל מבוגר הוא אויב בפוטנציה, כולל הדוד החביב שבאמת רק צובט בלחי? ואם לא, ואם אני משאירה אותן בתמימותן, האם איני חושפת אותן לניצול של התמימות הזאת? אהוד מנור סיפר פעם בריאיון שהוא עצמו הזהיר כל־כך את בנותיו, עד שפעם עצרה לידן מכונית והנהג שאל איפה רחוב זה וזה, והן פרצו בצווחות בהלה ונמלטו מהמקום.

למי מיועד הספר הזה? קודם כול, הוא מצוין כחלק מטיפול בילדים שנפגעו וסיפרו על כך. אך האם רצוי כי יקראו אותו גם ילדים שככל הידוע אינם יודעים כלל מה זאת התעללות מינית? לא פתרתי לעצמי את השאלה הזאת. בסתירה הזאת טמונה כל הפרובלמטיקה של גידול ילדים והגנה עליהם בעולם שיודע להיות מאוד אכזרי לילדים שלו.

שלומית לן

האני הרעב

מאת קים צ'רנין
אלפא / זמורה ביתן, 1988

"האני הרעב" הוא ספר על הקשר שבין יצירת זהות נשית חדשה של נשים בנות זמננו, או מאבק על זהותן, לבין בעיות אכילה. הספר עוסק בתהליך פענוח הדרגתי של יחס מופרע למזון, שמאחוריו מסתתרת לעתים בעיה קשה בקשר לזהות נשית, בעידן שבו נשים נתבעות לחרוג מהתפיסה המסורתית של דמות האשה. הקושי שיש לבנות זמננו עם זהותן הנשית כרוך לפעמים במאבק להתנתקות של בת מאם. הבעיה חריפה במיוחד בתקופה שבה הבת נדרשת לעלות על אמה ולהשיגה. אובססיית המזון של נשים כיום מכילה את כל האלמנטים של טקס מעבר, אך ללא השגת המטרה. הפרט אינו מתקדם משלב אחד במעגל החיים לשלב הבא.

בספרה "המיסטיקה הנשית" (1963) כתבה בטי פרידן על "הבעיה שאין לה שם". היא תיארה את חייהן של נשים שסבלו מתחושת ריקנות ללא מצוקה כלכלית.

"הבעיה שבמשך שנים רבות לא דיברו עליה היתה קבורה עמוק במחשבותיהן של נשים אמריקניות. באמצע המאה העשרים נטרדו נשים רבות בארה"ב על־ידי מין אי־שקט מוזר. תחושת חוסר סיפוק, כמיהה. כל אשה נשואה שהתגוררה בפרברים נאבקה בה לבדה. בשעה שסידרה את המיטות, קנתה מצרכי מכולת, התאימה אריגי ריפוד, אכלה כריכים עם חמאת בוטנים, הסיעה את הילדים לצופים, שכבה לצד בעלה בלילה, היא פחדה להציג אפילו לעצמה את השאלה האילמת: 'וזה הכול?'"

בטי פרידן הסיקה כי תחושות אלו לא נגרמו עקב הדחקה מינית, כפי שהיו טוענים רוב הוגי הדעות והפסיכולוגים בני דורה. "התיזה שלי היא, שכיום... זוהי בעיה של זהות – גדילה שנעצרה, או התחמקות מגדילה, שהמיסטיקה הנשית מנציחה. התיזה שלי היא, שכפי שהתרבות הוויקטוריאנית לא הרשתה לנשים לקבל את צורכיהן המיניים הבסיסיים או לספק אותם, כך גם התרבות שלנו אינה מרשה לנשים לקבל או לספק את הצורך הבסיסי שלהן לגדול ולממש את הפוטנציאל שלהן כבני־אדם, צורך שאינו מוגדר על־ידי תפקידן המיני בלבד."

מלים אלו נתנו בידי צ'רנין את המפתח החסר אל הסבל הנעול של עצמה. "תפסתי," היא אומרת, "שבעיות המזון שלי קשורות איכשהו למאבק על זהות." התביעה מהנשים להסתגל לעולם של גברים, להתאים את זהותן למודלים גבריים, היא המסבירה את האובססיה שלנו להוריד משקל ולהישאר קטנות גוף. ההתעקשות לעצב את גופנו מחדש כך שיתאים ללבוש גברי, הסתתרותנו מאחורי תחפושת גברית חיצונית, הזלילה הנואשת של מזון, ההרעבה העצמית, ההקאה של המזון שאנו קולטות לתוכנו, כל אלה מבטאים את כובד המשימה של ההתפתחות העצמית הנשית. "עוגמת הנפש מול הראי, כשאנו מודדות זוג מכנסיים שאינם לפי מידתנו, היא עוגמת הנפש של מי שעומד פנים אל פנים עם העובדה שהוא, באופן יסודי ובלתי הפיך, נקבה – ולפיכך מנוע מן הזכות הלגיטימית המלאה להתפתח."

בהתנגדות להיות נקבות יש משהו חמור מקנאת הפין שהציע פרויד. בעיית הזהות הנשית המציקה לנו ביותר קשורה להיותנו בנות לאמהות, ולידיעה שחיינו מעידים בהכרח על חיי אמהותינו. אנו משקיעות אנרגיה בעיצוב גופנו, כך שיעזור לנו להעמיד פנים שהפכנו מבנות של אמהותינו לבנים של אמהותינו. "אם רצוננו להבין את המאבק לזהות נשית," אומרת צ'רנין, "עלינו למקם אותו תוך התייחסות למפגש הגורלי הזה שבין האם שחייה לא הוגשמו, לבין הבת שההזדמנות להגשמה מונחת לפניה." בעולם הדמיון של האשה המקיאה שולטת דמותה של אם שמנה, המתחבאת בבתה, ואותה היא מנסה להקיא מתוכה.

צ'רנין סבורה כי אנליזה פמיניסטית יכולה להקל על נשים אלו. היא תאפשר להן לראות את בעייתן כבעיה של דור הנאבק על ההתפתחות שחסרה לאמהותיהן.

רחל גיורא

סרטים שראיתי

מאת רחל אוסטרוביץ'

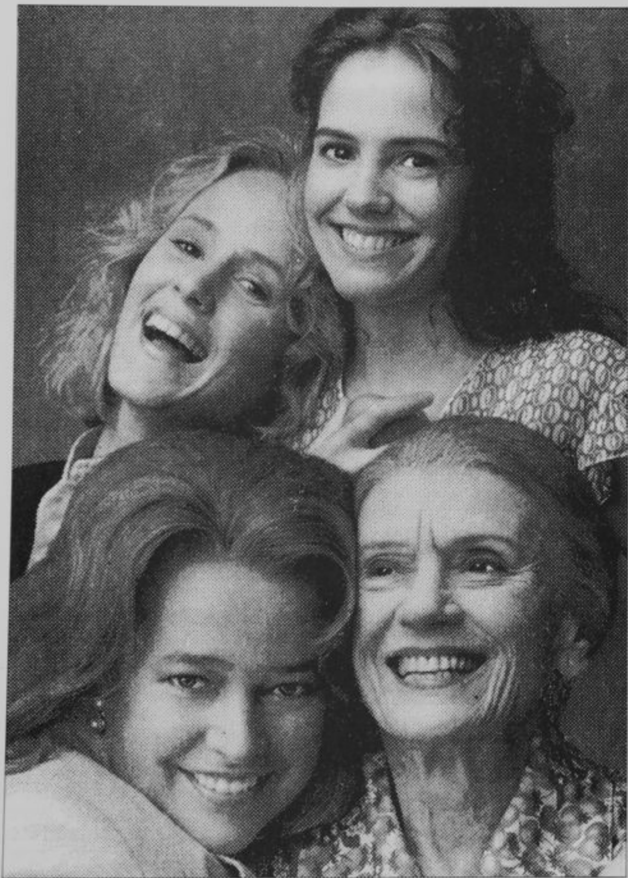

שהות קצרה בניו־יורק בשבוע חורפי וקר הביאה אותי להתחמם בבתי־הקולנוע שבהם מוצגים הסרטים המדוברים של העונה, מועמדי האוסקר, סרטים שיגיעו (אולי כבר הגיעו) בקרוב גם אל מסכינו. הוליווד ממשיכה במעין אובססיה לא מובנת להאדיר את השמות הגדולים של הפשע המאורגן בארה"ב. אחרי ההצלחות המסחריות של "החברים הטובים" ו"צומת מילר", הגיע תורו של "באגסי". סיפורו של בנג'מין סיגל – ששנא את הכינוי שדבק בו, באגסי – והיה ידוע ברציחותיו ובייסוד אזור הימורים הגדול בעולם – לס־וגאס. על "תרומתו" זו לאנושות הוא זוכה לבימוי מפואר של ברי לווינסון בכיכובו של וורן בייטי. והנשים? כמו המסורת בז'אנר הזה, לגבר שתי נשים: זו שמגדלת את ילדיו, והאחרת שאתה הוא חולק את מיטתו ואת תאוותיו.

הבמאי מרטין סקורסזה מחפש את הצד האפל והאלים של החיים. כמו בסרטו "נהג מונית" יש לו עניין לבחון דמות חריגה, שהקושי שלה להשתלב בחברה מלבה את יצר האלימות החבוי בה.

גם בסרט CAPE FEAR, עיבוד מחודש לסרט בשם זה של J. Lee Thompson משנת 1962, מגלם רוברט דה נירו את דמותו של רוצח פסיכופט, שזה עתה יצא מבית־הסוהר והוא מטיל את אימתו על משפחה אמריקנית (בגילומם של ניק נולטה, ג'סיקה לנג, וג'ולייט לואיס כבתם המתבגרת). הרוע של הרוצח שולט בחיי המשפחה בלי שנבין את מניעיו, ועל כן רוברט דה נירו אינו אמין ואינו מעורר אמפטיה קלושה כפי שהצליח לעורר במשחקו המשובח ב"נהג מונית". קשה להבין מה הניע את סקורסזה לעבד מחדש סרט ישן בלי לשנות את מערכת היחסים והדמויות. בעיקר קשה לתפוס מדוע הנשים של 1991 הן מפוחדות, לא חכמות, חסרות יוזמה ותלויות בכוחו הפיסי של אב המשפחה שיצילן מן המלכודת שאליה נקלעו. האם זו תשובתו של סקורסזה ל"תלמה ולואיז"?

חלום הבלהות של קווין קליין בסרטו של לורנס קסדן GRAND CANYON, הוא חלום הבלהות של אזרחי לוס־אנג'לס, ובעצם של כל אזרחי הערים הגדולות בארצות־הברית. זוהי התנפצות החלום האמריקני. בסגנון אישי ומיוחד, לא תמיד ריאליסטי, מציג בפנינו קסדן את מגוון החרדות והסכנות של שחורים ולבנים, נשים וגברים, עניים ועשירים בעיר הגדולה. כולם, בלי הבדל דת, צבע ומין, חשופים למלחמה ברחובות, בבתים. גבר לבן שמכוניתו נתקעת בשכונה מאיימת, וקבוצה של נערים שחורים מאלצת אותו לצאת ממכוניתו־מבצרו, ואנחנו רק יכולים לדמיין את קורותיו אלמלא חולץ על־ידי מכונאי, גבר שחור. על ביתה של אחות

ג'סיקה טנדי, קתי בייטס, מרי סטוארט־מסטרסון ומרי־לואיז פארקר ב־FRIED GREEN TOMATOES

מתוך הסרט סיפור אביב

המכונאי יורים במכונות ירייה, ומפיק קולנוע המתפרנס מעשיית סרטים אלימים נורה ברגלו משום שהציע לשודד את מכוניתו במקום את השעון שביקש.

זה רק חלק ממגוון החוויות האלימות הכלולות בסרט זה, ולכאורה אין ביניהן קשר. אולם קסדן, שאינו עושה שימוש באלימות לשם אלימות כסקורסזה ב־CAPE FEAR, בוחר לשתף את קורבנותיה בגורל משותף. כמו היה אומר: מה שפוגע בך היום יפגע גם בי מחר. והוא מוציא את הקורבנות מהאפטיה ומהשאננות, ונותן בידיהם את היכולת לשנות. השינוי שיבוא עם הניסיון לקשור קשרים בין בני־אדם, לחסל את הניכור שהוא מנת חלקם של החיים יחד בעיר הגדולה. חלומו הנאיבי קצת של קסדן הוא בין השאר בידידות הנקשרת בין שחורים ולבנים. אם זו סנונית ראשונה של עידן חדש באמריקה, אני בעד.

את הקצפת של סרטי הוליווד השארתי לסוף. "תלמה ולואיז" הוא הסרט הנבחר בעיני של 1991, ואילו לשנת 1992 כבר בחרתי בסרטו של ג'ון אבנט (John Avnet), FRIED GREEN TOMATOES, המבוסס על ספרה של Fanny Flagg, שהיתה שותפה לכתיבת התסריט. הידידות והקשר בין זקנה אקסצנטרית (ג'סיקה טנדי) לבין עקרת בית המבלה את מרבית זמנה באכילת ממתקים (קאתי בייטס), שוזרים סיפור חברות שמתרחש 50 שנה קודם לכן באלבמה.

שני הסרטים כאחד מגוללים שני סיפורים מרגשים של ידידות בין נשים, השתנותן של הנשים והחיוניות שלהן. ההומור ועצב מתערבבים להם בסרט שבו הנשים חזקות למרות חולשותיהן, משתנות למרות שמעמדן אינו משתנה, והן מחזירות מלחמה שערה למען החיים. הפאסיביות של נשות הוליווד מאתן והלאה. כן יירבו. ■

סיפור אביב

הנשים ב"סיפור אביב" של אריק רוהמר הן נשים לעצמן, ולא למען אחרים. הן הולכות לעצמן, ולא למען עין גברית שתקרוץ ופֶה גברי שיאמר: "אילו ישבנים!" הן יושבות – לעצמן, ולא כדי להציג רגל חושפת, או לענג את המתבונן ב"חמוק" מ"חמוקיהן". הן מתפלספות ומתלהבות – לעצמן, ואין לידן פטרון צמוד המלמדן שיש להן יותר להציע (למי?) מאשר דיבורים. כל דמות נשית היא עולם מלא, שלא שוטח במכבש לעשותה "סקסית" או נרגנת.

אך הביקורת, כדרכה, מציינת כל זאת כטריוויאליות ובינוניות. בכל פעם שמוקרן סרט שבו דמויות הנשים אינן בועות ריקות של הדמיון הגברי, אלא דמויות אמת עשירות תוכן, מכריזים מבקרי הקולנוע הגברים כי הוא בינוני ומשעמם. את פניני הקולנוע המתוחכמות והמעודנות האלה הם רואים כסרטים מיותרים, העוסקים בפנטסיה טריוויאלית ולא במציאות עצמה. כמי שהולעטו כל חייהם ביצירות ממבט גברי, הם מצפים לראות שוב ושוב דמויות נשים מוכרות: מתחנחנות, ריקניות, זקוקות ליד מובילה, דמויות שוליים שכל ייעודן, הנפשי והגופני, הוא להוות מושא לתשוקת הגברים והוכחה לעליונותם.

ב"ראיתי את בנות הים שרות", סרטה של פטרישיה רוזמה, דמויות הנשים עשירות. הרגש, ההומור והקונדסות אינם משמשים תירוץ למציצנות אל בין אבריהן, ואינם ממלאים תפקידי עזר המבליטים את עדיפותם האיכותית של שותפיהן לסרט – הגברים. לנו, הנשים, היה הסרט חגיגה, ועידוד לידיעתנו הנסתרת שהקולנוע הגברי משקר. ידיעה נסתרת, כלאותו מדען סובייקטי המאושפז על־ידי השלטון בבית־משוגעים, ומעמיד פני "נורמלי" כדי לשרוד.

הנשים של רוהמר, המתלבטות ודשות באפשרויות בלי לחתור למימושן, מזכירות לי מאוד את צ'כוב. כך גם הזמן העומד מלכת, כהשתקפות העבר־עתיד הנספג אל תוך ההווה, הזמן של האופציות שלא מומשו. אלא שכאן, שלא כמו אצל צ'כוב, הבחירה היא חופשית במודע: אפשר לנהל עוד רומן, ואפשר לחשוב עליו, לראות דרכו, לא לבצע. אפשר להיות בגן כדי להיות בגן, כי הוא ישנו: אפשר להיות בבית, להתענג או לא להתענג על גילויו. הדברים קיימים, הזמן קיים, אנחנו גופים בזרם. כמופרדים מן הזרם נרגיש חסר חריף, דחף להשיג, לממש.

מבקר קולנוע גבר מייחס את אלה לעודף הזמן ולחיים הקלים מדי של הנשים בסרט. ז'אן היא דוקטורנטית לפילוסופיה, המפלסת את דרכה בממסד האקדמי, שהוא אנטי־נשי לא פחות מכל ממסד אחר. אילו חיים קלים ואיזה עודף זמן יכולים להיות לאשה כזאת? אלא שבדרך כלל מיוחס לנשים עודף זמן, גם בחיים – אף שהגברים, המקבלים שירותים מן הנשים, מכירים היטב את המציאות.

כמו נשים במציאות הן מרבות להתעסק בדקויות של רגש ואינטראקציה, ומרבות להתבונן באפשרויות הקיימות, בלי לרכז את כל האנרגיה שלהן כדי לממש את האחת מהן על פני האחרות ועל חשבונן, כדרך הגברים. ז'אן בוחרת במצב הקיים: באפשרויות האחרות היא מתבוננת, מצביעה עליהן, טועמת בנגיעת אצבע. הוויתור שלה על מימושן אינו ויתור. אין זה הפסד, כי אם ניצחון על הקונפורמיות החומרנית־משיגנית.

נשים, גם במציאות, מגדירות עצמן ב"להיות" יותר מאשר ב"לעשות", ואיכות הלהיות נבחנת ברגשות, בתובנות, באינטראקציות שאותן הן בוחנות, ולא בהישג מדיד של מספר הרומנים (או הכיבושים המיניים), או של צבירת הון או שלטון. כמו האשה הצעירה בסרט אחר של רוהמר (איזה סרט זה?), החוויה המרכזית שלה היא אותו רגע גבולי שבין לילה ליום, כשהציפורים משמיעות קול מיוחד, חוויה שחשוב לה כל־כך לשתף בה את חברתה.

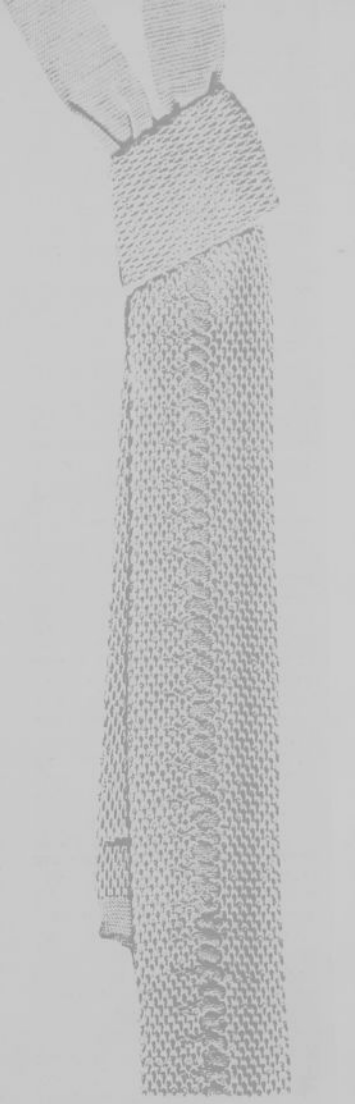
אין זה מקרה שרוהמר, הפמיניסט, מבין את יפי הפתיחות אל כל האופציות, השומרת על פלורליזם ואינה משליטה את האחת. אילו בחרה ז'אן לממש גם את הרומן עם אבי חברתה (שאליו, לדבריה, היא נמשכת מאוד), היה זה עוד רומן אחד, ומימושו אף הוא היה דורש הסדרים מגבילים עם המציאות – עם האנרגיה ועם הזמן שלה, ועם הרומן הקיים, והיה גובה מחיר של פחת על מימושו. אך בעולם האפשרויות הוא ממשיך ומתקיים בצד רומנים ואפשרויות אחרות.

אהבתה של ז'אן לגבר שלה, אף היא אינה אקסקלוסיבית ובת אלמוות, ואין בה הבטחה להתמיד ולהתנשא מעל ליתר האופציות. זוהי אפשרות אחת נוספת, לא עדיפה עקרונית, המספקת, זמנית, את הצורך הבלתי נחרץ להתקשרות עם הגשמי. פלורליזם כמצב נפשי, נשי.

דינה בלכמן

בית המשפט!

רחל אוסטרוביץ'

1 בית־משפט השלום בת"א שחרר – לבקשת המשטרה – בעל שנעצר כחשוד באונס אכזרי של אשתו, בערבות של 5,000 שקלים בלבד. חוקר המשטרה, רס"ר יובל אראל, נימק זאת בכך שהבעל התחייב במשטרה שאם ישוחרר – לא יחזור על מעשיו. לכן הסכימה המשטרה לשחררו בערבות.

רבותי השוטרים, רבותי וגבירותי השופטות, התירוץ הזה יכול להתאים רק במקרה שהבעל רצח את אשתו. רק אז הוא לא יחזור על מעשיו. עם אשתו הנוכחית כמובן.

2 חייל שנאשם באונס שוחרר ממעצר בגלל איחור בהגשת התלונה ("חדשות", 25.11.91). החייל שוחרר על־ידי סא"ל אהרן שליין, בנימוק שהתלונה הוגשה חצי שנה לאחר האירוע.

תקדים חדש: חוק התיישנות על מעשי אונס.

3 רן לוי, בן 20, מקרית חיים, נעצר בנובמבר 91' בחשד לתקיפה מינית של אשה בת 73 ולגניבה מדירתה. הצעיר תקף אותה שנה קודם לכן, הורשע ונידון לשנת מאסר. שבעה חודשים בלבד קודם לתקיפה החדשה, באפריל 91', שוחרר ממאסרו בגין התקיפה הקודמת.

מתי הם ילמדו (השופטים)?

4 הנאשם אלחנן סלומון ביצע מעשה סדום בקטינה ונידון רק לשנתיים מאסר. שופט בית־המשפט המחוזי בת"א, אמנון סטרשנוב, קבע כי "בבואי לשקול את העונש מוטלת על כף המאזניים חומרת העבירה ומאידך אישיותו החיובית, הרגישה והמיוחדת של הנאשם."

אדוני השופט, המאזניים שלך ללא ספק טעונים תיקון רציני ומיידי.

5 אלי יוסיפוביץ, בן 37, שניסה לחנוק את אשתו ואיים כי "ישחוט אותה", נידון בבית־משפט השלום בבאר־שבע על־ידי השופט דוד אריאלי ל־60 שעות של עבודות לתועלת הציבור. השופט אריאלי נמנע מלהרשיע את הבעל בעבירה פלילית, כדי שלא יפוטר מעבודתו.

אכן, עבודתו של איש צבא קבע חיונית אלף מונים מחייה של אשה.

6 אליהו עזרא, בן 40, מכרמיאל, הורשע ברצח אשתו שולה עזרא, ובית־המשפט המחוזי בחיפה גזר עליו שבע שנות מאסר מתוך עונש מרבי של 20 שנה. התביעה, באמצעות עו"ד תמר בורשטיין, ערערה על קולת העונש.

הסניגוריה, באמצעות עו"ד צבי לידסקי, ערערה אף היא על עצם ההרשעה ועל חומרת העונש. הסניגור טען בין היתר כי "בסך הכול היכה אותה פעמיים, כולל הפעם הזאת (שבה נרצחה – ר"א) ב־16 שנות נישואים."

אין גבול לציניות.

7 תושב אשקלון בן 22 שהורשע בביצוע מעשים מגונים בשלוש קטינות ובגניבה, נידון ל־400 שעות של עבודות שירות.

בגזר־דינו הדגיש השופט, אפרים לרון, את חומרת המעשים שביצע הנאשם, אך קבע כי אין זו עבריינות פלילית לשם בצע כסף או טובת הנאה, אלא סטייה.

יש עוד תקדים משפטי: רדיפת בצע היא הפשע החמור ביותר. מאיפה מוציאים שופטינו את נימוקיהם?

8 בעל שהודה בהכאת אשתו במקל זכה בבית־משפט השלום בתל־אביב בפסק־דין רחמני שהטיל עליו פיקוח של שירות המבחן (מבחן ללא הרשעה) למשך שנה. השופטת חיותה כוחן טענה בפסק־הדין, כי "אינני יכולה להתעלם מההתרשמות של שירות המבחן כי אשת הנאשם היא המניע למצב המתוח שהיה קיים בין השניים."

ואני אינני יכולה להתעלם מהעובדה שהשופטת יוצרת מצב מתוח מאוד ביני לבין שופטים/ות רחמנים/ניות.

עניבה ורודה

מפני שעבודת נשים היא אינסופית ולא
מתוגמלת כראוי או לא מתוגמלת או משעממת
או חד־גונית ובצבא אנו מצוּוֹת להגיש קפה
ולשתוק ובפוליטיקה טוענים נגדנו שאין לסמוך
עלינו – כי הגשנו קפה במקום לפקד על גדוד
ומפני שאנחנו הראשונות שמפטרים אותן ואיך
שאנחנו נראות יותר חשוב ממה שאנחנו עושות
ואם אנחנו נאנסות זו אשמתנו ואם אנחנו מוכות
ודאי הזמנו את זה ומפני שאם אנחנו מרימות את
קולנו אנחנו נודניקיות ואם אנחנו נהנות ממין
אנחנו נימפומניות ואם אנחנו לא נהנות ממין
אנחנו קרירות ואם אנחנו אוהבות נשים – זה
מפני שאנחנו לא יכולות להשיג גבר "אמיתי"
ומפני שאם אנחנו שואלות את הרופא יותר מדי
שאלות – אנחנו נוירוטיות ו/או מלחיצות ואם
אנחנו עומדות על זכויותינו אנחנו אגרסיביות
ו"לא נשיות" ואם אנחנו לא עומדות עליהן
אנחנו הנשים החלשות הטיפוסיות ואם אנחנו
רוצות להתחתן אנחנו צדות גברים ואם אנחנו
לא רוצות להתחתן אנחנו לא טבעיות ומפני
שעדיין אין לנו אמצעֵי מניעה בטוחים –
כשגברים כבר יכולים להלך על הירח ואם אנחנו
לא מתמודדות עם היריון או לא רוצות אותו –
גורמים לנו לחוש אשמות ביחס להפלה בשל אלו
וסיבות רבות אחרות אנחנו חלק מהתנועה
לשחרור האשה